

Vergaderjaar 2011–2012

33 000 XIII

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (XIII) voor het jaar 2012

Nr. 141

VERSLAG VAN EEN WETGEVINGSOVERLEG

Vastgesteld 23 november 2011

De vaste commissie voor Economische Zaken, Landbouw en Innovatie¹ heeft op 21 november 2011 overleg gevoerd met minister Verhagen van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie over **de begroting van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, onderdeel Energie**.

(De volledige agenda is opgenomen aan het eind van het verslag.)

Van het overleg brengt de commissie bijgaand stenografisch verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken, Landbouw en Innovatie,
Van der Ham

De griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken, Landbouw en Innovatie,
Franke

¹ Samenstelling:

Leden: Dijkzma (PvdA), Snijder-Hazelhoff (VVD), Koopmans (CDA), Van der Ham (D66), voorzitter, Smeets (PvdA), Samsom (PvdA), Paulus Jansen (SP), ondervoorzitter, Jacobi (PvdA), Koppejan (CDA), Graus (PVV), Thieme (PvdD), Gesthuizen (SP), Wiegman-van Meppelen Scheppink (ChristenUnie), Van Tongeren (GroenLinks), Ziegns (VVD), Braakhuis (GroenLinks), Gerbrands (PVV), Lodders (VVD), Van Vliet (PVV), Dijkgraaf (SGP), Schaart (VVD), Verhoeven (D66) en Van der Werf (CDA).

Plv. leden: Jadnanansing (PvdA), Elias (VVD), Blanksma-van den Heuvel (PvdA), Koolmees (D66), Dijkers (PvdA), Dekken (PvdA), Irrgang (SP), Groot (PvdA), Holtackers (CDA), Tony van Dijk (PVV), Ouwehand (PvdD), Van Gerven (SP), Schouten (ChristenUnie), Van Gent (GroenLinks), Leegte (VVD), El Fassed (GroenLinks), De Mos (PVV), Taverne (VVD), Van Bommel (PVV), Van der Staaij (SGP), Houwers (VVD), Van Veldhoven (D66) en Ormel (CDA).

Stenografisch verslag van een wetgevingsoverleg van de vaste commissie voor Economische Zaken, Landbouw en Innovatie

Maandag 21 november 2011

Aanvang 10.00 uur

Voorzitter: Paulus Jansen

Aanwezig zijn 10 leden der Kamer, te weten:

Dijkgraaf, Paulus Jansen, Leegte, Ouwehand, Samsom, Van Tongeren, Van Veldhoven, Van Vliet, Van der Werf en Wiegman-van Meppelen Scheppink,

en de heer Verhagen, minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.

De **voorzitter**: Ik heet de minister en zijn staf, de collega's en de gasten op de tribune welkom, en uiteraard ook iedereen die thuis meeluistert. Hopelijk zijn dat veel mensen bij dit belangrijke onderwerp. Ik deel direct mee dat mevrouw Ouwehand iets later komt.

De agenda is heel uitgebreid. Twee toegezegde brieven hebben we nog niet ontvangen: de reactie op het rapport van CE Delft over milieugevolgen en kosten van het ombouwen van de RWE/Essent kolencentrale naar een gascentrale of biomassacentrale, en de reactie op het rapport van Greenpeace over biomassa uit Canadese oerbossen. Ik ga ervan uit dat de minister mondeling reageert als op die punten vragen gesteld worden en dat we die brieven alsnog krijgen.

Ik stel de collega's voor dat we in de eerste termijn van de Kamer twee onderlinge interrupties toestaan. In de termijn van de minister krijgen zij drie interrupties. Ik constateer dat de leden daarmee akkoord gaan.

De leden zijn bekend met hun spreektijden. Ik zal hen een minuut voordat hun beoogde spreektijd voorbij is, een seintje geven.

Ten slotte: omdat ik woordvoerder ben en voorzitter, zal ik in mijn termijn de heer Samsom vragen om het voorzitterschap even over te nemen. Het woord is allereerst aan de heer Samsom van de Partij van de Arbeid.

De heer **Samsom** (PvdA): Voorzitter. Bijna een jaar geleden, op 7 december 2010, zaten wij in het eerste wetgevingsoverleg Energie, het energiedebat, met dit kabinet. Ik maakte toen namens de Partij van de Arbeid de volgende analyse van de situatie waarin het energiebeleid beland was. «Doordat de energiepolitiek ons al decennialang verdeeld houdt, wordt het energiebeleid bij iedere nieuwe krachtsverhouding in het parlement meteen gewijzigd en bij iedere wijziging neemt de investeringszekerheid af en stagneert de vooruitgang. We staan nu dus echt voor de fundamentele keuze: houden we vast aan eigen dogma's en programma's en veroordelen we Nederland tot een vastgelopen energiebeleid? Of durven we elkaar de hand te reiken om te komen tot voorstellen waarmee we onze energievoorziening veiligstellen en kansen grijpen voor onze economie? De Partij van de Arbeid kiest voor het laatste.»

Daarmee zocht mijn fractie dus nadrukkelijk naar een brede politieke samenwerking op het gebied van energie. De laatste vijftien jaar hebben namelijk geleerd dat het probleem van het Nederlandse energiebeleid niet was dat het rechts was en ook niet dat het links was. Het probleem van het Nederlandse energiebeleid is dat het iedere keer anders is, en dat moet dus ophouden.

In het debat vorig jaar deden wij daarvoor ook een aantal voorstellen, voor een leveranciersverplichting die deels wordt ingevuld of voorafgegaan door een plicht tot biomassa-bijstook, voor belastingvrijstelling op

zelfgeleverde energie en zo nog een aantal voorstellen. Daarmee begon een jaar van zoeken en aftasten om te bezien in hoeverre er ruimte is en bereidheid bestaat in de Kamer en bij de regering om tot die brede samenwerking te komen.

De signalen daarbij waren af en toe bemoedigend. Er werden moties aangenomen die de regering opdroegen om met een energieakkoord met daarin een leveranciersverplichting te komen en om zelflevering vrij te stellen van energiebelasting. Telkens was het draagvlak buitengewoon breed. Alleen de PVV blijkt niet geïnteresseerd in duurzaam energiebeleid of überhaupt energiebeleid.

De heer **Van Vliet** (PVV): Dit is uitlokking. Of wij wel of niet geïnteresseerd zijn in energiebeleid, kan de heer Samsom op deze wijze niet concluderen.

De heer **Samsom** (PvdA): Dat kan ik wel degelijk en dat doe ik dus ook. De PVV blijkt niet geïnteresseerd in duurzame-energiebeleid of in energiebeleid in zijn algemeenheid. De toekomst veiligstellen is aan deze partij niet besteed. Een houding die we van de PVV maar al te goed kennen. Kijk maar eens hoe ze in het Europadebat met onze economische toekomst omgaat.

Maar gelukkig trok deze CDA-minister zich geen bal aan van de PVV – dat zouden hij en zijn partij vaker moeten doen – en probeerde hij oprecht om de wens van de Kamer om met een ambitieus energieakkoord te komen, uit te voeren. Probeerde, zeg ik met klem. Want de vraag die vandaag op tafel ligt is natuurlijk: is hem dat ook gelukt? Ligt er nu een ambitieus energieakkoord waarmee investeringszekerheid wordt geboden, nieuwe kansen voor de economie worden gecreëerd en de energiedoelstellingen worden gehaald? Ons oordeel luidt: nee, nog niet. Dat is niet alleen ons oordeel, maar ook het oordeel van het Planbureau voor de Leefomgeving, dat de green deals doorrekende en tot de conclusie kwam dat de vele tientallen mooie deals uiteindelijk een te verwaarlozen effect hebben op het halen van de doelstelling. Niet gelukt dus, en dat is niet zo best. Dat zeg ik niet alleen omdat een wens van de Kamer niet volledig wordt uitgevoerd, ook al is dat natuurlijk al voldoende reden tot groot ongenoegen, maar ook omdat daarmee niet wordt voldaan aan de noden van een veel belangrijker opdrachtgever dan de Kamer, namelijk de volgende generatie. Uiteindelijk worden wij hier niet gedreven door zelfbedachte deadlines, doelen en moties, maar door de wetenschap dat onze kinderen ons ooit, op een dag ergens in de toekomst, die ene simpele vraag zullen voorhouden. «Zeg, pap, in 2011 wist je dus dat de energievoorraden oprakten, dat de aarde opwarmde, dat de oceanen vervuilden, de oerbossen verdwenen en zoetwaterbassins verdroogden? Toen jij, al in 2011, wist dat mijn toekomst op het spel stond, wat deed jij toen?» De wetenschap dat die vraag ooit komt, is dé reden dat ik hier nu zit en mezelf, mijn fractie, mijn collega's in de Kamer en de minister aanspoor om beter te presteren dan we tot op heden doen. Dat is ook precies de reden dat ik zo getergd ben over het feit dat dit tot nu toe niet gelukt is. Maar we gaan niet bij pakken neerzitten. Dit debat moet benut worden om het gat te dichten tussen wat er nu ligt en wat er zou moeten liggen.

Daarvoor concentreer ik mij allereerst op het energieakkoord, want er is natuurlijk ook niet helemaal stilgezeten door de Kamer, de minister en de energiesector. In dat werk zijn alvast wat mooie contouren zichtbaar aan het worden. De beste methode om aan een moordende investeringsonzekerheid en steeds wisselende beleid een eind te maken, is door langjarig perspectief te schetsen of, strenger geformuleerd, op te leggen aan de energiebedrijven. «Mooi dat u er bent, welkom in Nederland om stroom te leveren, maar in 2020 is minimaal 30% daarvan duurzaam opgewekt.» Dat biedt investeerders dan de zekerheid dat er voor hun duurzame productie-

installaties, of het nu windmolens op land, op zee, vergistingsinstallaties of zonnepanelen zijn, een rendabele businesscase te maken is, tot een terawattuur of 40. Dat is 40 miljard kilowattuur, meer dan het viervoudige van wat er nu wordt gemaakt. Tot dan punt is dan immers de vraag naar duurzame stroom in ieder geval gegarandeerd.

Zoiets staat ook in green deal 59. De eerste 58 heb ik daarmee dan meteen behandeld. Ik wens alle deelnemers daaraan heel veel succes, maar dat zijn toch grotendeels projecten die al plaatsvonden en waar de minister nog snel even een heel mooie groene strik omheensloeg. Alleen green deal 59 biedt serieus perspectief. Er wordt daarin iets gezegd over een leveranciersverplichting. Maar uiteindelijk staat er geen harde doelstelling in voor 2020 en er wordt een bult aan bezwaren opgeworpen waarvan, zo stelt het document, pas in 2014 wordt bekeken of die uit de weg zijn geruimd en, zo ja, of we dan verder kunnen. Dat is een begin, maar het is geen investeringszekerheid en geen einde aan de zwabberkoers. Daarom doet mijn fractie in dit overleg een voorstel om een, of eigenlijk een paar, flinke stappen verder te zetten.

Allereerst dat einddoel. Hoeveel duurzame elektriciteit willen we in 2020 opgewekt hebben? Hoeveel willen we verplichten? De minister betoogt dat het algemene doel, 14% duurzame energie, niet kan worden vertaald in subdoelen voor elektriciteit, warmte en transport, omdat we nu eenmaal niet weten welk deel ieder van die drie sectoren voor zijn rekening gaat nemen. Als het heel goed gaat met duurzame warmte, hoeft er minder duurzame stroom te komen om die 14% als geheel te halen. Dat klinkt logisch. Maar zonder een doelstelling voor duurzame elektriciteit heeft een verplichting voor duurzame elektriciteit geen zin. Je kunt geen leveranciersverplichting nemen op een percentage van «we zien wel», dat gaat niet. Er is overigens wel degelijk, zo'n negen jaar voor 2020, een inschatting te geven over wat warmte en transport maximaal zullen bijdragen. Er is dus ook een inschatting te geven van hoeveel duurzame stroom er dan moet komen. Uit de diverse studies, waarbij ik die van ECN even als maatstaf neem, zie je dat die inschatting ligt tussen 30% en 40%. Laten we die bandbreedte gewoon nemen als begin voor een doelstelling. Dan kunnen we die doelstelling, naarmate 2020 dichterbij komt en we weten wat transport en warmte allemaal doen, verder specificeren. Mijn inschatting is dat die ergens rond de 35% uitkomt, maar 30% tot 40% bandbreedte is een mooi doel om je op te richten.

Daarnaast kunnen wij het grootste obstakel, de windfall profits, uit de weg ruimen. Die worden namelijk vooral veroorzaakt door de opname van bijstook van biomassa in de leveranciersverplichting. Gebruikmakend van het werk dat de minister al heeft verricht, kunnen wij er echter voor kiezen om de producentenverplichting te handhaven en die tot 2020 gestaag wat op te voeren. Daarmee houd je het grootste deel van de leveranciersverplichting vrij. Mochten centrales er overigens voor kiezen om meer bij te stoken of om zelfs voor 100% over te schakelen op biomassa – DELTA heeft dat soort plannen – dan tellen ze natuurlijk wel mee in de leveranciersverplichting. Met die twee invullingen lijkt mij de weg vrij voor de Kamer om zo snel mogelijk, nog in 2012, een uitgewerkt wetsvoorstel te krijgen dat wij dan snel kunnen behandelen en aannemen. Immers, om soepel de SDE-plus te kunnen aanvullen moet de eerste afrekenbare doelstelling waar energiebedrijven op afgerekend moeten worden, er al in 2015 zijn, afgeleid van 2020, teruggerekend naar 2015. Daar moet in 2013 dan wel al duidelijkheid over gegeven worden.

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): De heer Samsom heeft het over bedrijven die mogelijk tot 100% biomassa bijstoken. Wat is het standpunt van de Partij van de Arbeid over biomassa? Is het inderdaad aan de markt zelf om tot 100% bij te stoken of 10% of iets tussen de 10% en de 20%? Het gaat immers ook om bescherming bij de import van biomassa, waar een aantal

risico's aan kleven, zoals wij allen weten. Wat is het standpunt van de PvdA hierover?

De heer **Samsom** (PvdA): Wij willen dat de biomassabijstookverplichting zo ver als verantwoord is, wordt opgevoerd. Dat betekent economisch maar ook duurzaam verantwoord. Greenpeace heeft ooit uitgerekend dat er op de wereld 100 extra joule beschikbaar is aan duurzame biomassa. Ik neem dat maar als maat voor de meest radicale opvatting over hoe duurzaam biomassa kan en moet zijn. Wij verbruiken in dit land ongeveer een halve joule. Daarvan één tweehonderdste in dit land op een verantwoorde manier opstoken, moet dus lukken. Ik denk dat dat kan. Dat in het achterhoofd houdende schatten wij in dat je naar een biomassa-aandeel van ongeveer 20% à 30% in je duurzame-energievoorziening moet gaan. Dan moeten wij dus nog een beetje aanpoten.

De **voorzitter**: Mevrouw Van der Werf, een vervolgvraag.

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Nee hoor, het is echt een belangstellende vraag. Ik ben klaar.

De **voorzitter**: Dat is mooi. Dan vervolgt de heer Samsom zijn betoog.

De heer **Samsom** (PvdA): Dat zijn de beste vragen.

Een leveranciersverplichting is voor ons geen vrijblijvende exercitie. Ik heb een paar verhitte debatjes achter de rug met deze minister, bijvoorbeeld over schaliegas. Daarin hebben wij al duidelijk gemaakt dat een uitgewerkte en ambitieuze verplichting voor de levering van duurzame energie voor onze fractie een noodzakelijke voorwaarde is om verder te kunnen werken met de regering aan de toekomst van onze energievoorziening. Naar die gezamenlijke basis zijn wij op zoek en van daaruit kunnen wij verder werken. Anders geformuleerd, op die ene dag, als mij kinderen die indringende vraag stellen, wil ik niet met mijn mond vol tanden staan.

Het is dus een noodzakelijke voorwaarde maar die is nog niet voldoende. Een duurzame energievoorziening parachuteer je namelijk niet louter van bovenaf op de samenleving. Die bouw je ook van onderop, gezamenlijk. Dat moet de minister toch aanspreken? Ik besef dat ik hem daarmee meer op zijn partijkleur aanspreek dan op zijn dienaarschap van de Kroon, want hij maakt onderdeel uit van een kabinet dat de samenleving vooral ziet als 16 miljoen individuen, die het vooral zelf maar moeten uitzoeken. De minister, zijn partij en mijn partij moeten echter beter weten. Dit land is namelijk veel meer dan een stapel individuen. Wij maken dit land samen, omdat een kind dat in armoede opgroeit, ook ons armoedig maakt, al is het niet ons kind, omdat als een maatschappelijke organisatie het land moet verlaten omdat die kritisch over het beleid, ook mijn burgerrechten worden aangetast, al mag ik nog wel blijven.

De heer **Leegte** (VVD): Nu we aan het bashen van het kabinet toekomen, wil ik even terug naar de inleiding van de heer Samsom. Hij roept op tot een visie. Dat vind ik mooi. Hij doet een emotionele oproep aan nieuwe generaties. Dat vind ik ook mooi. Ik denk ook aan de betaalbaarheid van de zorg van mijn kleinkinderen, maar hoe vertaalt zich dat tot de opmerking in het vorige debat dat de visie van de Partij van de Arbeid per verkiezing verandert? Weet de heer Samsom het nog? Eerst waren er de verhalen in Natuur & Milieu dat de kolencentrale in het Eemshavengebied zo milieueffectief zou zijn. Vervolgens, nadat er verkiezingen waren geweest, was de PvdA tegen. Dat is toch een zwabberkoers bij uitstek? Hoe kan de PvdA dan bijdragen aan een langetermijnstip op de horizon?

De heer **Samsom** (PvdA): Het is de optelsom van onze wensen die tot die zwabberkoers heeft geleid. Het gaat om onze wensen maar ook die van de VVD. Wij gaan hier niet jij-bakken.

De heer **Van Vliet** (PVV): O nee, niet jij-bakken?

De **voorzitter**: Ho ho ho, mijnheer Van Vliet. Wij spreken via de voorzitter en de heer Samsom was de heer Leegte aan het antwoorden.

De heer **Samsom** (PvdA): Ik had het over de consistente visie van de VVD, van de Partij van de Arbeid, het CDA, GroenLinks en D66. De optelsom daarvan heeft geleid tot het zwabberbeleid van de afgelopen vijftien jaar. Daar wil ik zo graag een einde aan maken. Ik hoop dat de heer Leegte dat ook wil. Wij kunnen elkaar wel de maat nemen over de precieze wijzigingetjes van de details van welk standpunt dan ook, maar voortschrijdend inzicht is mij hopelijk niet vreemd en de heer Leegte ook niet. Uiteindelijk gaat het erom dat wij samen een energiebeleid neerleggen waarvan wij weten dat het tot 2020 blijft zodat investeerders ook weten dat het tot 2020 blijft. Dat is een noodzakelijke voorwaarde om de toekomst te lijf te kunnen.

De heer **Leegte** (VVD): Dat begrijp ik. Daar ging ook de motie-Verburg c.s. over, die wij met z'n allen ondertekend hebben. Maar als de PvdA hier in een debat in de Kamer zegt dat zij van verkiezing tot verkiezing een andere visie heeft, dan maakt het die optelsom extra ingewikkeld. Wat is dan die langetermijnvisie van de PvdA zelf? Ik ga over wat de VVD wil. Ik ga niet over wat de PvdA wil. Daarom is het handig als de PvdA hier uitspreekt wat zij wil, zodat wij niet bij de volgende verkiezingen weer krijgen: er zijn verkiezingen geweest, mijnheer Leegte, de wereld is weer veranderd, dus ik heb nu een andere mening over hoe de energiehuishouding er uit moet zien.

De heer **Samsom** (PvdA): Ik probeer heel welwillend te begrijpen waar de heer Leegte naar toe wil. Ik heb net omstandig uitgelegd dat onze visie consistent was gedurende de afgelopen jaren, net als die van de VVD en andere partijen. Maar de optelsom wijzigt elke keer, omdat wij elke keer met een marginale meerderheid probeerden om onze wensen binnen te klauwen, om het maar wat onparlementair uit te drukken. Nu moeten wij bereid zijn om over onze eigen schaduw heen te springen, de nitty-gritty meningsverschillen achterwege te laten en iets te bouwen wat de volgende verkiezingen kan overleven. Mijn fractie is dat en ik hoop die van de heer Leegte ook. Daar bouwen wij nu aan. De heer Leegte mag van mij teruggrijpen naar vijftien of twintig jaar geleden. Ik ga graag met hem de geschiedenis door, maar ik ga veel liever met hem de toekomst te lijf.

De heer **Leegte** (VVD): De heer Samsom heeft het over de geschiedenis, maar een maand terug zei hij dat de mening van de partij verandert door de verkiezingen. Ik neem aan dat dat dan een foutje is geweest of een verkeerde uitspraak.

De heer **Samsom** (PvdA): U zei dat de mening van de Partij van de Arbeid veranderde, mijnheer Leegte! Dat was niet mijn uitspraak. U mag uw uitspraak natuurlijk handhaven en herhalen. Dat is geen enkel probleem, maar u hoeft hem niet in mijn mond te leggen. Onze mening over de noodzaak voor een duurzame energiehuishouding die zo snel mogelijk gerealiseerd moet worden, verandert niet. Die mening is en blijft consistent. Het enige wat verandert, is onze bereidheid om daarvoor samen te werken met anderen. Die neemt toe, net als de urgentie van het energievraagstuk.

De **voorzitter**: Dank u wel. De interrupties en vragen mogen best nog wat puntiger, trouwens.

De heer **Van Vliet** (PVV): De heer Samsom doet wel degelijk zelf aan jij-bakken. Dat even als begin. Daarnet had hij het over een wetsvoorstelletje dat maar eventjes snel moet komen en dat wij dan even met z'n allen kunnen aannemen, maar ik neem aan dat iedere partij nog steeds het recht heeft om daar eerst zelf naar te kijken. Dat is een stuk arrogantie van de oude macht.

Mijn vraag is de volgende. De heer Samsom had het net over getallen van Greenpeace. Die zijn voor hem maatgevend om te bekijken tot hoeveel procent verplichte bijstook wij zouden moeten komen. Eventjes daarvoor had hij het over wat economisch of duurzaam verantwoord is. Ik vind dat zo vaag als maar zijn kan. Hij begon straks zijn betoog met te zeggen dat de PVV geen energiebeleid heeft. Waarom is iets wat Greenpeace op een bepaald terrein roept, maatgevend voor het energiebeleid van de heer Samsom?

De heer **Samsom** (PvdA): Ik geloof dat dat vier vragen waren. Het antwoord op de eerste drie is: nee, nee en nee. De vierde vraag gaat over het biomassaverhaal. Ik wil de heer Van Vliet precies uitleggen wat in onze ogen duurzame biomassa is. Dat doe ik graag, maar dat neemt enige tijd. Daarom neem ik als referentie een aantal milieuorganisaties die zich daarmee bemoeid hebben. Ik kan ook een andere nemen als Greenpeace de heer Van Vliet niet zo aanstond, bijvoorbeeld het ECN zelf. Het Energieonderzoek Centrum Nederland heeft daar uitgebreide studies naar gedaan net als de Universiteit Utrecht. Uit die studies blijkt dat er op een duurzame manier, dus zonder afbraak van natuurlijke hulpbronnen, 100 joule extra op aarde aan biomassa beschikbaar gemaakt kan worden. Ons verbruik, ook als we 30% van onze energie uit biomassa halen, is ongeveer maximaal 2 joule extra in 2100. Dat is een vijftigste van de beschikbare biomassa. Dat moet lukken. Ik wil mijn antwoord niet technischer maken dan nodig, want het is al technisch genoeg zo. Ik hoop dat de heer Van Vliet het hiermee wil doen.

De heer **Van Vliet** (PVV): Het ECN heeft ook gepubliceerd dat de kosten van wat men een duurzame energiehuishouding noemt voor huishoudens leiden tot hogere lasten. Als we het hebben over duurzaamheid en vergroening, heb ik het ook over leveringszekerheid en betaalbaarheid. Hoe ziet de heer Samsom dat laatste punt voor huishoudens?

De heer **Samsom** (PvdA): Het ECN heeft inderdaad uitgerekend dat een duurzame energiehuishouding leidt tot hogere kosten ten opzichte van nú. Ik reken echter ten opzichte van een situatie waarin we niets doen. De kosten daarvan zijn ook al vele malen doorgerekend. Die zijn hoger! Als mijn dochter die nu 10 is, mij over 30 jaar vraagt wat ik deed in 2011, dan kan ik niet zeggen dat ik niet snapte dat de kosten vele malen hoger zouden zijn als we niets zouden doen. Want dat snappen we wel. Dat weten we allemaal. Ik hoop dat de heer Van Vliet dat ook kan zeggen. Niets doen is ook een keuze. Dat leidt tot hogere kosten voor energievoorziening. Olie wordt duurder omdat het schaarser wordt. Die economische wetten gelden. Daarom kun je beter investeren in alternatieven. Dat verhoogt de kosten ten opzichte van vandaag, maar ten opzichte van het alternatief om niets te doen, is het een stuk voordeliger en dus wenselijker.

De heer **Dijkgraaf** (SGP): Ik deel de analyse van de heer Samsom over de inconsistentie van beleid. Daar zit de grootste pijn. Wel ben ik een beetje teleurgesteld over zijn oplossing. De ervaring heeft geleerd dat het niet echt helpt als wij hier nu zeggen dat we het in de toekomst anders gaan

doen. Die optelsom leidt namelijk altijd tot iets anders. Zouden we daarom niet naar institutionele oplossingen moeten zoeken om die consistentie van beleid te waarborgen?

De heer **Samsom** (PvdA): Dan ben ik wel benieuwd welke oplossingen de heer Dijkgraaf in gedachten heeft. Je moet een route kiezen. Ik geef toe dat elke route arbitrair is. Hij stelt een institutionele route voor. Bedoelt de heer Dijkgraaf iets wat buiten de politiek staat?

De heer **Dijkgraaf** (SGP): Dat kan ik me voorstellen. Volgens mij is dat de enige manier om voor consistent beleid te zorgen. Een oplossing kan het afsluiten van private contracten tussen overheid en investeerders zijn. Daarbij kun je voor de duur van de vergunning een wederzijdse verplichting aangaan die de politiek niet meer straffeloos kan doorkuisen. De zoektocht naar dergelijke oplossingen kan ervoor zorgen dat er niet steeds na verkiezingen compleet nieuw beleid ligt, of zelfs elk jaar. Bijna elk jaar immers stellen wij van alles bij, bijvoorbeeld met de leveranciersverplichting en dergelijke. We hangen er dingen aan en halen dingen weg die ons niet bevallen. Zo komen we nooit tot een consistent beleid.

De heer **Samsom** (PvdA): Ik erken dat elk beleid, hoe consistent ook, onderhevig is aan democratische grillen. Ik geloof dat ik daar niet iets aan zou willen doen. Ik wil het wel zo standvastig mogelijk maken. Ik realiseer me dat dit gelukt is bij de aanleg van wegen via het infrafonds. Wat voor regering er ook zit daar gaat ongeveer 8 mld. per jaar naartoe. Bij een heel linkse regering gaat er wat vanaf en bij een heel rechtse regering komt er iets bij, maar grosso modo ligt de koers vast. Dat zou bij energie ook moeten. Misschien heeft de heer Dijkgraaf wel een punt. Het gaat om een combinatie van wetgeving, financiële middelen die langjarig beschikbaar zijn en institutionele instrumenten op relatieve afstand van de politiek. De heer Dijkgraaf moet het mij niet kwalijk nemen dat ik als sociaaldemocraat geen voorstander ben van het buiten de politiek zetten van beleid.

De heer **Dijkgraaf** (SGP): We zetten het niet zonder meer buiten de politiek, want de politiek kiest er in meerderheid voor om het zo te regelen. Er is wel degelijk een meerderheid en die geldt per definitie voor meerdere jaren. Dat is nu net waarnaar we op zoek zijn.

De heer **Samsom** (PvdA): Dan delen we dezelfde zoektocht. Ik zoek naar een democratische meerderheid die voor meerdere jaren geldig is. Het enige wat we kunnen doen is aan investeerders laten zien dat wat hier aan tafel zit het voor 90% met elkaar eens is over deze zaken. Dan weet men dat ook na de verkiezingen, als de samenstelling van deze groep totaal anders is, het beleid gelijk zal blijven omdat het op een consensus is gebaseerd. Misschien moet de heer Dijkgraaf het door mij gekozen instrument van de leveranciersverplichting niet te letterlijk nemen, al neem ik het zelf wel vrij letterlijk. Het belang ervan is dat we een consensus hebben over waar we in 2020 naar toe moeten. Als we die consensus vinden in een zetelaantal van 120 tot 130, dan weet de samenleving dat ze daarmee verder kan.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): De heer Dijkgraaf benoemt een belangrijk punt. De wens in de Kamer om tot een minder volatiel energiebeleid te komen, is breed aanwezig. Dan heb ik het niet alleen over projecten in de loop van jaren, maar ook over projecten die min of meer in eenzelfde periode in de Kamer behandeld worden. Die hebben soms aspecten die heel goed te vergelijken zijn, maar waarvan de uitkomst niet altijd hetzelfde is. Ik doel bijvoorbeeld op een energie-investering voor windmolens aan de ene kant of voor CCS aan de andere kant. Is de heer Samsom het met mij eens dat het goed zou zijn als we dat hele pakket wat

langjariger en coherenter zouden gaan benaderen in de Kamer? Dat kan bijvoorbeeld door er een soort MIRT-E van te maken, een soort MIRT-Energie. Daarbij kunnen we de verschillende voorstellen wat meer op een rijtje hebben en kunnen we burgers een vergelijkbaar pakket aanbieden. Wat vindt de heer Samsom daarvan? Zou dat bijdragen aan het consistentere maken van de manier waarop de Kamer met energiebeleid omgaat?

De heer **Samsom** (PvdA): Dat denk ik wel. Dit debat staat weliswaar op de agenda als WGO Energie, maar eigenlijk voeren we nu het «MIRT-E»-debat. Het heet echter niet zo omdat een dergelijk enorm fonds met geld ontbreekt. Het is ons nooit gelukt om voor energie zo veel geld in een fonds vrij te maken. Begrotingstechnisch zijn we al best een eind met 1 mld. of 1,5 mld. per jaar. Dat is toch zo'n 12% van het bedrag dat naar de aanleg van wegen gaat. Een stabiel meerjarig fonds zou een alternatief kunnen zijn. Ik heb natuurlijk niet helemaal voor niets voor die leveranciersverplichting gekozen omdat ik denk dat dit een alternatief is dat op korte termijn neergelegd kan worden om het daarna lang vol te houden. Ik beschouw dat plan als het meest kansrijk. Zo zien de regering en de sector het volgens mij ook en dat vind ik niet onbelangrijk. Daarom kies ik voor die leveranciersverplichting. Maar een soort MIRT zou een alternatief kunnen zijn. Misschien kunnen we het allebei wel doen.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Duidelijkheid wordt niet alleen gegeven door geld, maar ook doordat men weet dat men langs dezelfde lijnen beoordeeld wordt. Een meer integrale benadering van het energiebeleid, bijvoorbeeld in zo'n MIRT-E dat we twee keer per jaar zouden moeten bespreken, zou daaraan kunnen bijdragen.

De heer **Samsom** (PvdA): Ik denk daar graag over na. Het zou een aanvulling kunnen zijn op wat we nu proberen te bereiken.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Ik hoor de heer Samsom vaak zeggen dat hij zijn kinderen een goed antwoord wil kunnen geven als die hem later vragen wat hij gedaan heeft. Ik hoor ook de kritiek van de VVD-fractie dat de PvdA niet consistent zou zijn. Mijn bange vermoeden is echter dat de PvdA juist wél heel consistent is. Dat betekent dat de PvdA geen afstand durft te nemen van de gevestigde belangen. Ik wijs maar even op de bijmengverplichting. Ik ben benieuwd of de PvdA-fractie nog steeds aan de hand van het CDA achter het uithollen van de Natuurbeschermingswet staat waardoor er weer luchtwassers op de veestallen worden geplaatst die meer energie slurpen. Ik zou graag zien dat de PvdA de zaak integraal durft te bekijken – wat je op natuur doet, heeft invloed op je energiebeleid – en afstand durft te nemen van de gevestigde belangen. Wanneer gaan we dat zien?

De heer **Samsom** (PvdA): Ik tippelde met mevrouw Ouwehand mee richting die luchtwassers, maar bij de laatste stap was ik haar kwijt. Ik vind het knap hoe zij elke keer weer in twee zinnen op zoiets kan uitkomen. Allereerst dank ik haar voor het compliment dat we zo consistent zijn, maar ik denk dat zij bedoelt dat zij niets ziet in het bijstoken van biomassa. Wij zien daar wel iets in. Het gebruik van biomassa voor energiedoel-einden is een «noodzakelijk kwaad» om onze energievoorziening duurzaam vorm te geven. Het kan ook echt duurzaam. Een kwart van onze energievoorziening wereldwijd kan met biomassa worden opgewekt en dat geldt dus ook voor Nederland. Dat is wel hard werken. Het vergt duurzame criteria. Het vereist streng opletten, en zonder scrupules dingen eruit snijden die niet goed zijn. Maar dat is niets nieuws. Dat doen we met al het beleid. Makkelijk zal het niet worden – dat hebben wij ook nooit beweerd – maar het is wel nodig.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Ik geloof dat het hart van de Partij van de Arbeid op de goede plek zit, maar ik zou deze partij zo graag echt in het groene kamp trekken, weg van de bestuurlijke gerichtheid, naar het lef om keuzes te maken. Ik ben bang voor de keuze van de PvdA inzake de bijmengverplichting. Ik ben ook bang voor wat ik de Partij van de Arbeid zie doen aan de hand van het CDA. Ik vraag mij af wat de heer Samsom tegen zijn dochter zegt als zij vraagt: pap, je wist toch hoeveel energie er omgaat in de vleesproductie; dat zouden we toch anders doen?

De heer **Samsom** (PvdA): Die vraag komt in het gezin Samsom niet zo snel voor, want wij zijn met z'n allen vegetariër. Mijn dochter is vegetariër omdat zij het zielig vindt, en wij zijn het vanuit milieuoogpunt. Gezamenlijk hebben wij daar goede redenen voor.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Maar papa Samsom faciliteert het wel namens het Nederlandse kabinet. Dat is wel een beetje jammer.

De heer **Samsom** (PvdA): Dat weet ik. Ik kom een keer terug op vleesconsumptie. Bij mijn oneindig optimisme over wat wij met 9 miljard mensen op deze aardbol duurzaam met elkaar kunnen doen in grote welvaart, past namelijk één kanttekening: dat gaat niet met het huidige carnivorendieet van West-Europeanen en Amerikanen. Ik denk ook niet dat dat zal blijven. Dat zal langzaam maar zeker veranderen, misschien mede onder invloed van mevrouw Ouwehand, mijn complimenten daarvoor. Ook daar ben ik optimistisch over. Ik ben het echter met mevrouw Ouwehand eens dat de dierlijke-eiwitconsumptie van de West-Europeaan geen duurzame bezigheid is.

Ik had het over de maatschappijvisie van deze minister. Af en toe blijkt de minister een partijman te zijn. Vanochtend bleek dat ook uit een artikel op nu.nl. Het gaat erom dat wij samen in dit land dingen maken, omdat een kind dat in armoede opgroeit, ook ons armoedig maakt, al is het niet ons kind, en omdat een maatschappelijke organisatie die het land uit moet vanwege het hebben van onwelgevallige meningen over beleid, ook mijn burgerrechten aantast, al denk ik dat ik nog mag blijven. De reden hiervoor kan, om bij het onderwerp van vandaag te blijven, ook zijn dat het mij niet koud laat als de burens zonder energie komen te zitten, ook al zit ik er zelf warmpjes bij. Samen kunnen wij in dit land cruciale voorzieningen opbouwen, om zo een beter bestaan voor iedereen te realiseren. Dat is een maatschappijvisie waar het CDA, de PvdA, en overigens nog een groot aantal partijen in deze Kamer, bij kunnen aansluiten. Daarom zou deze minister, niet alleen vanuit zijn energieopdracht, maar ook vanuit zijn kijk op de samenleving, het moeten toejuichen als mensen gezamenlijk in coöperatief verband verantwoordelijkheid willen nemen voor de toekomst, en duurzame energie willen opwekken, bijvoorbeeld door gezamenlijk een zonne-energie-installatie aan te schaffen. Maar helaas, de minister laat tot nu toe in zijn beleid niets van die blijdschap merken. Je moet nog altijd belasting betalen over de elders door je eigen installatie aan je eigen huis geleverde stroom. Dat is bizar. Het is alsof je belasting moet betalen over de elders in je eigen volkstuin voor jezelf gekweekte bloemkool. Mijn motie om hier iets aan te doen sneuvelde. Het amendement om dit te veranderen, werd radicaal afgepoeierd. Een motie over vve's werd wel aangenomen, maar helaas tot nu toe niet in praktijk gebracht. Ik ga ervan uit dat collega Jansen, naamgever van de motie, nog specifiek op dat punt terugkomt.

Ik doe zelf een derde poging om de minister van de mogelijkheden van zelflevering te overtuigen, en om zijn angst dat zelflevering tot ongelimiteerde belastingderving leidt, weg te nemen. De cruciale truc die daarvoor gebruikt kan worden, is gebruikmaken van de definitie van «blokproductie». De belastingwetgeving kent zo'n definitie al, namelijk bij blokverwarming: een gezamenlijke installatie om een flatgebouw of

meerdere huizen te verwarmen. Volgens hetzelfde principe kunnen eigenaren van een energie-installatie, bijvoorbeeld een zonne-energie-installatie aan de overzijde van de straat op de plaatselijke supermarkt of een windmolen op een industrieterrein even verderop, gebruikmaken van hetzelfde artikel 47. In een ander artikel kunnen wij regelen dat de belasting over die geproduceerde stroom in mindering wordt gebracht op de belasting op de verbruikte stroom. Klaar is Kees. Ik vraag de minister om zijn experts het te laten uitzoeken en ik wacht met spanning op zijn reactie. Het gaat om de artikelen 47 en 63 van de Wet belastingen op milieugrondslag. Ik verzeker de minister dat het systeem niet lek is. Als hij denkt dat het systeem misschien toch lek slaat, kan hij een extra voorwaarde toevoegen. Beperk de levering tot aansluitingen van drie maal 80A kleinverbruik. Of beperk de levering tot aansluitingen die zich in hetzelfde laagspanningsnet bevinden. Beide zijn waterdichte schotten tegen slimmeriken die op een zelfleveringsmanier denken Noorse waterkrachtcentrales belastingvrij te kunnen «zelfleveren» in Nederland. Dat gaan wij op die manier dus niet toestaan.

Is er dan geen belastingderving? Nee, in eerste instantie zeker niet. Ecofys toonde al aan dat de belastingopbrengst van btw door al die aangeschafte installaties veel hoger is dan de misgelopen energiebelasting. Mocht de minister niet verder willen of kunnen zonder een expliciete dekking, dan kan een minieme verhoging van de energiebelasting in bijvoorbeeld de tweede schijf dit voorstel geheel belastingneutraal, pardon, budgettair neutraal realiseren. Budgettair neutraal, dat moet een toverwoord zijn waar deze minister mee verder wil.

Hoe de combinatie van nieuwe centrales en decentrale opwekking er ook uitziet, het vergt hoe dan ook grote investeringen in de infrastructuur van het elektriciteitsnet. En daarmee kom ik op het onderwerp van de infrastructuur. De regering en de PvdA zijn het erover eens dat daarin grote investeringen nodig zijn. De minister stelt voor om daarvoor privaat kapitaal aan te trekken. Tot zover is er nog weinig aan de hand. Niemand in deze Kamer is tegen privaat kapitaal voor maatschappelijke doelen. Wij zijn en blijven echter wel tegen private zeggenschap over vitale publieke infrastructuur zoals het elektriciteits- en gasnetwerk. Voor vervreemding van aandelen krijgt de minister van mijn fractie dus geen steun, ook niet voor een vervreemding van 49%. Obligaties, certificaten van aandelen, het mag onder voorwaarden allemaal, maar wij hebben bij de splitsing een belangrijke afspraak gemaakt over de zeggenschap over het netwerk. Die is en blijft wat ons betreft volledig in publieke handen.

Eigenlijk moet ik het nu ook nog uitgebreid gaan hebben over alle aspecten van de SDE 2012: differentiatie windtarieven, vollasturen, biovergisters, banking van de MEP, enz. Maar dat ga ik dus niet doen. Niet omdat ik de wensen niet deel, maar omdat ik geleerd heb dat al te opzichtig meesturen op ieder detail leidt tot meer onzekerheid in plaats van minder. Het veld gaat dan namelijk iedere keer op de Kamer zitten wachten met nog meer stagnatie tot gevolg. Ik ga uiteraard welwillend luisteren naar andere collega's, die vast goede en terechte wensen hebben, maar ik voeg daar zelf geen wensen aan toe. Ik heb op dit gebied in het verleden wellicht al genoeg schade aangericht.

Duurzame levering van energie, zowel grootschalig als decentraal, kan een heel groot succes worden, maar niet zonder een belangrijk onderdeel van de trias energetica: energiebesparing. Een cruciale voorwaarde om duurzaam te kunnen voorzien in de energievraag is het temperen van die vraag. Ik ben van huis uit een aartsoptimist, maar ik realiseer mij dat een wereld die straks meer dan 1000 exajoule vraagt, met alle techniek van de wereld niet duurzaam te voorzien zal zijn. Vertaald naar Nederland: er is geen kruid gewassen tegen de opblaasbare jacuzzi in de achtertuin. Besparing is echt keihard nodig en juist daar laat het kabinet het gruwelijk liggen. Ik voeg er het gelijke speelveld maar meteen aan toe: ook vorige kabinetten, van welke samenstelling dan ook, lieten dat liggen. Dat laatste

werd ons fijntjes onder de neus gewreven door de Algemene Rekenkamer, die het beleid van 1995 tot 2007 onderzocht. Dit kabinet zou van die fouten kunnen leren. Het zal een dwingender beleid op het gebied van energiebesparing moeten neerleggen. Een aparte doelstelling hoort daarbij. Wij discussieerden daar al eerder over.

De minister betoogt bij herhaling dat het toevoegen van subdoelen een inefficiënte manier is om het hoofddoel, CO₂-besparing, te realiseren. Dezelfde redenering gebruikt hij bij duurzame energie, maar omdat dat Europees verplicht is, legt hij zich er knarsetandend bij neer. Ik heb het niet over energiebesparing en duurzame energie als subdoelen, ik heb het over het hoofddoel. Ik wil de energie van Nederland de schoonste en zuinigste van de wereld maken. Dat is veel meer dan klimaatbeleid alleen. Voor wie het nog niet was opgevallen: de tijd van makkelijke, grotendeels fossiele energie op rekening van onze kinderen is voorbij, net als de tijd van makkelijk geld op rekening van onze kinderen. Wij zullen een nieuwe economie moeten vormgeven, gebaseerd op duurzame en efficiënte energieproductie. Dat is geen milieupraatje. Het gaat over groei, over nieuwe groei waar de oude is stilgevallen, over nieuwe banen waar de oude verdwijnen, over innovatie en samenwerking omdat bang binnenzitten en anderen overal de schuld van geven, problemen uiteindelijk niet oplost. In die visie moeten partijen hier aan tafel, misschien met uitzondering van een paar, elkaar kunnen vinden. Kom maar op met die energiebesparingsambitie. Nogmaals: ik wil mijn kinderen op die ene dag recht in de ogen kunnen kijken.

Ik ga bijna afronden, maar niet nadat ik het onderwerp «kernenergie» nadrukkelijk heb overgeslagen. Het wordt niets met dat ding. Mijn genuanceerde opvattingen over kernenergie zijn bekend. Het is een fascinerende methode van energieopwekking, met net te veel nadelen om er met een gerust hart aan te beginnen. Het is een beetje jammer dat net nu links in staat lijkt om genuanceerd over kernenergie te praten, rechts alle ratio laat varen. Daarmee is «het taboe van links» nu verworden tot «de totempaal van rechts». We zijn netto dus niet veel opgeschoten met z'n allen. Ik kan alleen maar hopen dat aandeelhouders zo verstandig zijn om de knoop door te hakken en te stoppen met een investering die nu al veel te duur blijkt te worden; en dan zijn wij nog niet eens aan de bouw begonnen! Stoppen zou – met excuus voor de woordspeling – een hoop energie besparen en zou de coalitie van een hoofdpijndossier verlossen. De PvdA heeft een jaar geleden opzichtig de hand uitgestoken in het besef dat een duurzaam energiebeleid alleen tot stand kan komen met een breed draagvlak in de Kamer en de maatschappij. Wij hebben met enig ongeduld maar ook welwillend het afgelopen jaar diverse stappen in die richting waargenomen. Het is nu dus tijd om concreet te worden en aan de slag te gaan. Wij hebben in dit debat heel specifiek aangegeven hoe een energiebeleid waarmee wij gezamenlijk, met anderen, verder kunnen, eruit zou kunnen en moeten zien. Ik wacht met spanning af of de minister ook gezamenlijk met ons verder wil.

De heer **Leegte** (VVD): Voorzitter. Bij gebrek aan interrupties zat ik te mijmeren over wat mijn collega van de PvdA zei. Het idee van die MIRT-E klinkt natuurlijk aardig, maar volgens mij heeft de PvdA gemist dat de energiebedrijven geprivatiseerd zijn. We moeten dus geen nationaal fonds hebben. Die bedrijven kunnen zelf investeren en wij faciliteren dat juist om die markt een kans te geven. Maar dit ter zijde.

De VVD staat voor de ambitie om op effectieve en pragmatische wijze in 2020 14% hernieuwbare energie te hebben. Dat kan door het weghalen van overbodige regels, door te stoppen met goedbedoelde subsidies en door CO₂ een echte prijs te geven. Ook binnen het energiebeleid stellen wij orde op zaken en willen wij ruimte maken om te kunnen groeien. Het debat over het energiebeleid moet voor de VVD bij uitstek «fact-based politics» zijn, ook en juist als die feiten ongemakkelijk zijn. Het belang-

rijkste feit is dat energie niet alleen over milieu en over klimaat gaat, maar ook over economie, zeker nu. Een Chinees zou zeggen: wij leven in interessante tijden, want volgens velen zitten wij middenin een schulden-crisis, maar wie goed analyseert, ziet dat wij in een groeicrisis zitten. In alle landen van Europa zien wij de groeicijfers afnemen, soms zelfs tot onder die van de bevolkingsaanwas.

De grote vraag is dan ook hoe wij in Europa en in Nederland mogelijkheden hervinden tot groei, die zo noodzakelijk is om de schulden af te kunnen lossen, de zorg te kunnen blijven betalen en om te kunnen blijven investeren in onderwijs. Natuurlijk moeten wij daarbij zoeken naar een nieuw groeiconcept. Je zou dat «duurzaamheid» kunnen noemen, maar ik spreek liever van «nieuwe economie». Dan hebben wij het over de aandacht voor de grenzen van hulpbronnen, zoals water, zeldzame aardmetalen, fossiele brandstoffen en landoppervlakte. In feite zijn alle hulpbronnen, behalve zonlicht, echter eindig. Bovendien vinden wij het vanwege de intrinsieke waarde die bossen tegenwoordig hebben, niet meer acceptabel om bos te kappen. Dat is goed.

Het is onvermijdelijk dat wij in huize Leege te praten over energie en klimaat. Een bezoek aan NEMO of Naturalis helpt om dat concreet te maken, maar ook op de school van de kinderen wordt gesproken over het klimaat. Ik vond het allemaal leuk en onschuldig, totdat onze dochter van 9 op een ochtend het licht aan deed en vroeg: «Papa, is het slecht voor het klimaat als ik het licht aan doe?» Zelfs de normale, alledaagse handelingen leveren tegenwoordig een schuldgevoel op, maar schuld en angst zijn verkeerde motivaties. In het vorige kabinet leidde dit tot discussies over hogere ambities voor hernieuwbare energie, maar het energie-vraagstuk is complex. Alle discussies over ambities in het verleden hebben geleid tot een bedroevende 3,8% gerealiseerde hernieuwbare energie. Dat is de erfenis van het vorige kabinet, waar wij nu mee aan de slag gaan. Dat is de teller waarop wij staan.

Er is geen eenvoudige oplossing. Wij zouden eerlijk moeten zeggen dat wij ook niet weten hoe de energiemix eruit zal komen te zien, welke technieken zullen winnen en welke technieken weer zullen verdwijnen. Wij weten wel wat het doel voor de lange termijn is: een nieuwe, duurzame economie. Zoals het Stenen Tijdperk niet ten einde kwam door een gebrek aan stenen, zo zal het olietijdperk niet ten einde gaan door een gebrek aan olie. Het zal ten einde gaan door een overvloed aan alternatieven, alternatieven die wij al kennen en alternatieven die wij nog moeten ontwikkelen. Wie bij de TU Delft de ontwikkeling op het gebied van bijvoorbeeld zonne-energie ziet, waant zich soms in de tweeëntwintigste eeuw, waarin fietspaden energie opwekken. De VVD wil de energie van de zoektocht naar al die alternatieven aanspreken en tot ontwikkeling laten komen. Niemand kan het transitiepad naar die nieuwe economie overzien. Laten wij dan ook eerlijk zijn en zeggen dat wij dat transitiepad niet kennen en dat wij soms ook moeten kiezen voor de minst slechte oplossing.

Het verschil tussen partijen betreft niet zozeer het langetermijndoel. Iedereen wil zo'n nieuwe economie. Het verschil zit in het tijdpad voor het bereiken van dat toekomstbeeld. Voor de VVD is het belangrijk dat wij die verandering op een kosteneffectieve wijze tot stand brengen en dat wij zo veel mogelijk tijd kopen om onszelf de ruimte te geven om slimme en betaalbare dingen te doen. Die tijd kunnen wij onszelf bijvoorbeeld geven met kernenergie en een bredere inzet van aardgas, want er zijn geen quick wins en er is geen haarlemmerolie als oplossing voor alle problemen. Die wetenschap zou ons bescheiden moeten maken. Het zou gepast zijn om de hoed af te nemen voor minister Verhagen, die 1 mld. weet te besparen om evenveel hernieuwbare energie te realiseren als onder de oude SDE-regeling. Het gaat erom wat er echt gebeurt «op de grond». Dan kun je niet anders concluderen dan dat er nu echt veel gebeurt.

De komende 30 jaar zal de wereldwijde vraag naar energie verdubbelen. De prijsontwikkeling van de energie zal volatieler en stijgend zijn. Verreweg de grootste groei in het energieverbruik komt uit China en India. Diverse scenario's gaan ervan uit dat er ten minste voor de komende 50 tot 100 jaar voldoende olie is. Gas en kolen zijn er nog langer, maar olie en ook gas worden steeds minder in Europa geëxploiteerd. Fossiele brandstoffen zijn moeilijker vindbaar, terwijl de concurrentie om het gebruik ervan toeneemt. We zien dan ook overal in de wereld de fysieke aanwezigheid van de energiehongerige landen bij het aanbesteden van nieuwe concessies voor olie- en gasvelden. Het is naïef om te denken dat teerzanden niet ontwikkeld zullen worden als Nederland die in de ban zou doen. Met andere woorden: we worden voor de groei van onze welvaart steeds afhankelijker van het verre buitenland. Tegelijkertijd weten we dat het vinden van nieuwe alternatieve energiebronnen lang duurt. Voor energie geldt de vuistregel dat het ongeveer 30 jaar duurt om van een idee naar een aandeel van ongeveer 1% in de totale energievoorziening te komen.

Ondanks het groeiende aanbod van hernieuwbare energie zal het absolute aandeel van fossiele energie de komende jaren toenemen. Daarmee zal de CO₂-uitstoot blijven toenemen. We kunnen dan ook geen enkel alternatief op voorhand uitsluiten en we moeten ook naar de economie kijken. Een gemiddeld gezin betaald een maandsalaris per jaar aan de energierekening. We moeten ervoor zorgen dat dit niet op korte termijn twee maandsalarissen zal worden. Ook al lopen de schattingen van voor- en tegenstanders over de kostprijs uiteen, bij een volledige op wind- en zonenergie gebaseerde elektriciteitsvoorziening zou de prijs van de toch al dure stroom in Nederland al gauw verviervoudigen. In Duitsland betaalt men ongeveer 50 mld. voor zonne-energie, die daar nog geen 1% van de energiemix levert. Duitsland is het land waar de CO₂ inmiddels uit de economie spuit, waar oude oliecentrales weer aan het net komen en waar oude, afgeschreven kolencentrales in Oostenrijk weer worden ingehuurd om aan de energiebehoefte te kunnen voldoen. Een dergelijke lastenverzwaring en een dergelijke klimaatverandering zijn niet wat wij als overheid in deze tijd zouden moeten willen.

Bovendien zal niet alleen de publieke acceptatie van veiligheidsrisico's van fossiele bronnen afnemen – denk bijvoorbeeld aan de diepzeewinning in de Golf van Mexico of aan de winning van olie en gas in het Noordpoolgebied – maar zal ook de acceptatie van hernieuwbare energie afnemen. Of het nou gaat om windmolens in je achtertuin, gasopslag of ontbossing als gevolg van de bijstook in kolencentrales, overal is weerstand. We hebben dus tijd nodig om verstandige dingen te doen. Die tijd kunnen we kopen met kernenergie. Tijd kopen is de belangrijkste reden waarom de VVD het van belang vindt dat dit kabinet het mogelijk maakt dat een nieuwe kerncentrale gebouwd wordt. Kernenergie is gewoon veilig en goedkoop. Natuurlijk lees ik de krant en zie ik het rapport van de antikern-energielobby, waarin gesteld wordt dat kernenergie duur is. De vraag of de investering er economisch uit komt, is echter vooral een discussie in de boardroom van energiebedrijven. In de Kamer zou het moeten gaan over de randvoorwaarden van de vergunning en over de veiligheid. Wat die veiligheid betreft, kunnen we tevreden zijn met de uitkomst van de stresstest. Ik vraag de minister dan ook om zich vooral niet te laten afleiden door de te verwachten rapporten van de tegenstanders, want dit zal ongetwijfeld niet het laatste rapport zijn. Toen ik dat schreef, had ik de Volkskrant van vanochtend nog niet gelezen en voilà, daar is weer een rapport.

Energie gaat over economie, zeker nu. Met de SDE-plusregeling maken wij enorme slagen om echt meters te maken met het realiseren van hernieuwbare energie. Voor 1 mld. minder krijgen wij evenveel energie als onder het oude SDE-regime. Dat is een compliment, en daarmee is de SDE-plusregeling een belangrijke oprijlaan naar de snelweg van de

nieuwe economie, waar fossiele energie slechts een marginale rol zal spelen, als deze al een rol speelt. Dankzij de SDE-plusregeling komen er veel aanbieders en komt er veel aanbod van hernieuwbare energie, zodat wij straks een liquide markt voor hernieuwbare elektriciteit krijgen. Daarmee wordt de markt rijp voor een leveranciersverplichting, wat de meest effectieve manier is om goedkoop hernieuwbare energie te krijgen, althans volgens de theorie.

De VVD-fractie heeft een aantal vragen over de leveranciersverplichting. Hoe voorkomen wij dat die verplichting leidt tot hogere kosten voor huishoudens en bedrijven? Hoe voorkomen wij aanzienlijke overwinsten voor enkele producenten? Ik denk aan de biomassa-bijstook. Hoe zorgen wij ervoor dat de leveranciersverplichting geen ineffektieve stapeling van doelen gaat worden? Hoe zorgen wij ervoor dat de markt voldoende liquide wordt, om de bovengenoemde problemen te voorkomen? Wat gaat de minister doen als zou blijken dat de markt in 2020 onvoldoende liquide is? Een extra bijdrage voor de liquiditeit zou kunnen zijn de handel in internationale certificaten. Dat kan in Europa. Het kan de Europese markt efficiënt maken en het kan leiden tot specialisatie van bronnen van hernieuwbare energie tussen landen. In hoeverre laat de minister de Europese handel in groencertificaten meetellen binnen de leveranciersverplichting?

Kan de minister ook het proces schetsen wanneer hij met voorstellen komt voor die leveranciersverplichting? Kan hij daarbij aangeven hoe de SDE-plusregeling langzaam overgaat in een verplichting? Kan hij aangeven hoe hij de langetermijninvesteringszekerheid denkt te bieden in percentages van die verplichting? Is het bijvoorbeeld voorstelbaar dat wij op een gegeven ogenblik zeggen: tussen de 30% en 40%, en dat de bandbreedte steeds kleiner wordt naarmate wij dichterbij die grens naderen?

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik heb een vraag over het verzoek van de heer Leegte aan de minister om de internationale handel in groencertificaten een rol te laten spelen. Is de heer Leegte het met mij eens dat het niet zo moet zijn dat wij groene stroom uit Polen importeren, terwijl men daar vervolgens een kolencentrale in gebruik neemt? Is de heer Leegte het met mij eens dat dan wel duidelijk moet zijn dat het echt om additionele certificaten gaat, of mag het voor de heer Leegte ook gaan om vervanging, waarbij er eigenlijk niets wordt toegevoegd?

De heer **Leegte** (VVD): Het korte antwoord is: nee. Het gaat erom dat het een Europese doelstelling is. Voor Nederland is die 14%. Wij moeten die doelstelling op effectieve wijze halen. Als dat kan door middel van de handel met Polen, omdat men daar certificaten over heeft, is dat prima. Als men daar extra kolencentrales bouwt, is dat de realiteit. Het gebeurt. Daar kun je boos over worden, maar de Polen bouwen die dingen.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Een aantal dingen die de heer Leegte zegt laat ik even buiten beschouwing. Ik hoor van hem een helder antwoord: het moet wel gaan om certificaten die de Polen over hebben en het kan dus niet zo zijn dat een en ander ten koste gaat van de vergroening elders. Dat is helder. Dank u wel.

De heer **Leegte** (VVD): Dat is niet wat ik zeg. Als de Polen denken dat zij ze over hebben, is het wat mij betreft ook goed. Uiteindelijk gaat het om de doelstelling die zij moeten halen. Als zij het slimmer vinden om hun doelstelling te ondermijnen door aan ons te verkopen, vind ik dat vanuit Nederlands perspectief geen probleem.

Voorzitter. Als wij straks die nieuwe economie hebben, zullen wij enorme veranderingen zien. Wij zullen zien dat de energie van aanbodgestuurd vraaggestuurd wordt. Nu doen wij het licht aan en gaat de kolencentrale branden. Straks gaat het waaien of gaat de zon schijnen en dan hebben

wij ineens energie. Dat is natuurlijk gemakkelijk gezegd, maar de consequentie is enorm, want in toenemende mate zal energie een logistiek probleem vormen, waarbij het de grote vraag is hoe wij de energie in de juiste vorm op het juiste moment op de juiste plaats krijgen. Mijn vraag aan de minister is, of hij met een plan komt waarin hij antwoord geeft op deze vragen. Hoe gaan wij om met de «smart grids» in Nederland en Europa? Hoe gaan wij om met de energieopslag en -buffering? Wat betekent dit voor het tempo van de economische inpassing van hernieuwbare energie? Dat is eigenlijk de kernvraag. Als wij windmolens bouwen die hun elektriciteit niet kwijt kunnen, als het al waait, zijn wij extra duur uit. Als wij het goed spelen, ontstaan er enorme kansen voor Nederland. Met onze gasrotonde kunnen wij een bijdrage leveren aan het flexibele aanbod van hernieuwbare energie, bijvoorbeeld in samenwerking met Duitsland, zeker in de tijd waarin de slimme netten nog in ontwikkeling zijn. Dat betekent dat het van belang is om investeringen in gascentrales te faciliteren en vaart te blijven zetten achter de Europese integratie van netten. Wat is de visie van de minister daarop? Daarmee kom ik op de green deal. De gedachte achter de green deal is even eenvoudig als krachtig. De green deal is het logische antwoord op de milieuwetgeving uit de jaren zeventig. Onze oude milieuwetgeving is belemmerend en gericht op verboden en op minder doen. Om groen te kunnen groeien moeten wij toe naar een faciliterende wetgeving. De overheid moet met een scherp oog voor natuurlijke hulpbronnen ondernemers stimuleren om te groeien. De green deal doet dat. Een ondernemer komt met een goed groen idee, maar loopt op tegen regels uit de oude economie. Die regels staan de winstgevendheid van dat idee in de weg. De overheid haalt vervolgens die regels weg en stimuleert daarbij eventueel op een andere manier de ondernemer. De ondernemer kan aan de slag, en doordat die regel weg is, is het een structurele maatregel, want elke opeenvolgende ondernemer kan hetzelfde doen.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): De heer Leegte maakte in zijn interruptie op de woordvoerder van de PvdA-fractie het terechte punt dat langjarig consistent beleid absoluut noodzakelijk is. Ik wil hem graag een paar vragen stellen, bijvoorbeeld over de elektrische auto. In 2008 dienden GroenLinks en de VVD samen een heuse groenrechtse motie in om elektrisch rijden te stimuleren. Daarop is de VVD gaan dwarsliggen. De heer Leegte heeft het opeens niet meer op schone auto's. Waar blijft nu de langetermijnzekerheid en het consistente beleid voor ondernemers, zeker voor een ondernemerspartij als de VVD? Er zijn overal een heleboel palen geplaatst, er is geïnvesteerd en autofabrikanten zijn ermee bezig. Er zijn mensen die die dingen hebben, maar ineens trekt de VVD het kleed er onderuit. Hetzelfde gaat op voor groen beleggen. Kan de heer Leegte mij nog eens uitleggen hoe het precies zit met het zigzagbeleid en het geven van ruimte aan ondernemers? Zij vragen juist om consistent langjarig beleid.

De heer **Leegte** (VVD): U hebt die motie al eerder genoemd, maar die ging over het onderzoek naar elektrisch rijden. Daar zijn wij natuurlijk altijd voor. De deal betreffende de elektrische auto's is atypisch voor de green deal. De focus ligt minder op het weghalen van regels en meer op het stimuleren van een specifieke technologie. Wat wij zouden willen, in aansluiting op het Belastingplan, is dat er een incubatiecategorie komt voor schone auto's. Dat is waar het om gaat. Wij willen niet één specifieke soort stimuleren. Daarmee krijg je een gelijk speelveld. De recente geschiedenis laat zien dat alle techniekekeuzes die wij hebben gemaakt, uiteindelijk tot teleurstellingen hebben geleid. Waar zijn die 100 000 auto's op gas? Waar zijn al die waterstofauto's? Die zijn er niet.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Je moet bij de heer Leegte altijd kiezen waar je op wilt reageren. Een stukje wetgeving is volgens mij iets anders dan een onderzoek. In de motie werd echt gevraagd om een en ander te stimuleren. De laatste opmerking van de heer Leegte is misschien nog interessanter, namelijk die over de techniekeuze. Is dat niet precies wat de VVD steeds heeft uitgedragen? Namelijk dat wij een kerncentrale moeten faciliteren; dat staat zelfs in het regeerakkoord. Als iets een techniekeuze is op energiegebied, is het wel het aanmoedigings- en ondersteuningsbeleid rond een nieuwe kerncentrale. Is de heer Leegte dat met mij eens?

De heer **Leegte** (VVD): Het leven is één grote keuze, maar het antwoord is: nee, dat ben ik niet met u eens, want wij gaan niets bouwen. Wij faciliteren dat er iets gebouwd kan worden. Wij faciliteren dat er windmolens kunnen worden gebouwd in Drenthe, tot boosheid van de Partij van de Arbeid. Wij faciliteren dat er een vergunning kan worden aangevraagd voor kerncentrales, tot boosheid van u. Wij bouwen zelf niets. Dat is ook niet nodig, want dat moet de markt doen. Wij hebben een geprivatiseerde elektriciteitsmarkt. Private partijen kunnen aan de slag, maar zij moeten wel de regels en de mogelijkheden krijgen om dat te doen. Dat is precies wat wij faciliteren.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Lees nog even uw eigen verkiezingsprogramma en het regeerakkoord erop na, over het onderwerp kernenergie.

De **voorzitter**: Ik hoor geen nieuwe vraag; de heer Leegte vervolgt zijn betoog.

De heer **Leegte** (VVD): Voorzitter. Het is even wennen met die green deal, en dat snap ik best. De lijst die wij nu zien, is een mengeling van allereerste creativiteit uit de samenleving. Uiteindelijk is echter niets beter dan de markt de verantwoordelijkheid te geven en het vertrouwen dat de markt die verantwoordelijkheid kan waarmaken. Daarmee komen wij tot groene groei. Mijn vraag aan de minister over de green deal is dan ook, hoe het instrument een structureel en integraal onderdeel van de ontwikkeling naar een groene economie kan worden. In hoeverre kunnen ondernemers vanaf nu dagelijks aankloppen voor green deal-achtige projecten? Of is er sprake van een ieder jaar terugkerend project? Kan de minister daarover iets zeggen?

Ik zou willen ingaan op twee specifieke onderdelen, te weten de biomassa-bijstook en de elektrische auto's. Over het tweede heb ik in mijn antwoord op de interruptie van mevrouw Van Tongeren inmiddels voldoende gezegd.

Mijn vraag aan de minister is of hij de green deal rond de elektriciteit zo kan inkleden dat deze aansluit bij de randvoorwaarden van het Belastingplan en zich zal richten op het wegnemen van regels en wetten die de introductie van schone voertuigen en schone brandstoffen belemmeren en niet op het subsidiëren van één techniek. Een miljoen schone auto's is een betere deal dan een miljoen elektrische auto's, want uiteindelijk moet het schoon worden. Als het om techniekeuze gaat, geldt, dat als de politiek had moeten stemmen over de opvolger van de langspeelplaat, we nog met cassettebandjes liepen te worstelen.

Kan de minister uitleggen hoe de financiële deal van de biomassa-bijstook er exact uitziet? Dat mag ook schriftelijk, mits er voldoende tijd is om die deal ook in verband met de leveranciersverplichting goed te bekijken, want het gaat natuurlijk om de wisselwerking tussen die twee elementen. Decentrale energieopwekking zal een steeds belangrijker onderdeel van de energiemarkt worden. Het maakt balanceren moeilijker, want er zit immers geen centrale regie achter het net als iedereen zijn eigen centrale

aan- of uitzet. Tegelijkertijd kan decentrale energie een bijdrage leveren aan het meer liquide maken van de markt voor hernieuwbare energie. Kan de minister zeggen in hoeverre huishoudens met bijvoorbeeld zonnepanelen op het dak groencertificaten kunnen krijgen, die ze vervolgens aan de grote energieleveranciers kunnen verkopen?

Het Holland Financial Centre is een instrument om eventuele financieringsbehoeften bij decentrale energie te kunnen opheffen of te vergemakkelijken. Kan de minister zeggen op welke manier en met welk doel hij gesprekken met de financiële sector voert om decentrale energie beter te faciliteren?

Kan de minister uitleggen hoe het staat met de energie-universiteit in het kader van de Energy Valley in Groningen?

Dan een belangrijk onderwerp. Het gaat misschien niet over veel mensen en het is misschien ver weg, maar de BES-eilanden zijn een integraal onderdeel van Nederland. Ze vormen gewoon een gemeente, waar wij in de Kamer dus ook over moeten spreken. De energiemarkt op de BES-eilanden hoort thuis in dit debat. Omdat de eilanden niet zijn aangesloten op een aparte energiemarkt en daardoor afhankelijk zijn van een beperkt aantal toeleveranciers, wil ik de minister samen met mijn collega Andre Bosman, die zich veel met koninkrijksrelaties bezighoudt, vragen of hij een reguleringskader energiemarkten voor de BES-eilanden wil ontwikkelen. Die moet zijn gebaseerd op de lokale omstandigheden en bij voorkeur aansluiten op de bestaande toezichthouders. We moeten niet een soort gedrocht maken, maar de mensen daar moeten kunnen vertrouwen op energie en op een betaalbare prijs.

De windmolens bij Urk steken als een graat in de keel. Het is het duidelijkste voorbeeld van hoe het nationale belang waar wij allemaal voor zijn, namelijk meer hernieuwbare energie, in direct conflict komt met het lokale belang van het historische dorpsgezicht. In de provincie lijkt een oplossing gevonden te zijn die het Essent en Nuon mogelijk maakt om meer molens te plaatsen en het uitzicht op Urk te ontzien. Dat kan door molens te plaatsen op de dijk van de Markerwaard. Ik vraag de minister of hij naar de oproep uit de provincie, die provinciebreed is gedaan, wil luisteren en of hij met de partijen wil bekijken of die oplossing haalbaar is. Ik begrijp dat het laat is, dat verwachtingen gewekt zijn en dat iedereen verder wil. Maar ik denk dat een oplossing die kan leiden tot meer molens en meer energie kan bijdragen tot een groter draagvlak voor molens en ons dichter kan brengen bij de doelstelling van 14%. Ik hoor graag een toezegging van de minister dat hij dat overleg opzet.

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Nu breekt mijn klomp. De VVD heeft het voortdurend over ondernemersklimaat en consistentie. De heer Leegte is daar trots op. Nu zegt hij in een bijzin: het loopt al wel heel lang, maar ik vind dat toch nog even de plannen veranderd moeten worden. Weet hij hoeveel ondernemers al in het windmolenpark in Urk hebben geïnvesteerd? Men zit daar op een rijdende trein, een lopend traject. Dat kun je nu niet meer zomaar veranderen. Dat is juist waar de heer Leegte altijd zelf tegen pleit. Ik vraag de heer Leegte daarom of hij zijn verzoek wil intrekken en aan de minister om absoluut geen toezegging te doen. Ik krijg graag een toelichting waarom de heer Leegte op elk gebied voor consistentie pleit en op dit punt een uitzondering maakt.

De heer **Leegte** (VVD): Ik doe mijn verzoek mede namens het CDA en de ChristenUnie in de provincie Flevoland en alle andere partijen die daar een motie hebben ingediend met de oproep om te onderzoeken of het mogelijk is. Ze zeggen niet: doe het op die manier. Ze zeggen alleen: dit is een oplossing die het stadsgezicht van Urk kan ontzien en die het tegelijkertijd mogelijk maakt om meer molens te bouwen, zodat je de tijd die je eventueel verliest, kunt terugwinnen met een hogere opbrengst door meer molens. Dat lijkt mij een redelijk verzoek. Vandaar mijn vraag

aan de minister of hij daar serieus naar wil kijken. Ik zeg niet dat het zo moet. Dat zou mijn bevoegdheden te buiten gaan. Ik denk alleen dat de vraag uit de provincie redelijk is, en niet meer dan dat.

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Hoe lang denkt u dat het daarmee nog gaat duren voordat de ondernemers eindelijk eens winst gaan maken op hun investeringen?

De heer **Leegte** (VVD): We zitten te wachten op een uitspraak van de Raad van State. Tot die tijd gebeurt er toch niets. Als je ondertussen overlegt en bekijkt wat er kan, biedt dat misschien de mogelijkheid om iets nieuws te doen. Als het niet kan, doen we het niet. Ik wil dat er een oplossing komt. Als dit een oplossing kan zijn, is dat mooi. Kennelijk hebt u al een keuze gemaakt. Kennelijk kiest u tegen Urk. Dat is uw goed recht.

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Je moet altijd kijken naar oplossingen, maar hier is al een oplossing gevonden en daar zijn afspraken over gemaakt. Ik constateer dus dat de VVD wil terugkomen op een gemaakt plan, met zeer negatieve gevolgen voor alle ondernemers.

De heer **Leegte** (VVD): U moet natuurlijk wel luisteren, want dat is niet wat ik zeg. Ik vraag de minister of hij wil bekijken of de oplossing die uit de provincie wordt aangedragen, goed is. Dat is mijn vraag. Ik geef daar geen antwoord op. U vult dat kennelijk zo in dat het niet kan. De VVD is een partij die altijd na blijft denken over slimmere en betere dingen en tegelijkertijd zorgt voor ondernemerszekerheid. Natuurlijk, als het niet kan, moeten we door. Het uitgangspunt voor de onderhandelingen is ook dat de molens geplaatst worden volgens het huidige plan. Maar als er iets beters kan komen – meer molens, meer opbrengst voor Essent en Nuon en tegelijkertijd bescherming van het stadsgezicht van Urk – is dat een mogelijke win-win-winsituatie die we moeten onderzoeken, zeker als die uit de provincie komt. Wij zijn namelijk geen Randstadpartij, mevrouw Van der Werf. Wij kijken ook naar de belangen in de provincie.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Schepink** (ChristenUnie): Het is bekend dat we zo allemaal onze gevoelens hebben over een windmolenpark in Urk. Daar is in een vorige kabinetsperiode ook serieus werk van gemaakt. Waar ik echter ontzettend veel moeite mee heb, is het meten met twee maten dat de VVD nu doet. Als er nieuwe rapporten verschijnen over bijvoorbeeld kernenergie, worden die heel gemakkelijk afgedaan. «Ach, dat zijn rapporten van tegenstanders, dat hebben we nu wel gehad. We hebben onze keuzes gemaakt en laten de keuze aan ondernemers.» Maar als het gaat om een windmolenpark, sluit de VVD heel gemakkelijk aan bij de tegenstand die er nog steeds is, en die best te begrijpen is, en daar zou dan opeens wel wat mee gedaan moeten worden. Hoe zit het met de consistentie van de VVD?

De heer **Leegte** (VVD): Ik zei eerder over de kerncentrale dat de Kamer moet kijken naar de vergunning en naar de veiligheid. Dat is haar taak. Een rapport over de kosten of de economische effecten, moet in de boardroom van de energiebedrijven tot stand komen en niet hier. Wij gaan er niet over en wij hebben er geen verstand van. Als u dat wel hebt, moet u in de board gaan zitten van een energiebedrijf. Er is een voorstel uit de provincie over Urk. Zij vraagt of wij ernaar willen kijken. Ik denk dat dit een gerechtvaardigde vraag is, zeker omdat de achterliggende gedachte is dat Essent en Nuon meer molens kunnen bouwen en meer opbrengst kunnen genereren, terwijl we tegelijkertijd het stadsgezicht van Urk kunnen beschermen. Dat lijkt mij een win-win-winsituatie waarvan ik wil weten of die gerealiseerd kan worden. Als het antwoord nee is, ben ik tevreden. Als het antwoord ja is, ben ik ook tevreden. Het gaat mij niet om

de uitkomst. Het gaat mij erom de vraag uit de provincie te faciliteren en om te bekijken of het inderdaad een slimme gedachte is van de mensen in de provincie.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): U zegt dat vergunningverlening strikt onze taak is. Er ligt een vergunde aanvraag bij de Raad van State. Daaruit moeten we dus ook een bepaalde consequentie trekken en er niet als Kamer tussenin gaan zitten. Als het gaat om het toelaten van een nieuwe kerncentrale, moet de VVD zich toch ook afvragen wat het kost aan energie – de heer Samsom gebruikte die beeldspraak – en aan overheids capaciteit en of we dat risico willen nemen. De VVD sprak zelf ook over tijd kopen rondom kernenergie. Wat is dan het prijskaartje dat wij daar met elkaar aan moeten hangen?

De heer **Leegte** (VVD): Het interruptiedebatje gaat over Urk, dus ik beperk mij daartoe.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Het gaat niet alleen om Urk. Het gaat mij om de consistentie. Als u zegt dat we ons slechts moeten beperken tot de vergunningsaanvraag, verwacht ik consistentie van de VVD in de argumentatie.

De heer **Leegte** (VVD): Die hebt u. Ik wil, nogmaals, niets afdoen aan de vergunning zelf. Die staat en dat is het uitgangspunt. Maar als er iets slimmers bedacht kan worden en de partijen daar vrijwillig mee akkoord gaan, is er niets om dat tegen te houden. Ik denk alleen dat het goed is om te bekijken of dat kan. Dan is er iemand nodig die de partijen bij elkaar brengt om deze variant te bekijken. Dat kan de minister zijn. Daarom vraag ik hem of hij dat wil doen. Uitgangspunt, nogmaals, is de vergunning. Als het antwoord nee is, wordt er gebouwd wat afgesproken is. We zijn natuurlijk een consistente partij, maar als zo'n vraag van onderaf provinciebreed wordt aangedragen, is het toch te zot als de Kamer zegt «wij willen niet meer nadenken en laat een vrijwillige oplossing maar zitten»? Als wij de kans hebben om meer windenergie op te wekken en Urk tegelijkertijd te ontzien, dan zouden wij daar toch met z'n allen voor moeten juichen? Dan gaan wij toch niet denken: de VVD is aan het draaien? Wij draaien namelijk helemaal niet. Als er geen oplossing is voor die molens, dan worden ze gebouwd. Dat is goed, want wij willen meer hernieuwbare energie. Daar staan wij voor. Wij zijn de enige partij die consequent zegt dat wij ook moeten uitvoeren wat wij zeggen, of het nu gaat om molens in Drenthe, gasopslag in Bergen of de vergunningaanvraag van een kerncentrale.

De **voorzitter**: Mevrouw Wiegman, laatste keer.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Nog even concluderend. Als dat zo is, dan zou de VVD, gewoon luisterend naar argumenten, ook bijvoorbeeld de recente rapporten over kernenergie serieus moeten nemen. Die zou de VVD ook relevant moeten vinden voor wat zij vindt over de taakstelling rondom een vergunningaanvraag. Dan zou het precies hetzelfde moeten zijn. Dat verwacht ik van de VVD, niet dat zij dat soort rapporten afdoet met: het is van de tegenstanders, dus wij hebben er geen boodschap aan.

De **voorzitter**: Ik hoor geen nieuwe vraag.

De heer **Dijkgraaf** (SGP): Ik ben blij, verheugd, maar ook een beetje verbaasd, want een halfjaar geleden heeft de SGP zich het vuur uit de sloffen gelopen om een Kamermeerderheid te krijgen om dit te doen, om heel serieus hiernaar te kijken. Toen ontbrak het ons aan steun van de

VVD om de minister zo ver te krijgen. Wat is er in de tussentijd inhoudelijk veranderd zodat het nu wel kan? Maar nogmaals, ik ben verheugd, blij, maar ook een beetje verbaasd.

De heer **Leegte** (VVD): Wat er veranderd is, is een Kamerbrede motie uit de provincie. Daar was toen geen sprake van. Toen gingen wij vanuit hier bedenken hoe het moest. Dat vind ik geen goede zaak. De provincie heeft zelf gekeken of er een mogelijkheid was om het slimmer te doen. Ook de provincie zegt uit te gaan van de vergunning zoals die vergeven is. Daar wordt niks aan afgedaan. Alleen, als er een mogelijkheid is tot iets slimmers, dan is de provincie geïnteresseerd. Dat ben ik met de provincie eens. Maar excuus, want had een en ander niet een halfjaar eerder gekund? Ja, achteraf misschien wel, al heeft de heer Dijkgraaf daar nu niets aan.

De heer **Dijkgraaf** (SGP): Dit is wel een relevant punt, want de Kamer voerde die discussie volop. Ik herinner mij dat wij hier ongeveer in dezelfde samenstelling felle discussies voerden over Urk. Toen ging het erom een Kamermeerderheid te vinden voor de vraag: wat ga je doen? Toen zaten wij vroegtijdig in het traject waardoor veel minder de argumenten golden over consistentie die nu over tafel gaan. Ik betreur het dat de VVD-fractie er nu pas, blijkbaar na een motie in de Provinciale Staten terwijl die meerderheid daar toen ook al duidelijk was, achter komt dat dit een goed plan is. Ik steun wel de vraag aan de minister. Daarop vinden wij elkaar weer. Ik hecht mij dus gelijk aan de vraag van de heer Leegte.

De **voorzitter**: De heer Leegte antwoordt en vervolgt direct daarna zijn betoog.

De heer **Leegte** (VVD): Dank voor de steun van de SGP. In Drenthe staat bij Borger het topwetenschappelijk project LOFAR, als middelpunt van een internationale telescoop. In het interventiegebied van LOFAR is ineens een zoekgebied voor windmolens aangewezen, waardoor dat project waardeloos zou kunnen worden. Graag krijg ik de toezegging van de minister dat hij een oplossing voor dit probleem gaat zoeken en de Kamer daarover informeert. Ik vraag hem om in de tussentijd geen onomkeerbare stappen te zetten.

De VVD staat voor de ambitie om in 2020 op effectieve en pragmatische wijze 14% hernieuwbare energie te hebben. Elkaar de morele maat nemen over wie de hoogste ambitie heeft, is een type tijdverdrijf waar de VVD niet aan mee zal doen. Laten wij eerst maar eens doen wat wij al zo lang beloven. Ik heb eerder gezegd dat dit kabinet wel eens het groenste kabinet ooit zou kunnen worden. Als we kijken waar het kabinet mee bezig is, dan zien we dat er verschrikkelijk veel gebeurt. Voor minder belastinggeld komt er meer hernieuwbare energie. Groene ondernemers kunnen eindelijk gaan ondernemen en weten zich gesteund in het weghalen van belemmerende wetten en regels. We kunnen eindelijk weer nuchter zeggen dat biologisch prima is, maar op zichzelf niet zo veel met duurzaamheid te maken heeft. We verlaten de cultuur van angst en stilstand en er ontstaat ruimte voor optimisme en groene groei.

Met kernenergie kopen wij tijd om op een betaalbare manier te groeien naar een nieuwe economie. Met de SDE-plusregeling worden op korte termijn meters gemaakt, terwijl de leveranciersverplichting en de green deal voor de lange termijn de zekerheid bieden dat ondernemers geld kunnen blijven verdienen aan de groene groei. Dat is het uitgangspunt, zeker in de huidige Europese groeicrisis.

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Voorzitter. Wij zitten op dit moment in ongekend zwaar economisch weer. Er wordt zelfs gesproken over de

ergste crisis sinds de Tweede Wereldoorlog. Overheid en burgers moeten de broekriem aanhalen, terwijl sommige kosten voor de gewone burger oplopen. Een goed voorbeeld hiervan is de energierekening. De energieprijzen zullen hoe dan ook blijven stijgen. De economische crisis zal voorbijgaan, maar klimaat en energie zijn de blijvende problemen van deze eeuw. De centrale vraag voor het CDA in dit debat zal dan ook zijn: hoe kunnen wij op een verantwoorde en goede manier naar een duurzame CO₂-arme energievoorziening zonder dat burgers en bedrijven hier onnodig veel voor gaan betalen? Het CDA is van mening dat dit vraagstuk niet alleen bij de overheid ligt. Dit probleem delen burgers, bedrijven en overheid gezamenlijk. Iedere burger, ieder bedrijf, iedere organisatie is medeverantwoordelijk en de overheid is het sluitstuk. Die moet zorgen voor het juiste klimaat en de goede randvoorwaarden. De voorwaarden voor decentrale energieopwekking zijn bijvoorbeeld verre van optimaal. Daar kom ik straks op terug.

Onze verwachting is dat energie de beleidsagenda de komende jaren voor een groot deel bepaalt en wellicht domineert, want de uitdagingen zijn gigantisch: schone energie bij een verdubbeling van de behoeften wellicht in 2050. Dat vraagt om meer dan een zonnepaneel, meer dan een windmolen, meer dan biomassa, meer dan olie en gas, en om meer dan kernenergie. Dat vraagt om alle zeilen bijzetten en een mix creëren van duurzaam en schoon fossiel, centraal en decentraal opgewekt, in binnen- en buitenland geproduceerd. Wellicht zal dat het geval zijn to in lengte van jaren, maar uiteindelijk moeten wij het van de oneindige energie van de zon hebben. Research en innovatie in zonne-energie mogen dan ook niet te ver uit het zicht raken in Nederland, evenmin als de vraagsturing, zodat bedrijven die hier mee bezig zijn, niet uit Nederland hoeven te verdwijnen. Ook hierin spelen decentrale systemen een rol. Is de minister van mening dat research naar het steeds efficiënter maken van de omzetting van zonne-energie naar elektriciteit op dit moment voldoende is of kan er een tandje bij? Zijn daar mogelijkheden voor?

Economisch liggen er kansen. De markt voor duurzame-energietechnologie groeit wereldwijd met 27% per jaar. Met een verwacht volume van 1 600 mld. zal deze sector in 2020 een van de belangrijkste economische sectoren zijn. Omdat deze markt sterk technologiegedreven is, biedt hij mogelijkheden voor ons land om een kenniseconomie te blijven of te worden, afhankelijk van je perspectief. Naar schatting heeft de huidige Nederlandse markt voor duurzame energieopwekking en energiebesparing, van machines voor de productie van zonnecellen tot en met woningisolatie, een omvang van 8 mld. Die zal in de komende jaren snel toenemen. Het CDA is daarom positief zowel vanuit duurzaamheids- als economisch perspectief, maar vraagt wel aandacht voor een aantal onderwerpen.

Zoals eerder gezegd groeit de markt, maar soms hoeft er helemaal niet zo ver gekeken te worden, niet wereldwijd, om over duurzaamheid en energie te praten. Energieprojecten in de regio zijn er volop. In de green deals vinden wij die terug. Wij vinden het geweldig dat er zo veel green deals met de provincies zijn afgesloten. In Limburg, Overijssel, overal wordt CO₂ en energie bespaard. Ik wil de minister graag ermee complimenteren dat er zo veel deals met de provincies zijn gesloten. Dat versterkt ook de lokale economie. De green deals getuigen van maatwerk, maar maatwerk moet wel opschaalbaar zijn. Hoe gaat dit opschalen exact gebeuren? Ziet de minister op dit moment al (delen van) deals die in potentie structureel kunnen worden? Een structureel kader voor duurzame energie is gewenst. Hoe zit het vervoltraject van de green deal in algemene zin in elkaar? Is het ook voor gemeenten en regio's mogelijk om op gemeentelijk en lokaal niveau een green deal af te sluiten? Vanuit iedere regio is er namelijk ontzettend veel animo. Het aanbod groeit. Daar moet gebruik van worden gemaakt.

Op dit punt heb ik ook een opmerking over biovergisters. In tegenstelling tot de Partij van de Arbeid wil het CDA daar toch aandacht aan besteden, want het CDA ziet iets fout gaan. Door nieuwe subsidieregels worden ze minder rendabel. De biovergisters zien biomassa aan hun neus voorbijgaan door gunstigere prijzen in Duitsland en België. De vroege investeerders en koplopers lopen mogelijk het gevaar van een grote financiële strop. Zij dienen diverse oplossingen aan van banking tot betere warmtebonussen, maar wat doet de minister eraan? Wij roepen hem ertoe op om met LTO Nederland en de eigenaren van biovergisters in gesprek te gaan en met een oplossing te komen. Daarnaast heb ik nog een vraag over de groene investeringsmaatschappij, een heel interessante in dit verband. Er is geld nodig voor investeringen, ook voor kleinere gebruikers. Heeft de minister enig idee hoe groot zo'n fonds, laten we zeggen, in 2020 zou kunnen zijn? Wat is zijn perspectief daarbij? Ik kom op decentrale energiesystemen en zelflevering. De samenleving, burgers en bedrijven, evenals regionale overheden, werken aan een transitie naar duurzame energie, zelfs los van de rijksoverheid, van subsidies en fiscale voordelen. Ze zoeken manieren om hun eigen energie duurzaam te maken. De energie in de samenleving is enorm. Bijna tegen de klippen op ontstaan decentrale systemen. Kassen leveren energie, een kerk wordt verwarmd door een datacentrum en zwembad wordt op temperatuur gebracht door restwarmte. Steeds meer bedrijven gaan functioneren als energieleverancier. Burgers leggen zonnepanelen op hun dak, investeren in windmolens en bouwen hun huizen op aardwarmte. Er treedt een verschuiving op van energieconsument naar -producent. Al die mensen, energieleveranciers in potentie, lopen echter vroeg of laat aan tegen regels die hen een halt toeroepen. Is het niet gek dat je belasting betaalt voor energie die je zelf opwekt? Zelfs een vereniging van eigenaren komt niet verder met zonnepanelen als de kabel niet direct van het dak in de meterkast uitkomt. De Vereniging Klimaatverbond Nederland is hiermee bezig.

Op dit moment hebben 65 gemeenten en de VNG gezegd dat er ruimte moet komen om met decentrale opwekking aan de slag te gaan. De CDA-fractie leest dat ook in de stukken, maar vindt dat er absoluut te weinig voortgang wordt geboekt. Zoals ik al zei hebben we de lokale duurzame energie ontzettend hard nodig. Onze wetgeving is echter juridisch en fiscaal gebaseerd op centrale opwekking. De CDA-fractie vindt dat decentrale opwekking moet worden gefaciliteerd zodat het niet alleen technisch mogelijk is, maar ook financieel aantrekkelijk. Dat moet niet op een houtje-touwtje manier, hoe goed dat ook bedoeld is. Ik zie dat toch als bypasses van het huidige systeem. De saldering, de blokaanpak – heel creatief van de PvdA – de fiscale regels en de groencertificaten laten zien dat er diverse mogelijkheden zijn. Toch zoek ik naar een meer structurele verankering die het technisch mogelijk en financieel aantrekkelijk maakt. Over die randvoorwaarden zal ik in tweede termijn een motie indienen.

De heer **Samsom** (PvdA): Ik constateer tot mijn vreugde dat het CDA verder gaat dan de PvdA. Het wil geen los idee, maar een structurele verankering van zelflevering. Wat gaat mevrouw Van der Werf zeggen als de minister in zijn eerste termijn meteen zal betogen dat belastingderving het gevolg is en dat dit indruist tegen lasten- en uitgavenkaders die in het regeerakkoord zijn vastgelegd? Is mevrouw Van der Werf bereid om daaroverheen te stappen omwille van het belangrijkere doel van zelflevering? Of trekt zij dan alles onmiddellijk weer in?

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Het CDA gaat inderdaad een stap verder. De discussie gevolgd hebbend, zie ik heel veel manieren om hieraan te werken. Ik zie een structureel verschil met de huidige wetgeving die gebaseerd is op centrale systemen. Ik vraag daarom om andere regelgeving die het technisch mogelijk en financieel aantrekkelijk maakt. Dat

kan een fiscale oplossing behelzen, of een investeringsfonds, of groencertificaten. Daar moet dus goed over nagedacht worden. In de motie wil ik de minister ertoe oproepen om niet alleen te focussen op de inkomsten die je mist voor de schatkist, maar ook op de enorme investeringen in de lokale economie en de werkgelegenheid. Buiten de energiekolom zijn ook winsten te behalen. Het gaat niet alleen om het belastingregime. Ik pleit niet alleen voor een oplossing in de fiscale sfeer, want wellicht zijn er ook andere mogelijkheden. Bovendien wil ik het breder zien dan alleen binnen de energiekolom.

De heer **Samsom** (PvdA): Dat is allemaal geweldig, maar ik ben wel een tikje ongerust over de eventuele langdurige vertraging door de verbreding en verfundamentisering van deze aanpak. Als mevrouw Van der Werf zo'n structurele vraag bij de minister neerlegt, heeft zij dan ook een termijn in gedachten waarbinnen de minister moet terugkomen met concrete voorstellen die zelflevering bijvoorbeeld volgend jaar al mogelijk maken?

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Inderdaad. In de motie staat een termijn. We denken daarvoor aan volgend jaar. De heer Samsom snijdt wel een dilemma aan. Het zou heel prettig zijn als iedereen morgen al aan de slag kan. Dat realiseert het CDA zich ook. We zien de voorstellen, de kranten staan er bol van en de gemeenten dienen zich aan. Ik denk echter dat we op een systeem moeten aankoersen dat op langere termijn houdbaar is. We weten allemaal dat als we puur voor het belastingvoordeel gaan, dit een tijdje goed gaat, maar dat het niet een te groot succes moet worden. Voor dat soort dingen ben ik beducht. Daarom doe ik er liever iets langer over. We moeten goed kijken naar een mix van al die maatregelen. We moeten bekijken wat het voor de wet doet als we verbruikers niet alleen als consument, maar ook als producent zien. Daarvoor verwacht ik een voorstel. Het liefst heb ik dat medio volgend jaar in de Kamer. Dan kunnen we verder kijken. Het duurt iets langer. Ik kan me wel voorstellen dat je de volgende green deal gebruikt als een middel om pilots op dit gebied uit te voeren. Zo kan een aantal projecten van start gaan waarvoor de mensen staan te trappelen. Uiteindelijk moeten we tegemoetkomen aan al die energie in de samenleving. Die moet je niet al te lang frustreren. Dan kom ik op schoner fossiel. Het opschonen van fossiel is een optie om op korte termijn te werken aan CO₂-reductie. We proberen kolencentrales schoner te krijgen door biomassa bij te stoken. We zien vanuit duurzaamheidsperspectief voordelen, maar laten we de ogen niet sluiten voor de nadelen. Daar ben ik wel iets beduchter voor dan de PvdA. Het risico dat onze energiebehoefte zal leiden tot conversie van landbouwgronden of het verdringen van voedsel is aanwezig. Nu lijkt dat risico bij vaste biomassa beheersbaar, maar waarschijnlijk geldt het nooit volledig. Ondertussen zegt staatssecretaris Atsma precies om deze redenen dat het bijmengpercentage van biobrandstof niet omhoog kan. Om dezelfde reden wil staatssecretaris Weekers eigenlijk geen vrijstelling geven aan accijns op puur plantaardige olie. Die verschillende signalen bevallen ons niet. Het zou heel goed zijn als het kabinet zijn visie geeft. Hoe kijkt het kabinet naar biomassa? De D66-fractie zal ook op dit onderwerp ingaan, dus ik laat het nu even aan mevrouw Van Veldhoven over. Wel wil ik graag kijken naar transport van energie. Wij zullen met een motie komen over het transport van biomassa en de CO₂-uitstoot die daarmee gepaard gaat. Binnen schoon fossiel vormt gas een belangrijk onderdeel. Gas is schoner dan de overige fossiele alternatieven, er bestaat veel voorraad, het is op te slaan en het kan de pieken opvangen in onze energiebehoefte. Dat zijn belangrijke voordelen voor natuur en milieu en voor onze eigen leveringszekerheid. De CDA-fractie ziet daarom graag dat er gas van eigen bodem blijft komen om niet afhankelijk te worden van gas uit het buitenland. Hoe staat het met de omschakeling van kolen naar gas? Voor de kolencentrales

is dat qua uitstoot een verkieslijke oplossing, hoewel we met biomassa ook op een goed spoor zitten. Wordt er überhaupt nog naar de omschakeling van kolen naar gas gekeken? Zo ja, op welke termijn?

Dan heb ik nog een korte opmerking over kernenergie. Zoals ik aan het begin van mijn bijdrage al zei, is er een verdubbeling voorzien van de wereldwijde energiebehoefte. Het gaat niet alleen om ons, maar ook om de opkomende economieën die razendsnel gebruik willen maken van apparatuur en vervoermiddelen. Om bij een dergelijke toename nooit boven een CO₂-percentage van 2 uit te komen, ziet de CDA-fractie ruimte voor kernenergie als transitiebrandstof. De veiligheid voor mens, dier en milieu staat als een huis voor de CDA-fractie. We zijn daarom blij met de stresstest. Dat geldt voor alle facetten van kernenergie, van productie tot afval. We hebben destijds ook ons ongenoegen geuit over acties van de milieubeweging die een kernafvaltransport mogelijk in gevaar brachten. We pleiten ook voor de voortzetting van het PALLAS-project, de stimulering van de nieuwe reactor in Petten. Graag horen we wat de stand van zaken is. Ik heb dit ook al schriftelijk gevraagd, maar misschien kan de minister hier iets over zeggen.

Dan kom ik op de grootverbruikers. Ook hier hebben we te maken met een dilemma. Het is natuurlijk een beetje raar dat we in deze tijd grootverbruikers uit de energie-intensieve industrie vrijstellen van energiebelasting. Met de motie-Verburg is de regering verzocht alle instrumenten in te zetten om te werken aan duurzame energie. Belasting is ook een instrument. Grootverbruikers vrijstellen van belasting is eigenlijk contrair aan wat in die motie gevraagd wordt. Soms moet je zelfs als bedrijf oppassen om niet onder de grens te komen, want dan betaal je opeens een heleboel meer, vergelijkbaar met de armoedeval. Dat is geen juiste prikkel. Om met elkaar de energietransitie aan te gaan, zou de prikkel geleidelijk moeten verschuiven, opdat ook voor deze verbruikers een prikkel tot innovatie komt. We hebben hoge verwachtingen van het ETS, maar zou er nog meer kunnen gebeuren?

Er is sprake van een dilemma. Het CDA ziet ook de andere kant. Er zijn energie-intensieve bedrijven die veel werkgelegenheid verschaffen. Deze krijgen te maken met hogere transportkosten, terwijl de landen om ons heen transportkosten voor energie verminderen. Vanaf het begin van 2011 zijn ze in Duitsland zelfs met 80% verminderd, en sinds zeer onlangs bestaat daar volledige vrijstelling. Hierdoor komt onder andere de metaalindustrie in de problemen. Het level playing field wordt op dat punt doorkruist. Maar we denken graag mee over de oplossingen van dit dilemma. Er zijn twee conflicterende belangen. Kunnen we in Nederland in overleg met netbeheerders en de energie-intensieve industrie ook eens kijken naar de mogelijkheid van reductie van het transporttarief, maar dan bijvoorbeeld alleen voor specifiek duurzaam transport? Zo kun je een prikkel koppelen aan duurzame energie. Dan vang je twee vliegen in één klap. Wat vindt de minister daarvan? Meer in het algemeen: op welke wijze kijkt de minister vanuit zijn verantwoordelijkheid voor energietransitie naar prikkels voor grootverbruikers? Bij het debat over de richtlijn voor energie-efficiëntie heeft het CDA een motie ingediend over meer aandacht voor energie-efficiëntie in de green deal. Het zou goed zijn om daar nu ook de grootverbruikers bij te betrekken, en te bekijken hoe regelingen als EIA, MIA of Vamil mogelijk belemmeringen opwerpen. Ik zou het dus heel fijn vinden als daar in de green deal aandacht voor komt. Energie-efficiëntie staat in de Europese richtlijn. De Kamer is, evenals de regering, kritisch over een aantal onderdelen uit de richtlijn. Zij is wel gecharmeerd van het voorstel om bij nieuwbouw van energiecentrales in de buurt te gaan zitten van een bestemming voor restwarmte. Je zou dit kunnen vertalen als: in de vergunning bij nieuwbouw en renovatie van energiecentrales moet direct al duidelijk zijn wat de bestemming van restwarmte is. Graag wil ik hierop een reactie.

Het CDA ziet de potentie van wind op zee. Op dit gebied kunnen slagen worden gemaakt, zeker nu de inpassingsproblematiek – we hadden het er net al over – van wind op land de overhand lijkt te krijgen. Het CDA ziet wel, evenals de minister, dat de huidige kostprijs per geproduceerde eenheid duurzame energie nog te hoog ligt. Innovatie is hierbij het sleutelwoord, meer dan het brengen van landmolens naar de zee. Het CDA juicht het innovatieve Eneco-windpark in de Noordzee toe, ook omdat het omlaag brengen van de kostprijs van de techniek een expliciet doel hiervan is. Gezien de potentie van wind op zee, is het CDA van mening dat het investeringsklimaat verbeterd moet worden, onder andere door een positievere houding van de minister ten opzichte van deze vorm en techniek. Ik vrees dat we kansen missen als we met elkaar blijven zitten in het mantra «zo is het nu eenmaal afgesproken». Ik weet dat de minister zich bij sommige gelegenheden ook positief heeft uitgelaten, maar het is toch nog een beetje het beeld dat bestaat. Minister, zet dat recht. Ik roep de minister ook op om efficiënter om te gaan met de bedragen die worden uitgegeven aan windenergie. Dat zou weleens kunnen bijdragen aan het draagvlak. Dat geldt bij windenergie op land en op zee, zowel bij subsidie als voor bedragen die ondernemers moeten uitgeven. Voor wind op land kan dat door in de berekening van de kostprijs per kilowattuur alle werkelijk geproduceerde kilowatturen mee te tellen. Dat maakt de bijdrage aan de onrendabele top een kop kleiner en draagt tegelijkertijd bij aan de mogelijkheid voor wind op land om te concurreren binnen de SDE. Dat heet «differentiatie». Voor wind op zee geldt bijvoorbeeld dat niet elke initiatiefnemer hetzelfde onderzoek zou moeten verrichten naar bodem- en milieurisico's. Dat valt te coördineren en scheelt honderden miljoenen. Ook zou de overheid kunnen participeren in het eigen vermogen van projecten, hetgeen weer leidt tot lagere kapitaalrisico's. Bij olie en gas gebeurt dat toch ook, net als bij de verzekering van een kerncentrale? Kom op, overheid, laat de tegenzin tegen wind op zee varen en maak investeringen efficiënter, zowel voor de overheid als voor de markt.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Ik ben erg blij met het betoog van het CDA. Er zitten goede punten in, ook als het gaat om wind op zee. Er worden goede voorstellen gedaan om daarin een slag te maken. De punten die het CDA voorstelt bij het investeringsklimaat lijken mij belangrijk. Is het CDA ook te porren voor verbetering van het investeringsklimaat als het gaat om de aansluitplicht bij dergelijke parken? Dat is een van de cruciale punten. Initiatiefnemers moeten zeker weten dat zij het net op kunnen en dat zij productie kunnen draaien.

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Dit soort punten draagt daaraan bij. Het gaat erom of het van de grond komt. Bij de bereidheid van investeerders hoort natuurlijk dat het niet alleen wordt gebouwd, maar dat er ook geleverd kan worden. Het antwoord is dus ja.

In bijna alle onderwerpen die wij noemen, hoor je de werkgelegenheid doorklinken. Ik denk dat wij dat harder moeten maken, in monitoring, maar ook in vergunningen. Waarom wordt in vergunningen niet vastgelegd welke Nederlandse banen het moet opleveren? Het CDA hecht hier sterk aan. Door de ruime mogelijkheden voor buitenlandse investeerders bij de productie en het onderhoud van windmolens, zonnepanelen, etc. kan werkgelegenheid in de transitie naar duurzame energie weglekken. En dat zou jammer zijn, voor onze banen, maar ook om echt door te groeien in kennis, kunde en bedrijvigheid. Hoe kijkt de minister hiertegen aan? Kan Nederlandse werkgelegenheid een criterium zijn in de vergunningverlening?

Ook ziet het CDA dat bij iedere kabinetswissel het energiebeleid verandert. Dat is lastig, maar niet goed voor de transitie. Hoe kan deze minister zorgen voor beleid dat langdurig houdbaar is?

Langzamerhand ontstaat verzet tegen energieprojecten in Nederland. Of het nu gaat om kolencentrales, 380kV-verbindingen, schaliegas, CO₂-opslag of windmolens, het not-in-my-backyardgevoel speelt vaak. Wij hebben daar begrip voor, maar wij kunnen het ons niet permitteren om stil te staan. Wij willen allemaal een goed inkomen en wij willen allemaal een veilige en duurzame energievoorziening. Het CDA maakt zich zorgen over deze algemene trend. Hoe kijkt de minister hiertegen aan? Het CDA is van mening dat het verstandig kan zijn om er als Kamer een keer apart over te spreken. De projecten kunnen namelijk niet los van elkaar worden gezien. Ze vormen samen het grote plaatje van de energietransitie en raken daarmee de essentie van de hoofdvraag van het CDA uit mijn inleiding. Het CDA wil positief vooruit, met aandacht voor de zorgen van de stakeholders en de garantie van veiligheid, maar soms is het nodig om over de eigen schaduw heen te stappen en politiek leiderschap te tonen. Wij hebben op dit punt een motie klaarliggen voor de tweede termijn.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik heb een iets algemenere vraag over dat politiek leiderschap. Ik ben heel blij met het betoog van mevrouw Van der Werf. Er zitten meerdere dingen in die ik echt enorm toejuich. Maar hoe kijkt zij aan tegen het rentmeesterschap van minister Verhagen. Op het christelijk-sociaal congres heeft hij heftige woorden gesproken: links zou het milieu gekaapt hebben. Onder het leiderschap van deze minister zien wij dat Nederland op allerlei lijstjes behoorlijk onderaan bungelt. Ik neem aan dat mevrouw Van der Werf het CDA niet als een linkse partij ziet. Raakt het haar in haar rechtse hart dat links het milieu zo gekaapt heeft? Hoe beoordeelt zij een van de vele politieke leiders in haar partij?

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Morgen hebben wij de begrotingsbehandeling Infrastructuur en Milieu. Ik zal dan zeggen dat ik vind dat de linkse partijen de milieudiscussie voor een deel gegijzeld hebben. Wij komen wellicht op hetzelfde uit, dus er is iets anders aan de hand in de samenleving. De milieudiscussie is gegijzeld door het bedrijfsleven, de «gevestigde orde», als vies, vuil en onbetrouwbaar af te schilderen. Er is een moralistisch hoge grond gezocht. Als mens zou je bijna niet kunnen bestaan. Wij moesten consuminderen, het moest minder en minder, het bedrijfsleven moest met allerlei regels worden ingeperkt. Dat motiveert niet. De grote doorbraak op het gebied van duurzaamheid en duurzame energie is daardoor uitgebleven. Ik deel dat standpunt van de minister dus. Wat ik nu zie, is dat ruimte wordt geboden, dat milieu meer als een kans in plaats van een beperking wordt ingezet. Het CDA neemt zeker geen afstand van de gevestigde orde, noch van de niet-gevestigde orde, maar kijkt naar de creativiteit, naar het vermogen om mee te denken. De energie in de samenleving om duurzaam te werk te gaan wordt op deze manier benut. De minister kijkt daar ook nog eens op een kostenefficiënte wijze naar. Ten aanzien van wind op zee heb ik geprobeerd een aantal nuanceringen aan te brengen. Ik ben heel benieuwd hoe dat verder gaat, maar ik zie heel veel overeenkomsten met de minister. Ik ben ervan overtuigd dat hij dat ook zo zal beoordelen.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik begrijp het antwoord, maar ik zit toch nog met het punt dat links het geweest zou zijn. Ik denk ook terug aan milieuministers die echt grote stappen hebben gezet. Winsemius kwam helaas niet van GroenLinks vandaan. Ik denk ook aan Nijpels. Ook Maria van der Hoeven, een partijgenoot van u, heeft recent een aantal vrij stevige uitspraken gedaan. Hoe beoordeelt u, met dit in de achterzak, de uitspraak van minister Verhagen dat links het milieu gegijzeld zou hebben? Rekent u ook deze drie oud-bewindslieden tot links?

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Ik denk dat dit een compliment is aan de twee genoemde VVD-ministers, die met de eerste milieubeleidsplannen zijn gekomen, maar laten wij hier nu niet de hele historie gaan herhalen. Ik zie overeenkomsten met het koppelen van economische groei en duurzaamheid. Doordat men zich daar steeds tegen afzette, is naar mijn idee de doorbraak van duurzaamheid inderdaad vertraagd. Dat zou je «kaping» of «gijzeling» kunnen noemen.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Mag ik op basis van het betoog van mevrouw Van der Werf constateren dat links en rechts het beste samen kunnen optrekken voor een beter milieu en dat het door deze minister wegzetten van links met de opmerking dat links het milieu heeft gekaapt, niet helpt?

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Ik herinner mij een verkiezingsdebat waarin wij naast elkaar stonden. Ook daarin deed ik al de oproep dat we in dit dossier, dat zo belangrijk is voor de toekomst, op sommige punten inderdaad wat moeten depolitiseren.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Ook ik dacht dat er best goede voorstellen uit de CDA-fractie kwamen, maar ik schrok echt van het feit dat de duurzaamheidswoordvoerder van de CDA-fractie meegaat in een analyse van de milieubeweging door nota bene de vicepremier; een vicepremier moet vicepremier zijn van alle Nederlanders. Laat ik even opmerken dat hij er elf jaar over heeft gedaan om af te studeren als historicus en ook geen aantoonbare relevante historische achtergrondstudies heeft gedaan.

De heer **Leegte** (VVD): Voorzitter, dit is volgens mij buiten de orde van deze vergadering.

De **voorzitter**: Mevrouw Ouwehand, u moet zich beperken tot een vraag aan mevrouw Van der Werf.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Die analyse van de milieubeweging wordt gedeeld door de duurzaamheidswoordvoerder van de CDA-fractie. Ik wil haar adviseren om daar afstand van te nemen. Ik wil ook opmerken dat ik het werkelijk een gotspe vind dat het CDA het zo'n schande vindt dat de westerse consument niet meer zou mogen bestaan, omdat wij het over «consuminderen» hebben. Weet het CDA wel hoe weinig mensen in ontwikkelingslanden te eten hebben omdat wij ons hier zo nodig moeten volproppen?

De **voorzitter**: Voordat ik mevrouw Van der Werf het woord geef, meld ik dat de minister vindt dat dit een persoonlijk feit is in zijn richting, waarvan akte.

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Ik weet in alle eerlijkheid niet waar het over gaat. Ik kan op dat punt dus geen antwoord geven. Ik zei dat ik qua benadering een verschil constateer tussen links en rechts: links gaat ten aanzien van de manier waarop wij leven en ondernemen, uit van een beperkende visie op het milieu, waarin de mens een onderdeel is van het probleem. Bij deze minister zie ik dat je ook kunt uitgaan van kansen, waarbij de mens een onderdeel is van de oplossing. Zo simpel is het. Ik voel mij meer thuis bij die laatstgenoemde richting dan bij het linkse gedachtegoed waarin de mens een onderdeel van het probleem is.

De **voorzitter**: Mevrouw Ouwehand, afrondend.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): De lezing die de minister heeft gegeven, was een regelrechte schoffering van de hele milieubeweging. Ik had van

de duurzaamheidswoordvoerder van de CDA-fractie op zijn minst de terughoudendheid verwacht om zich daar niet bij aan te sluiten. Het was immers letterlijk het verhaal dat wij al decennia horen van de vervuilers binnen de CDA-fractie. Ik had zo gehoopt dat de CDA-fractie ook andere gezichten zou hebben. De CDA-fractie heeft dissidenten van niks en nu dus ook duurzaamheidswoordvoerders van niks. Ik baal daar echt van, omdat er eerder juist hoop uit het betoog sprak. Dat is dus allemaal weer van tafel.

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Het betoog blijft natuurlijk staan als een huis. U kunt mij verwijten dat ik niet weet waar u precies op doelt. Zo ervaar ik dat ook. U merkte op dat ik mij ergens bij aansloot, maar ik kan mij niet bij iets aansluiten waar ik geen weet van heb. Dat is dus echt volstreekte onzin. Ik vind het ook een beetje flauw wat u nu doet. Het betoog staat als een huis.

De **voorzitter**: Mag ik de leden eraan herinneren dat het wel prettig is als zij via de voorzitter het woord tot elkaar richten?

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Pardon, voorzitter. U hebt gelijk.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Voorzitter. Anno 2011 is de Nederlandse energiesector vooral groot en grijs. Twee derde van de stroom wordt centraal opgewekt. Het percentage duurzame energie is nog geen 4 en de overheid stopt 5,5 mld. in grijs en 1,5 mld. in groen. Dat moet anders, dat moet beter. D66 stelt de toekomst centraal. Mijn stippen aan de horizon zijn: onafhankelijk van fossiele brandstoffen in 2050, laat de Nederlander zich niet blauw betalen aan grijze stroom, een Europese energiemarkt die kansen biedt voor ondernemende mensen en slimmer gebruik van grondstoffen door de groene rekening neer te leggen bij de bron. We bereiken die stippen alleen als wij elk jaar een stap zetten. Deze opgave is te groot en te urgent om te volstaan met een inspanningsverplichting. Het oog van de wereld is nu terecht gericht op het redden van de euro, maar straks breekt de wereld zich het hoofd weer over het oplossen van het duurzaamheidsvraagstuk. Laten wij in die opgave niet nu al verder achterop raken. Deze minister doet zijn best. Hij kwam dit jaar met een lijstje groene projecten, een energierapport en de SDE-plussubsidie. Desondanks hielden experts hem een spiegel voor. «Er zijn ingrijpende veranderingen nodig», concludeert de Algemene Rekenkamer op basis van een analyse van de afgelopen tien jaar. Het Planbureau voor de Leefomgeving stelt: «Zelfs als alles mee zit, halen wij de doelstelling voor duurzame energie niet» en «De green deal heeft nauwelijks extra effect». De adviesraden voor de leefomgeving en de infrastructuur waarschuwden: «Nederland loopt economische risico's en dreigt kansen te missen door de trage verduurzaming van de energiehouding.»

Ik ben een optimist: het kan beter, stukken beter. Wat D66 betreft, gaat het tempo omhoog, voor de doelstelling van nu, maar zeker voor 2020 en verder. Immers, 14% duurzaam tot 2020 is eigenlijk nog maar een speekwartier. Komende generaties zullen dan nog 86% van onze energie moeten vergroenen. Wij helpen de minister uiteraard graag met een paar suggesties om geen groene schuld door te schuiven naar de toekomst of om in Brussel of Parijs geen flater te slaan.

Ik noem drie concrete aanknopingspunten om Nederland sterker te maken: de vervuiler moet gaan betalen, decentrale opwekking moet een volwaardige poot van ons beleid worden en innovatie op het terrein van de energie moet beter gesteund worden. «De vervuiler betaalt» betekent dat je de groene rekening opmaakt en neerlegt waar die ontstaat, maar dan wel overal op dezelfde manier. Daarmee prikkel je gebruikers om tegen de laagste kosten de grootste vermindering van vervuiling te

bereiken, bijvoorbeeld bij de leveranciersverplichting, het gebruik van biomassa en de inrichting van de energiebelasting.

De D66-fractie is benieuwd naar de uitwerking van de leveranciersverplichting, die langjarig alle energieleveranciers zal moeten prikkelen om tegen de laagste kosten hernieuwbare energie te produceren. Daarbij zullen wij letten op het tegengaan van overmatige windfall profits of marktmacht. Wij gaan ervan uit dat ook wind op zee een rol zal kunnen spelen. Wanneer krijgt de Kamer de eerste uitwerking en wat is het tijdpad van de onderhandelingen? Hoe betreft de minister andere landen van de Noordwest-Europese energiemarkt hierbij? Hoe staat de minister uit het oogpunt van consistentie ten opzichte van verplichte bijstook van groen gas in gascentrales?

Biomassa zal de komende decennia een steeds belangrijkere rol gaan spelen. Boeren wanen zich al de nieuwe oliesjeiks. Ik plaats daar wel twee kanttekeningen bij, allereerst bij de duurzaamheid van biomassa. Voor milieu- en natuureffecten maakt het immers niet uit of biomassa in de kolencentrale of in je tank komt. D66 wil gelijkwaardige eisen aan elk gebruik. Ik hoor van de minister graag een bevestiging van dit uitgangspunt. Hoe houden wij het bij de nationaal en mondiaal groeiende vraag duurzaam? We zitten immers niet op een eiland. Hoe garanderen we een zo hoogwaardig mogelijke toepassing van biomassa en hoe houden wij de hand aan de kraan, zodat wij achteraf niet moeten concluderen dat het toch ten koste ging van de oerbossen, die zelfs de PVV graag wil beschermen? Ja, ere wie ere toekomt. D66 wil een biomassastrategie voor de lange termijn, gerelateerd aan onze energievoorziening, de biobased economy en het internationale perspectief. Kan de minister toezeggen dat hij zo'n strategie komend voorjaar naar de Kamer zal zenden?

De energiebelasting kan wel een graadje consistentier. Nederland heeft zich in G20-verband gecommitteerd aan het afbouwen van fiscale voordelen voor fossiele energie. Ook IEA-baas Van der Hoeven riep daar in oktober weer toe op. Voeg de daad dan nu bij het woord en kom met een lastenneutrale afbouw van subsidie op fossiele energie, die tegelijkertijd een impuls voor innovatie vormt. En dan denk ik bijvoorbeeld aan de rode diesel. Waarom moet dat eigenlijk nog diesel zijn? Ik denk dat ik op dit punt mooi kan aansluiten bij de woorden van de woordvoerder van de VVD, die ertoe opriep om niet langer in te zetten op het cassettebandje, maar de mogelijkheid te creëren om over te gaan naar werkelijk innovatieve oplossingen vanuit de markt.

Het IEA concludeert in een recent onderzoek van vorige week dat de helft van de CO₂-doelstelling kan worden gehaald met energiebesparing. Uit onderzoek blijkt ook dat grootverbruikers onder het MEE-convenant slechter hebben gepresteerd dan andere bedrijven. Dat kan niet de bedoeling zijn. Is de afwezige energiebelasting dan een scheve prikkel? Juist voor de concurrentiekracht van deze bedrijven op de lange termijn is het belangrijk dat ook zij waar mogelijk minder energie verbruiken. Kan de minister onderzoeken hoe de energiebelasting een positieve stimulans kan worden voor meer energiebesparing, zonder de energie-intensieve bedrijven het land uit te jagen, juist om die energie-intensieve bedrijven ook in Nederland een werkelijk duurzame toekomst te geven?

Dan kom ik op het onderwerp van een meer centrale rol voor decentraal. Meer burgers, bedrijven en gemeenten nemen initiatieven op het gebied van duurzame energie ... als zij er geld voor hebben. Het vraagstuk wordt steeds urgenter, maar als je als particulier wat geld opzij hebt gelegd voor een nieuwe auto, een koelkast of een wasmachine, gebruik je dat niet zo snel om je energierekening voor de komende tien jaar te verlagen. Als je als mkb'er bij een bank komt voor een investering in zonnecellen, zegt zelfs de groene Triodosbank «nee», omdat de terugverdientijd te lang is en de lening te klein. Als je als gemeente of provincie geen energiemaat-

schappij had om te verkopen, heb je onder het huidige bestuursakkoord heel wat extra taken en risico's op je bord. Decentrale opwekking is een ondergeschoven kindje in het beleid van dit kabinet, terwijl alle studies uitwijzen dat het ook nodig is in de transitie. Daarom vraag ik de minister: realiseer met banken, woningbouwcorporaties en energiemaatschappijen een regeling voor het voorfinancieren van investeringen van kleinverbruikers, via zoiets als een energieleenfonds, voor projecten die wel renderen, maar niet van de grond komen door een investeringsdrempel. Zet er een echte ambitie op. Wat mij betreft streven wij ernaar dat in 2020 1 miljoen huishoudens in ieder geval deels in hun eigen energie voorzien. Daarnaast is het D66 een doorn in het oog dat er nog steeds een verschil bestaat tussen het opwekken van je eigen groene energie op je eigen dak of op dat van je burens. Zelfs de green deal met de vereniging van eigenaren lost dat probleem maar voor een heel klein beetje op. De fractie van het CDA is hierop uitgebreider ingegaan, en ik sluit mij graag bij al die vragen aan. Ik verwacht een stevige reactie van de minister.

Mijn laatste blokje is innovatie. De energietransitie is een marathon. Het is geen sprint. Voor de lange adem hebben wij nieuwe vormen van energieopwekking nodig, Europese samenwerking en slimmere netten. Waar ik pleit voor consistentie in beleid, zie ik qua technologie en innovatie juist graag radicale doorbraken. Mijn fractie heeft op dit punt een aantal zorgen. De SDE-plusregeling stuurt aan op lage kosten nu en niet zozeer op potentieel lage kosten later. De innovatie-instrumenten van de minister maken het mogelijk om kosten voor onderzoek van de belasting af te trekken, maar veel echte innovaties leveren natuurlijk nog geen winst op. De beperkte mogelijkheden om te investeren in grootschalige proeftuinen nemen door de economische crisis en het verdwijnen van de groene heffingskorting – deze is al eerder genoemd – alleen maar meer af. Wij zien kansen voor meer innovatie. Mijn vraag aan de minister is deze: vraag de energiegroep regie volgend jaar met een oplossing te komen voor de beperkte innovatie-impuls van de SDE-plus en zet in op meer demonstratiemogelijkheden. D66 wil graag duidelijkheid over de voorwaarden waaronder er ruimte is voor demonstratieprojecten binnen het Innovatiefonds MKB+. Er is toegezegd dat er ruimte zal zijn, maar onder bepaalde voorwaarden. Dat is vaag en het leidt wat ons betreft tot onduidelijkheid. Wij willen graag duidelijkheid, voor het begin van volgend jaar. Een andere vraag aan de minister: neem in het ontwerp van de leveranciersverplichting ook mee hoe deze voortdurende innovatie kan stimuleren, met als doel onze energie nog goedkoper te maken. Na de inhoud nu iets over de besluitvorming. De behandeling van grote energieprojecten door deze Kamer is grillig. Hoe veel parlementaire energie stoppen wij elke keer in Barendrecht, Bergermeer, Bostel en Urk? Terecht krijgen die projecten aandacht, maar wat ons betreft kan het consistentier en gestructureerder, bijvoorbeeld door grootschalige projecten op het gebied van energiewinning, -opwekking, -opslag en -infrastructuur vanaf volgend jaar te bespreken en te blijven volgen in een MIRT-energie, niet alleen omdat het gaat om een investeringsfonds van de overheid, maar ook omdat het gaat om de consistentie in de behandeling van deze projecten. Mijn vraag aan zowel de collega's als aan de minister is, of zij bereid zijn hierover mee na te denken. Ik heb daarover een notitie opgesteld.

Voorzitter, tot slot. Toegegeven, de minister heeft dit jaar zijn best gedaan en niet stil gezeten. Er ligt een stapeltje green deals en een energierapport, en de SDE-plusregeling is van start gegaan. Maar inspanning is nog geen garantie voor resultaat. Deze minister wil toch zeker ook wel eens in aanmerking voor het IEA-voorzitterschap?

Wij zien kansen voor een ambitieuzer, consistentier en innovatiever energienpad, een pad dat niet stopt bij de beperkingen van nu, maar dat doorloopt, gelet op zowel de kansen als de noodzaak van morgen. Dit

betekent soms ook dat er moeilijke beslissingen moeten worden genomen. Als wij in de politiek daarvoor weglopen, komen wij echter nergens. Ik kijk uit naar de antwoorden van de minister.

De **voorzitter**: Ik dacht overigens dat er op dit moment nog geen vacature is voor het IEA-voorzitterschap.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Volgens mij heeft de minister op dit moment ook nog een baan.

Minister **Verhagen**: Het zou wel een motie van wantrouwen schelen.

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer Van Vliet.

De heer **Van Vliet** (PVV): Voorzitter. Ik durf vragen te stellen bij de energiehuishouding van deze zaal, want ik krijg koude vingers, maar misschien ligt dat ook wel aan mijn gemoed.

Voorzitter. Nee, ik heb geen lange, theoretische, emotionele domineespreek, zoals de heer Samsom. Betekent dit nu dat de PVV geen energiebeleid voorstaat? Onzin, dat is een belachelijke karikatuur. Dat de PVV niet de hele dag vergroening en verduurzaming loopt te roepen, betekent niet dat wij niets van energie vinden. De termen die wij op dat terrein de hele dag lopen te roepen, zijn: leveringszekerheid en betaalbaarheid. Dat zou misschien op sommige vlakken wel verenigd kunnen worden met die twee andere termen, maar daar komen wij dan later over met elkaar in gesprek.

Wat is energiebeleid? Ik zal toch nog even ingaan op het betoog van de heer Samsom, want ik voelde mij zeer aangesproken. Het energiebeleid dat de PVV voorstaat is dat wij doorgaan met gascentrales en met een nieuwe generatie kolencentrales. Ik weet dat het keuzes zijn die anderen misschien niet bevallen, maar het zijn wel onze keuzes. Het betekent ook dat wij kiezen voor kernenergie, zoals ook premier Rutte onlangs nog in de krant bevestigde. Het betekent ook dat ik best geïnteresseerd ben in het optimaliseren van mogelijkheden van decentrale opwekking. Dat heb ik ook in eerdere debatten aangegeven. Daarnaast gaat het bij ons ook wel degelijk om energiebesparing en willen wij bezien hoe wij met elkaar energie kunnen besparen. Ook dat behoort bij de visie van de PVV op energiebeleid. Daarnaast noem ik: publiek-private investeringen in innovatieve technieken, zoals getijdencentrales. Daar zal ik mij niet vanaf keren. Ook willen wij heel serieus meedenken over steun aan het kabinet op het terrein van acties om Nederland tot gasrotunde van Noordwest-Europa te maken.

Wij gaan ook akkoord met de bijstook van biomassa in kolencentrales, maar dan wel zolang het echte biomassa is. Je kunt echter van opvatting verschillen over de vraag wat echte biomassa is. Ik kom er straks nog op terug. Het is kippenstront en geen oerbossen. Zelf heb ik in eerdere debatten aangegeven dat ik bereid ben om mee te denken over het inruilen van SDE-plus voor een vorm van leveranciersverplichting. Ook dat heeft men mij eerder horen zeggen. Ten slotte houden wij ook de vinger aan de pols als het gaat om investeringen in het Nederlandse distributienet, zie de motie-Van Vliet, die ik voor de zomer over TenneT heb ingediend. Als ik dat allemaal op een rijtje zet, heeft de PVV wel degelijk een visie op energiebeleid, ook al is dat op punten niet wat de heer Samsom voorstaat. Dat zeg ik even als inleiding.

Dan ga ik nu graag een aantal «bullet points» af. Ik begin met kernenergie. Mijn fractie heeft kennis genomen van de uitkomsten van de stresstest van Borssele 1. Wij hebben daarvan op positieve wijze kennis genomen. Daaruit blijkt zonneklaar – wat een woord! – dat die centrale veilig is. Misschien moeten er wel panelen op het dak, als ze het maar zelf betalen. Het is een kerncentrale van een oude generatie, maar hij is veilig. Dat is

fantastisch en het biedt alle perspectief om serieus werk te maken van de vergunning voor een nieuwe kerncentrale aldaar. Ik vraag de minister het volgende. Wij hebben een convenant waarborging publieke belangen. Dat gaat over het aandeelhouderschap in Borssele 1. Als DELTA, dat nu nog als initiatiefnemer geldt voor Borssele 2, zelf aan derden verkocht zou worden, hoe werkt dan het convenant waarborging publieke belangen uit ten aanzien van de eigendomsverhoudingen in DELTA en diens aandeelhouderschap in Borssele 1?

De kosten voor de vergunningaanvraag zou 110 mln. bedragen. Als DELTA inderdaad financieel een dusdanig zwakke positie heeft dat zelfs die 110 mln. problematisch wordt, kun je natuurlijk oprecht vraagtekens zetten bij de 5 mld. die ongeveer nodig is om een nieuwe centrale neer te zetten. Stel dat de broek die DELTA wil aantrekken, vijf maten te groot is. Wat doen we dan? Ik heb al eerder gezegd dat er geen publiek geld naartoe gaat. Daar blijf ik ook bij. We hebben nog iemand anders die interesse heeft getoond in een vergunning voor Borssele 2, bij mijn weten ERH. Hoe zit de minister precies in dat dossier? Hoe ziet hij zelf de financiële afbreukrisico's in verhouding tot het aanvragen van een vergunning voor Borssele 2?

Mijn volgende «bullet point» gaat over aardolie. Ik heb begrepen dat de minister in IEA-verband de toezegging heeft gedaan om, wegens schommelingen op de oliemarkt, 3,5% van onze strategische voorraad aardolie via COVA op de markt te brengen. Als straks de Libische olie weer gaat stromen, blijft dat voornemen dan gelden? Zo ja, wat brengt die olie dan op bij benadering? Wat gaan wij met dat geld doen? Kan de minister daar een toelichting op geven? Hoe vult Nederland de strategische voorraad daarna weer aan, juist gezien de schommelingen van de aardoliemarkt?

Gasunie heeft een belang van 9% in de Nord Stream-pijpleiding genomen. Zoals eerder gezegd, is de PVV voorstander van het positioneren van Nederland als gasrotonde voor Noordwest-Europa. Dat een positieve impact kan uitgaan van het 9%-belang van de Gasunie, snap ik wel, maar kan de minister wat exacter aangeven hoe de investering door Gasunie – dat is uiteindelijk mede een investering van de Nederlandse belastingbetaler – concreet uitwerkt in het bevorderen van de Nederlandse positie als gasrotonde in Noordwest-Europa?

Ik heb in de krant van een week of twee weken geleden een uitspraak van minister Verhagen gelezen. SDE-plus zou uiteindelijk voor 12% duurzame opwekking gaan zorgen. Om dat op 14% te brengen, heeft de minister de gedachte geopperd om toch ruimte te creëren voor decentrale opwekking, in dit verband warmtekrachtkoppelinginstallaties. Ik krijg graag van de minister een toelichting op hoe hij dat concreet voor zich ziet. Ik zou die ontwikkeling toejuichen. Ik heb mij er eerder sterk voor gemaakt om binnen de totaalregeling SDE-plus te schuiven met de beschikbare gelden. Iedereen heeft natuurlijk zijn eigen voorkeurslijstjes en ergens snap ik ook dat de heer Samsom zegt dat we er met z'n allen een keer van af moeten blijven. Ik heb daar begrip voor, maar ik heb in het kader van SDE-plus al eerder gepleit voor warmtekrachtkoppelingcentrales, zeker voor die dingen die er al staan en die toch behoorlijk efficiënt werken. Hoe ziet de minister dus concreet zijn eigen opmerking in de krant?

Stel dat we met SDE-plus gaan naar een leveranciersverplichting. Hoe ziet de minister dan precies de overgang? Is het überhaupt een overgang als er een leveranciersverplichting komt? Betekent dat nu wel of niet het beëindigen van SDE-plus in de huidige vorm? Zo nee, hoe ziet dan die overgang eruit? Zo ja, leidt dan de leveranciersverplichting tot hogere energiekosten voor Nederlandse huishoudens dan de opslag via SDE-plus in de huidige vorm?

Ik kom op de verplichte bijstook van biomassa. Ik heb vorige keer een kort college gehad van de heer Samsom. Dat ging over bossen in Rusland. Daar worden bomen omgezegd waarvan houtpallets worden gemaakt.

Houtpallets zijn geen dingen waar we kisten op stapelen, maar kleine houtkogels en -snippers. Die worden hier gestookt in een kolencentrale. Ik heb ook gelezen dat Greenpeace een opmerking heeft gemaakt over oerbossen in Canada. Eerlijk is eerlijk, voor het zomerreces is een motie-Van Vliet/De Mos aangenomen door de Kamer. Wij maken ons oprecht zorgen over het kappen van oerbossen. Dat vind ik geen biomassa. Houtpallets uit bossen die speciaal gekweekt worden, vind ik ook geen biomassa. Daarover verschil ik van mening met de heer Samsom. Biomassa is naar mijn mening al het groene spul en appelschillen en kippenstront die we in Nederland over hebben. Prima om dat bij te stoken, maar om terug te komen op de oerbossen: kan de minister er krachtig op letten dat bijstook van biomassa niet ten koste gaat van oerbossen in welk land op deze aarde dan ook?

De heer **Samsom** (PvdA): Volgens mij verschillen we niet van mening over oerbossen. Die moeten blijven staan. We verschillen ook van mening niet over appelschillen, want die mag je in de fik steken, alhoewel het verbranden van een appelschil uiteindelijk vrij weinig energie oplevert. De crux zit «m een beetje in het punt daartussenin. Zelfgekweekt hout dat je in brand steekt om energie uit op te wekken, noemt de heer Van Vliet geen biomassa. Hoe noemt hij het dan? Wat is het in zijn ogen?

De heer **Van Vliet** (PVV): Een gekapt bos.

De heer **Samsom** (PvdA): Ik bedoel in energietermen.

De **voorzitter**: We proberen het opnieuw. De heer Van Vliet.

De heer **Van Vliet** (PVV): Ik ben een bijzonder groot liefhebber van een open haard. Als ik daar houtblokken in stook, komt er vrij dikke rook uit de schoorsteen. Of er een relatie is met het klimaat, laat ik graag aan collega De Mos. Ik vind die rook lekker ruiken, maar het ziet er wel uit als dikke rook. Ik vind het een raar gegeven dat je bossen aanplant met het speciale doel om ze om te zagen zodat ze in Nederland onder de kwalificatie «biomassa» in een kolencentrale gaan. Mijn wedervraag zou zijn wie die kwalificatie daar ooit heeft aangehangen. Ik vind het nog steeds gewoon een in het buitenland gekweekt bos dat daarvoor wordt gekapt. Als iets anders kan ik het niet zien.

De heer **Samsom** (PvdA): Dit wordt ingewikkeld. Dat biologisch materiaal de kwalificatie «biomassa» – «bio mass» in het Engels – heeft gekregen, is gewoon het gevolg van de wetenschappelijke indelingen die daarvoor gemaakt zijn. Het is gewoon biologisch materiaal. Ik vrees echter dat ik met deze discussie niet ver kom. Het enige advies wat ik voor u heb, is dat u uw schoorsteen moet vegen. Dan hebt u wat minder dikke rook als u houtblokken in de fik steekt. Maar ook dat is gewoon biomassa en uiteindelijk is het CO₂-neutraal. Als een boom groeit, neemt die CO₂ op en als je hem dan in de fik steekt, stoot hij CO₂ uit. Netto is het nul. Dat is nu wat we noemen duurzame energie.

De **voorzitter**: Ik hoor geen nieuwe vraag, maar misschien wil de heer Van Vliet toch nog reageren.

De heer **Van Vliet** (PVV): Ik neem het advies ter harte om mijn schoorsteen te vegen.

Voorzitter. Ik steun de minister als hij zegt dat windparken op zee te weinig kostenefficiënt zijn. Dat zal geen verrassing zijn. Ik heb nog wel een vraag over de 1 mld. die op de plank ligt uit een vorige kabinetsperiode. Er was eerst een aantal partijen, waaronder BARD, dat failliet of half failliet is. Toen is het project weer doorverkocht aan een volgende partij. Ik zie

iedere keer dat duizelingwekkende bedrag van 1 mld., geld van Henk en Ingrid, meeverhuizen. Als het nu weer meeverhuist naar een andere partij die zegt dat ze windmolentjes op zee gaat bouwen, hoe gaat de minister dan monitoren dat die 1 mld. goed wordt besteed en niet ergens in een of andere vage overhead door de zee wordt weggespoeld? Wat gaat de minister doen om de vinger aan de pols te houden, nu er weer een partij is die met dat bedrag aan de haal gaat?

Ik kom terug op een vraag die collega Leegte stelde over de BES-eilanden. Dat zijn nu drie Nederlandse gemeenten. Die eilanden passeren in verschillende debatten de revue; nu ook in dit debat. Is er op dit ogenblik op die drie eilanden sprake van een monopolie voor de energievoorziening? Als dat zo is, wat zijn dan de mogelijkheden om te komen tot meer marktwerking op die eilanden en dus keuzevrijheid voor de bewoners van die eilanden?

Ik stel nog een paar vragen over TenneT. TenneT is de beheerder van het Nederlandse hoogspanningsnet. Ik heb enige maanden geleden in een ander debat een motie ingediend over een kapitaalstorting van de Nederlandse staat in TenneT van 600 mln. Die motie ging over rentelasten, maar ik zal daar nu niet op terugkomen. TenneT is opnieuw in de pers vanwege zijn financiële positie ten aanzien van investeringen in Duitse distributienetwerken. Als daar nog meer windmolenparken worden gebouwd, leidt dat extreme aansluitkosten. Kerncentrales worden afgekoppeld, er zijn langere verbindingen nodig naar verder weg gelegen conventionele centrales enzovoort. Dat betekent dat de financiële positie van TenneT wel eens in het geding zou kunnen komen op een manier die ook risico's met zich brengt voor de Nederlandse Staat als grootaandeelhouder. Die 600 mln. kapitaalstorting die wij hebben gedaan en die dus ook leidt tot rentelasten voor de Nederlandse burger, zijn expliciet bedoeld om TenneT in staat te stellen te voldoen aan zijn verplichtingen voor investeringen in het Nederlandse hoogspanningsnet. Stel dat TenneT echt in financieel zwaar weer komt door het hele Duitse avontuur, dat wij daarnaast zouden overgaan tot een gedeeltelijke privatisering van TenneT en dat de gedeeltelijke privatisering niet voldoende is om de financiële malversaties op te heffen, kan de minister dan garanderen dat er geen Nederlands belastinggeld – lees: geen nieuwe kapitaalstortingen – in TenneT gestoken zal worden totdat TenneT zelf zijn Duitse problemen heeft opgelost? Dat is voor mijn fractie een belangrijke kwestie.

De green deal is geen nieuwe subsidieslurppot geworden. Die kan dus de goedkeuring van mijn fractie wegdragen. Ik heb even een paar vragen. Hoe gaat de minister de effectiviteit van de green deal eigenlijk meten? En hoe vaak gaat hij dat doen? Ik hoor hier allerlei positieve geluiden aan mijn linkerzijde. Het gaat steeds beter in het debat. Deelt de minister de mening van de PVV dat die green deal op zich niet mag leiden tot hogere kosten voor Nederlandse huishoudens?

Daarmee heb ik mijn dingetjes gehad. De rest bewaar ik voor mijn tweede termijn.

De **voorzitter**: Zijn er nog vragen? Dat kan bijna niet, want er is nog maar één persoon die kan interrumperen en dat ben ikzelf. O nee, de heer Leegte mag ook nog interrumperen. Dan geef ik nu het woord aan mevrouw Van Tongeren.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Voorzitter. Het is een goed gebruik bij het CDA dat oudgedienden na hun politieke carrière vaak het licht zien. Neem Van Agt in de Palestijnse zaak, Lubbers met zijn Earth Charter of Van der Hoeven bij het Internationaal Energie Agentschap. Zij roept regeringen nu op om snel te zijn met schone energie, maar tijdens haar periode als bewindspersoon was bij haar nauwelijks een spatje groen te bekennen. Dat verschijnsel is niet alleen beperkt tot Nederland. Blair, Clinton en Al Gore passen in hetzelfde rijtje. Deze minister zou geschie-

denis kunnen schrijven door tijdens zijn ambtsperiode al te zorgen voor de aarde – dat is het nieuwe begrip van het CDA voor het rentmeesterschap, als ik het goed uit de media begrepen heb – en niet pas na afloop. Maar dan moet hij wel opschieten, want voor je het weet, ben je zelf een oudgediende.

Voorzitter: Samsom

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik heb één citaat van het Internationaal Energie Agentschap, de club van de collega van deze minister, Van der Hoeven: als de politiek niet krachtig en snel ingrijpt om uit het fossiele systeem te breken, dan warmt het klimaat zozeer op dat grote gevaren dreigen voor de mens. Daar krijg ik graag een reactie van de minister op. Ik vermoed dat de heer Leegte al bezig is een motie te schrijven om het Internationaal Energie Agentschap geen geld meer te geven. Ik begin met een reactie op het huidige beleid. Dan lanceer ik een voorstel van GroenLinks. Vervolgens, afhankelijk van de tijd die ik nog heb, heb ik nog enkele losse items aan het eind. Met de ontbrekende voorzitter moet dat goed komen. Hij vertrouwt mij hier gewoon op.

De **voorzitter**: Dat geeft mij de gelegenheid om te melden dat de heer Jansen heel even is vervangen als voorzitter door de heer Samsom.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik vermoedde al dat er zoiets zou zijn gebeurd, maar nu weten wij het allemaal. Nederland behoort met 3,8% hernieuwbare energie tot de achterhoede van Europa. Het staat op plek 24. Alleen Malta, Cyprus en het Verenigd Koninkrijk doen het nog slechter. De uitstoot van broeikasgassen in Nederland ligt ver boven het Europees gemiddelde. Die trend in Nederland is stijgende. Nederland haalt de Kyoto-doelstelling alleen door aankoop van buitenlandse emissierechten. Met de energiebesparing loopt het ook niet echt storm. Dit is een rapport met heel veel onvoldoendes. Hoe kijkt de minister hiernaar? Met zijn antwoord, de SDE-plusregeling en de green deal, haalt hij het immers niet. In de nieuwe doorrekening van het Planbureau voor de Leefomgeving wordt gesteld: er staan best goede projecten in de green deal, maar die zet geen zoden aan de dijk. Daarom was ik blij toen mijn buurman van de PVV-fractie vroeg: gaan wij die effecten nu eens strak monitoren, zodat wij zien in wat voor een tempo wij bij dit doel komen? Volgens mijn fractie is er aanvullend beleid nodig om die 14% hernieuwbare energie te halen. Is minister Verhagen bereid om alle projecten van de green deal die wel ingediend zijn maar er niet in terechtgekomen zijn, openbaar te maken? Wij zijn reuze benieuwd welke afgewezen zijn. Mogelijkerwijs zitten daar nog inspirerende projecten in voor een volgende ronde. GroenLinks is een voorstander van een echte green deal. Een green deal waarmee echt meters worden gemaakt, biedt de mogelijkheid om belemmeringen waar groene ondernemers tegen aanlopen, structureel weg te nemen. Zo'n green deal biedt goede financieringsmogelijkheden en waar nodig garanties. Wij hebben het al eerder gehad over een groene investeringsbank en andere manieren om financiële garanties te bieden. Wij vinden het daarom ongelooflijk jammer dat de maatregel die daar heel goed op werkte, om zeep geholpen is. Dat was namelijk de belastingmaatregel om groene investeringen meer te kunnen aftrekken. Voor de regelgeving stellen wij een soort «groene Kafkabrigade» voor van een aantal ambtenaren die dwars door het woud van regels gaan en de groene ondernemer, als die daarom vraagt, bevrijden uit de spaghetti van tegenstrijdige of onnodige regels. Dat zou de minister toch moeten aanspreken?

Voorzitter: Paulus Jansen

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Over de elektrische auto heb ik al wat gezegd.

Met de green deal wordt vooral ingezet op innovatie, maar als je innovatie tot wasdom wilt laten komen, moet je die grootschalig in de praktijk brengen. Dan pas heb je inleereffecten. Is de minister bereid om te helpen ervoor te zorgen dat er een goede thuismarkt komt?

Over decentrale energieopwekking hebben mijn voorgangers al bijzonder zinnige dingen gezegd, waar ik mij graag bij aansluit. Er is een helder motie van de PvdA, de SP en ons aangenomen. Ik verwacht dat de minister straks uitlegt hoe hij een en ander in de geest van die motie gaat uitvoeren. Wij willen hem graag vragen om te onderzoeken hoe saldering ook voor andere groepen burgers gerealiseerd kan worden, zonder dat ons hele belastingsysteem financieel onderuitgaat. Daar waren eerder al goede suggesties voor. Zou er ook gekeken kunnen worden naar het effect van de energiebelasting? De andere suggestie die langskwam, was de vraag: moet je schone stroom ook op het net een financiële prikkel geven, aangezien de vergroener moet verdienen en de vervuiler moet betalen? Wat gebeurt er op het einde van de SDE-plusregeling, voordat wij er helemaal uit zijn met de leveranciersverplichting? Naar mijn berekening zit daar minimaal een jaar tussen. Ik zie verbazing bij de minister. Dat wordt dus straks uitgelegd. Welke oplossing heeft de minister hiervoor, zodat het naadloos gaat aansluiten?

Bij wind op zee heb ik soortgelijke vragen. Wat gaat de minister daaraan doen? Krijgen wij toch dat stopcontact op zee? Kan er bij wind op zee niet, net als nu wordt voorgesteld voor de kerncentrale, samengewerkt worden om in één keer een kant en klare vergunning aan te leveren in plaats van dat elke producent opnieuw kosten moet maken om het materiaal voor een vergunningaanvraag aan te leveren? Nederland wil toch niet de voorsprong in zijn stevige offshoresector verder zien verdwijnen?

Hoe zit het met de voortgang van het aanwijzen van concentratiegebieden van wind op land? Verder ziet mijn fractie graag dat geen beloning wordt gegeven aan MEE-bedrijven als zij hun afgesproken energiebesparingen niet hebben gehaald.

Dan kom ik op een plan dat GroenLinks heeft ontwikkeld om mee te denken met de minister. Hij heeft het al van de collega's gehoord. Ik citeer even mijn VVD-collega: als er iets slimmers bedacht kan worden, kan de minister dan de partijen bij elkaar brengen om er nog eens naar te kijken? De plannen voor de kerncentrale zijn ons een doorn in het oog. Dat is bekend. Wij hebben voor de minister een alternatief plan. Wij hebben een «decentrale» samengesteld die goedkoper, sneller en schoner energie levert en ook zorgt voor veel meer Zeeuwse en Nederlandse banen. Er zit een hele set voordelen in. Daar hebben we een halve bladzijde aan gewijd in dit voorstel. Ik begrijp dat de minister niet nu meteen kan reageren, maar ik wil hem wel vragen om een serieuze reactie. Wellicht wil mijn collega van de VVD aansluitend bij de oproep die hij eerder deed over het windpark in Urk nu met mij aan de minister vragen of hij de partijen bij elkaar kan brengen als er iets slimmers bedacht wordt. Het plan wordt nu ook uitgedeeld aan de minister en de woordvoerders.

De **voorzitter**: Ik neem aan dat er geen bezwaar tegen bestaat dat dit stuk ter inzage wordt gelegd bij het Centraal Informatiepunt van de Kamer.

(Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.)

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Zowel in Zeeland als in de rest van Nederland is onderzocht in welke mate mensen kernenergie en schone energie steunen. Welk onderzoek je ook bekijkt, de steun voor

schone energie is altijd aanzienlijk groter. Als de regering oog heeft voor draagvlak, zoals zij in het regeerakkoord betoogt, dan zou dit plan in de smaak moeten vallen.

Er is een brief van onderzoeksbureau Spring Associates naar de leden van de Provinciale Staten gegaan om te waarschuwen voor de financiële risico's. Daar duidde mijn PVV-collega ook op. De minister heeft herhaaldelijk bevestigd dat er geen overheidsgeld of garanties naar kerncentrales gaan. Kunnen we – het spijt me voor de versleten plaat – eveneens de garantie krijgen dat dit ook niet gebeurt in de periode dat zo'n kerncentrale gaat draaien? Zelfs de heer Boerma van DELTA gelooft niet dat een kerncentrale rendabel kan worden zonder aan het overheidsinfnuus te hangen, zo lezen wij in Het Financieele Dagblad.

Graag krijg ik een reactie op de motie over de zonnepanelen die mijn collega Sap heeft ingediend bij de algemene politieke beschouwingen. Hoe zit het met zonnepanelen op rijksgebouwen?

Graag krijg ik ook een reactie op de fossiele subsidie. De minister zegt dat hij dat niet doet om schone energie te bewerkstelligen, maar voor een gebalanceerde belasting. Het kan toch niet zo zijn dat een gezin eerst zijn eigen energierekening betaalt, dan nog eens gemiddeld € 750 aan fossiele energie voor producenten en grootverbruikers opbrengt en dat dit door deze minister wordt uitgelegd als gebalanceerd?

De rest van mijn punten zal ik gezien de tijd voor mijn tweede termijn moeten bewaren.

De heer **Leegte** (VVD): Ik heb even kort in het rapport van mevrouw Van Tongeren gekeken. Ik dank haar voor dit goede werk. Ik voel altijd een soort jaloezie als mensen dit in voorbereiding op een debat doen, want zelf ben ik er niet toe gekomen. Ik wil even ingaan op een rekensom. GroenLinks rekent met parken die er niet zijn, maar laten we uitgaan van de bouw van 600 MW boven Schiermonnikoog. Dat kost 3,5 mld. subsidie plus wat eigen investeringen. Het rendement van die molens is 30%. Dat betekent dat je 180 MW effectieve energie hebt. Borssele 2 is 1600 MW. Bij een rendement van 95% levert dat 1520 MW op en dat kost 5 mld. Als je met windmolens de energie van de centrales wilt halen, heb je $1520/180=8,4$ keer dat veld nodig. Dat kost dus 29 mld. aan subsidie. De windmolens gaan 15 jaar mee en de centrale in Borssele 60 jaar. Je moet dat dus met vier vermenigvuldigen. Dat zou betekenen dat je 116 mld. kwijt bent aan windmolens ten opzichte van die 5 mld. aan kernenergie. Hoe kan mevrouw Van Tongeren dan becijferen dat dit plan goedkoper is en meer banen oplevert?

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik ben blij dat de VVD-fractie naar fact based politics wil. Om deze rekensommen eer aan te doen, zou ik de heer Leegte willen uitnodigen om daar samen met mij en degenen die deze cijfers hebben aangeleverd, eens voor te gaan zitten. Dan kunnen we er eens op ons gemak doorheen gaan. Deze rekensommen kloppen. Het is eenzelfde bandbreedte van investeringen, maar je krijgt er uiteindelijk goedkopere energie in Nederland en werkgelegenheid voor terug. Om nu zo uit ons hoofd die sommen na te doen, lijkt me een beetje zonde van de tijd. Ik ben wel blij dat de VVD graag met mij naar de onderbouwing wil kijken. Daar wil ik gerust een middag voor uittrekken en dan kunnen we dat samen doorrekenen.

De heer **Leegte** (VVD): Uiteraard kloppen mijn sommen. Mevrouw Van Tongeren had het ook zelf uit kunnen rekenen. In het rapport staat dat die molens 100% draaien, maar dat is natuurlijk niet zo. Sterker nog, dat is het hele punt. Je kunt ze niet aanzetten, dus er is ook een back-upsysteem nodig waarover we het nu nog niet eens hebben gehad. Die kosten blijven buiten deze sommen, terwijl we ze toch moeten maken. Daarnaast moet er een infrastructuur worden aangelegd, wat ook nog een slordige paar

miljard kost. Ik ben altijd geneigd na te denken. GroenLinks moet niet doen alsof je met molens de wereld kunt redden.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik kan me voorstellen dat de heer Leegte in de afgelopen zeven minuten niet het gehele rapport tot zich heeft kunnen nemen. Er wordt wel degelijk rekening gehouden met de momenten waarop molens wel en niet leveren. Het plan bestaat ook niet alleen uit windmolens. Het is een combinatie van energiebesparing bij huishoudens, energiebesparing in de industrie, Zon-PV, wind op land en wind op zee. Het grote voordeel van dit plan is dat je het modulair kunt neerzetten. Met energiebesparing kun je bij wijze van spreken morgen beginnen. Een kerncentrale draait op haar vroegst in 2020. Voor de back-up en het niet continu draaien zijn maatregelen in het plan opgenomen. Ik wil met plezier verder uitleggen dat deze sommen wel degelijk kloppen. De heer Leegte kan het natuurlijk oneens zijn met de keuze. We hadden het net over fact based politics. Laten we samen de feiten langs lopen. Dan mag de heer Leegte nog steeds zijn politieke keuzes maken, maar mijn politieke keuzes zijn vóór banen in Nederland en vóór schone onafhankelijke energie die bovendien betaalbaar is.

De heer **Leegte** (VVD): Ik constateer dat de keuze van GroenLinks een keuze voor stilstand is. Het gat tussen 116 mld. overheidssubsidie – de helft van wat we met z'n allen in Nederland verdienen – en 5 mld. private investeringen is niet te overbruggen. Daar zit 111 mld. tussen. Toch dank ik mevrouw Van Tongeren voor het werk dat GroenLinks heeft gedaan.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik moet dan toch constateren dat rekenen niet tot de basisvaardigheden van de heer Leegte behoort. Dit plan zit in een bandbreedte van 5 mld. tot 7 mld. Een kerncentrale neerzetten kost zeker 6 mld. Kijk maar naar Finland. Het duizelt de VVD misschien een beetje vanwege al die miljarden, maar het gaat om dezelfde bandbreedte. Ik leg het graag nog een keer uit op een moment dat we de tijd hebben. Dan zal ik de cijfers ook in de tabellen aanwijzen.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Voorzitter. In aanloop naar dit wetgevingsoverleg heb ik tussen alle stukken op de agenda van vandaag gezocht naar een kabinetsvisie op duurzaamheid. Heeft de green deal een groene ziel? Door welke waarden wordt dit kabinet gedreven? Dat lijkt mij geen gekke vraag voor een CDA-bewindspersoon. De ChristenUnie wordt gedreven door principes van rechtvaardigheid en rentmeesterschap. Het gaat om eerlijk delen onder rijk en arm en generaties nu en later. Een van mijn belangrijkste vragen vandaag is: is alles wat vandaag voorligt voldoende om onze Europese doelstellingen te halen? Hoe meten en weten we de komende jaren of we op schema liggen of niet?

De green deal stelt geen structurele verbeteringen voor. Waar moeten we staan in 2020 en daarna? Met langjarige wettelijke zekerheid kun je van producenten verwachten dat ze hun langetermijninvesteringen steken in duurzaamheid. Dan denk ik, voor de lange termijn, aan groene verplichtingen voor grote energiebedrijven, aan een stimulans voor energiebesparing en aan barrières weghalen voor lokale kleinschalige energie. De leveranciersverplichting is in theorie fantastisch, maar er zijn vragen over hoe het in de praktijk uitwerkt. Zeker met het verdwijnen van de SDE-plusregeling, zie ik de positie van lokale opwekking verslechteren. Hoe krijgt lokale energie een eerlijke kans in dit systeem? Wordt de leveranciersverplichting vooral een verplichting voor biomassa of ook voor wind en zon? Daarnaast is nu al zekerheid gewenst voor het bedrijfsleven over de leveranciersverplichting, en niet pas in 2014.

Ontstaat in 2014 niet een investeringsgat? Hoe voorkomen we windfall profits? Wat is de invloed van de minister om bij te sturen? Ik vraag de minister om bij SDE-plus de mogelijkheid van overschrijven te introduceren. Nu wordt geld vaak alvast vastgesteld zonder te leveren. Ik vraag de minister om een percentage te reserveren boven het budget, omdat keer op keer blijkt dat toch niet alle ruimte benut wordt. Het is jammer dat in de SDE-plus agrarische energiealternatieven pas laat kunnen meedoen om subsidie binnen te halen, terwijl juist in de agrarische sector gouden kansen liggen. Bijstook van biomassa zou als overgangstechniek gebruikt moeten worden en niet als doel. Bovendien zitten er grote risico's aan grootschalige inzet van biomassa. We moeten afwenteling van milieuproblemen voorkomen. Als we biomassa importeren die de biodiversiteit op andere continenten aantast, schieten we er mondiaal niets mee op. Ook omringende landen komen met bijstookverplichtingen. Wat zijn de plannen van dit kabinet om certificering van biomassa zo snel mogelijk voor elkaar te krijgen? Is de gevraagde omvang van biomassabijstook realistisch en verantwoord? Biomassa zal bovendien in prijs stijgen. Hoe voorkomen we een oneerlijke concurrentieslag tussen grootschalige en kleinschalige bio-energie?

De heer **Van Vliet** (PVV): Ik heb een vraag die ik eigenlijk aan de heer Samsom had willen stellen. Nu mevrouw Wiegman erover begint, kan ik de vraag ook aan haar stellen. Dat kan natuurlijk heel goed.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Ik zal kijken of ik in de geest van de heer Samsom kan antwoorden.

De heer **Van Vliet** (PVV): Nee hoor, houd het vooral bij uw eigen geest. Het gaat over die houtpallets. De aangeplante bossen eten CO₂. Vervolgens kun je dat hout verstoken en dan is het plaatje neutraal, aldus de heer Samsom. Stel dat je die bossen gewoon laat staan. Dan blijven ze CO₂ eten. Als we dan échte biomassa gaan gebruiken, restproducten uit de maatschappij, is dat volgens mij een veel betere methode. Wat vindt u daarvan?

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Ik vraag om criteria omdat ik het belangrijk vind dat er ook echt criteria zijn waarin wij dit soort principes verder doordenken. Ik hoor van recyclebedrijven dat houtafval, zoals spaanplaat, aan hun neus voorbijgaat, omdat dat nodig is voor bijstook in kolencentrales. Bij de vraag wat goed en wat duurzaam is, moeten wij eigenlijk een soort ladder van Lansink hebben. Wij moeten goed bekijken of wij iets wat wij willen bijstoken, misschien beter kunnen recyclen. Hergebruik is altijd beter dan verbranden.

De heer **Van Vliet** (PVV): Ik hoor dit antwoord, maar wat vindt mevrouw Wiegman ervan om de bossen onaangetast te laten? Is het zinvol om ze CO₂ uit de lucht te laten blijven halen?

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Een bos kan natuurlijk ook hout produceren; daar geloof ik in. Wij kunnen een balans vinden tussen kap en nieuwe aanplant. Het mag niet één grote kaalslag worden. Het is bijzonder om op dit punt op één lijn te zitten met de PVV.

De heer **Van Vliet** (PVV): Dat kan gebeuren!

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Het voelt heel warm. Wind op zee zit niet in de leveranciersverplichting. Ik vraag mij af waarom. De minister gaat pas vanaf 2014 bekijken hoe het verder moet met wind

op zee. Veel bedrijven willen er vandaag al mee aan de slag. Hoeveel megawatt hebben wij nodig om de doelstellingen te halen? De ChristenUnie pleit voor verdere aanleg van een net op zee en voor het socialiseren van de kosten, net zoals wij dat bij fossiele centrales doen. Bij het socialiseren vragen wij ook om een aansluitplicht voor de glastuinbouw, die nu in het vacuüm tussen de 10 MW en 100 MW zit. Bij wind op land komen producenten ook nog de nodige belemmeringen tegen. In 2010 is 30 MW gerealiseerd, terwijl in 2020 3000 MW wind op land nodig is. Wanneer worden de concentratiegebieden aangewezen? Nuon Helianthos is gesloten. Hoe nu verder met Zon-PV-ontwikkeling in Nederland? Wij hebben echt ook een thuismarkt nodig om innovaties door te zetten.

Eerder heb ik aandacht gevraagd voor het rapport van WISE over de herkomst van uranium. In juni heeft de minister toegezegd met een voorstel te zullen komen voor duurzaamheidscriteria voor de herkomst van uranium. Hoe staat het daarmee?

Tot slot vraag ik aandacht voor lokale energie. Het is de hoogste tijd om de weg vrij te maken voor energieproductie door particulieren. Wat doet de minister om het voor particulieren makkelijker te maken om te investeren in elektriciteit en warmte uit zon? Ik heb hierover een notitie opgesteld en ik verzoek de voorzitter om haar te verspreiden. Ik nodig de minister uit om in te gaan op de verschillende voorstellen en actiepunten.

De **voorzitter**: Ik neem aan dat er geen bezwaar tegen bestaat dat dit stuk ter inzage wordt gelegd bij het Centraal Informatiepunt van de Kamer.

(Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.)

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie):

Voorzitter. Zelflevering komt moeilijk van de grond. De ChristenUnie vindt dat geen belasting moet worden geheven over zelflevering. Belangrijk is een goede uitvoering van de motie-Jansen over collectieve zelflevering. Maar ook het ophogen van de grens voor teruglevering aan het net is belangrijk. Deze maatregel zal veel bedrijvigheid opleveren. Naast een leveranciersverplichting pleit de ChristenUnie ervoor om met een vaste terugleververgoeding voor particulieren te werken zolang kleinschalig en duurzaam niet kan opboksen tegen groot en grijs. Gezien de steeds hoger wordende rendementen op zonnepanelen wordt zo'n terugleververgoeding trouwens steeds minder noodzakelijk. Zie het Nationaal Actieplan Zonnestroom van KEMA.

De heer **Dijkgraaf** (SGP): Voorzitter. De Partij voor de Dieren en de SGP hebben slechts vijf minuten toebedeeld gekregen voor de eerste en tweede termijn, dus u hebt niet zo heel lang last van ons.

Ik begin met de verantwoordelijkheid. Rentmeesterschap staat ook bij ons vooraan; mevrouw Wiegman zei het al. In het kader van de discussie die wij al even met de heer Samsom voerden, betekent dat gezamenlijk verantwoordelijkheid nemen. Dat moeten wij met elkaar proberen te doen. Het Rathenau Instituut zegt dat inzicht in de baten en lasten ontbreekt. Het overzicht van het energiehuishoudboekje is niet op orde. Hoe kunnen wij dan goede afwegingen maken? Wat doet de minister hiermee?

Verreweg het belangrijkste punt voor ons is het langetermijnperspectief 2020, maar ook verder, en consistent beleid. Hoe krijgen wij dat voor elkaar? Eerlijk gezegd ben ik er nog niet van overtuigd dat dat gemakkelijk wordt, maar daar kom ik nog op terug.

Ik kom op de green deals. Wij houden van stevige afspraken. Het probleem in het verleden met de convenanten en meerjarenafspraken was dat zij niet stevig waren. Nu staan er afspraken op papier, maar ze zijn niet

altijd meetbaar, afdwingbaar en sanctioneerbaar. Kan de minister aangeven waarom hij ervan overtuigd is dat dit wel gaat werken? Vaak komt dit soort documenten erop neer dat dingen die toch al gebeuren, op papier worden vastgelegd. Zouden wij in de toekomst niet concretere afspraken moeten maken als wij het hebben over nieuwe green deals? Is de minister ook bereid om deze green deals na verloop van tijd goed te evalueren? Ik wijs ook op de aangenomen motie-Dijkgraaf c.s. (32 512, stuk nr. 48) over het evalueren van convenanten.

Dan de zelflevering, green deal 12, met de energiecoöperatie. Het gaat om het vinden van een werkbare systematiek voor investeringen van omwonenden in een windmolenpark en saldering met eigen energieverbruik. Dat is sympathiek, maar volgens ons kan het beter. Waarom kiest de minister niet voor aanpassing van de Elektriciteitswet, zodat zelflevering en saldering voor lokale samenwerkingsverbanden mogelijk worden? Zij vallen met name bij zonne-energie nog steeds tussen wal en schip van SDE en saldering. Veel mensen staan te trappelen. Het verlies aan energiebelasting kan worden gecompenseerd door hogere btw-inkomsten, meer bedrijvigheid en hernieuwbare energie buiten de SDE om. Dat geeft minder rompslomp dan via de SDE. Bovendien moeten we de burgers die een directe bijdrage leveren aan hernieuwbare energieproductie, niet belasten maar belonen. Wil de minister doorpakken?

De SGP-fractie heeft waardering voor de algemene lijnen van de SDE-plusregeling. Een belangrijk punt is wel dat voor bestaande mestvergistingsinstallaties de MEP-subsidie vervalst. Zij kunnen onder meer door de lage stroomprijzen niet rendabel draaien. Een faillissement dreigt. De minister erkent dit ook. De vergoeding voor warmtebenutting zou dan wel minimaal verdubbeld moeten worden om die projecten te redden. Dan ligt die vergoeding overigens nog lager dan de vergoeding voor nieuwe initiatieven in fase 1. Is de minister daartoe bereid?

Tot slot de consistentie. Wij hebben al even een discussie gehad met de heer Samsom over de leveranciersverplichting. Eerlijk gezegd ben ik er nog steeds niet van overtuigd dat dat het is. De ervaringen in het buitenland wijzen uit dat dit vaak leidt tot eindeloze discussie. Jaar op jaar wordt de leveranciersverplichting ook bijgesteld op het punt van de doelstellingen, op het punt van de vraag wat wel of niet meetelt en op het punt van daaraan gekoppelde vergoedingen. Ik vraag de minister dus met nadruk om daar op basis van het vorige debat op terug te komen in de stukken; eigenlijk had hij dat ook beloofd. Waarom is de minister ervan overtuigd dat dit beleid wel consistent is? Als we tot de conclusie komen dat dit beleid niet consistent is, kunnen we immers praten wat wij willen, maar wat hebben wij dan feitelijk bereikt? Tot nu toe komt bij mij als enige consistente variant naar boven dat de overheid zich na democratische besluitvorming vastlegt via private contracten, omdat je dan gedurende de looptijd van die contracten in ieder geval weet dat je daar als politiek niet vanaf kunt.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Voorzitter. Ik heb een quote: «Als minister behartig je de belangen van je land. Nu verzamel ik informatie en zie ik de zaken vanuit een ander perspectief.» Aldus Maria van der Hoeven, de voormalige minister van Economische Zaken. Inderdaad, Nederland heeft er alle belang dat wij precies op het goede spoor zitten van een wereldwijde temperatuurstijging van zes graden en dat de fossiele brandstoffen straks op zijn. Regeren is vooruitzien. Dat betekent dat je keuzes moet maken voor een houdbare toekomst. Dit kabinet kiest, net als mevrouw Van der Hoeven destijds, voor de belangen van nu, voor de belangen van de gevestigde partijen van nu. We moeten nu concluderen dat de energietransitie die tien jaar geleden is gestart, stap voor stap is ingekapseld door het gas- en olieregime. De machreflex van het fossiele energieregime heeft zich gemanifesteerd als een dubbele hindermacht. De

machtige fossiele energielobby is in de energietransitie geslopen en heeft de transitieagenda overgenomen en bepaald. De energietransitie is geïnstitutionaliseerd, wat wil zeggen dat er structuren zijn gecreëerd waardoor de energietransitie is ingemetseld in het gevestigde bureaucratie-regime in Den Haag.

Tegen deze minister, die vanuit zijn achtergrond als historicus wel eens een sneer wil geven naar de milieubeweging, kan ik zeggen dat dit niets te maken heeft met de milieubeweging, die dan eventueel bedrijven zwart zou willen maken. Nee, dit heeft alles te maken met het feit dat de politici die aan de macht zijn, de bedrijven die invloed gunnen en daar dan ook naar handelen. Dat is het grote debacle voor eigenlijk alle partijen aan tafel en daar moeten wij dus vanaf. We zien dat het CDA tegen alle natuurregels in vergunningen verleent voor een kolencentrale. Als er andere partijen aan de macht zijn, wordt die kolencentrale gewoon afgebouwd. Waar blijft het lef om de keuzes te maken die nodig zijn voor de toekomst? We moeten durven kiezen voor een energievraag die wij in de toekomst haalbaar achten. We moeten dus afscheid nemen van de gedachte dat wij steeds maar meer energie kunnen blijven vragen. Daarnaast moet je de energie die wij nodig hebben, anders durven opwekken.

Daarbij zijn dus de volgende vragen aan de orde. Gaan we kolencentrales bouwen om de energieverlaafde industriële landbouw van hun chemische producten te kunnen voorzien? Of gaan wij biologisch boeren, zodat de natuur het werk voor ons kan doen en wij geen brandstoffen hoeven te verspillen? Gaan we oerbossen kappen om kippen- en koeienstront te kunnen produceren, zodat wij onszelf kunnen wijsmaken dat we heel groen zijn in ons kikkerlandje? Of gaan we minder vlees eten en onze veestapel inkrimpen, zodat we de problemen met het klimaat, energie, biodiversiteit en – ja, mevrouw Van der Werf – honger wel kunnen oplossen? Ik zie niets van die keuzes in het beleid en in het wenselijkheidslijstje van deze minister.

Ik ben bang dat ik al bijna door mijn tijd heen ben en ik wil ook moties indienen. Ik sluit mij aan bij het pleidooi van een aantal fracties voor het faciliteren van decentrale energieopwekking. De energie die wij gaan gebruiken, moeten wij zo opwekken: schoon, gratis en zonder te stampen op de draagkracht van de aarde.

Voorzitter: Samsom

De heer **Paulus Jansen** (SP): Voorzitter. Nederland is allang geen gidsland meer op het terrein van milieu en verduurzaming. Op Europese ranglijstjes staan wij in de achterhoede, met als voorspelde trend «daler». Hoe anders is de situatie in Duitsland, onze belangrijkste handelspartner en de Europese koploper bij de uitrol van duurzame energie? Daar werken inmiddels 350 000 mensen in de sector van de hernieuwde energie. Bij ons zijn dat er iets meer dan 10 000. Daar is energie Chefsache, terwijl in Nederland de minister-president niet thuis geeft op vragen over zijn visie op de belangrijkste basisvoorziening voor onze economie. Daar was er 100% parlementair draagvlak voor de Atomausstieg, waardoor de door de heer Dijkgraaf bepleite institutionele aanpak een stuk eenvoudiger wordt. Ik ben ook voor de institutionele aanpak, maar een breed draagvlak is daarbij natuurlijk een randvoorwaarde. Hoe is dat draagvlak in Duitsland ontstaan? Ik denk dat het «feed-in»-tarief daarbij een belangrijke rol heeft gespeeld. Daarmee is het energieprobleem verschoven van de tafel van specialisten naar de tafel van de bevolking. Dat wordt in wezen onderstreept in de recente studie van het Rathenau Instituut.

De SP-fractie pleit ervoor dat Nederland de samenwerking met onze bureaus op het gebied van energie en technologiebeleid intensiveert. Waarom proberen we niet om het verduurzamingsbeleid inclusief wetgeving en

financiële instrumenten verregaand te harmoniseren? Op dit punt overweeg ik een motie in te dienen.

Wat de SP betreft, zou het energiebeleid hand in hand moeten gaan met het industriebeleid. Wij kunnen ons niet permitteren om ons al aardig uitgedunde industrie weg te jagen met het argument dat Nederland een kennisland geworden is. Productontwikkeling en hoogwaardige dienstverlening zijn de bovenbouw van een fundament van maakindustrie. Als die maakindustrie verdwijnt, gaat de kennis daar vroeg of laat achteraan. Ons grootste probleem is dat een groot deel van de Nederlandse industrie energie-intensief is en daarbij in hoge mate afhankelijk van fossiele energie. Dat brengt deze bedrijven in een spagaat. Zij weten ook wel dat zij hun energieverbruik moeten beperken om in de toekomst te overleven, maar tegelijkertijd eisen hun aandeelhouders nu rendement. Naar de mening van de SP moeten wij dat probleem oplossen door de subsidies op fossiele energie in de vorm van energiebelasting die tot 200 keer lager is dan die voor huishoudens, af te bouwen. De opbrengst daarvan moet geoormerkt teruggegeven worden in de vorm van een investeringsbudget voor energie-efficiency en duurzame energie-investeringen. Ook de veilingenopbrengst van het emissiehandelssysteem zou als vliegwiel voor innovatie gebruikt moeten worden. Dat is een stuk effectiever dan vertrouwen op convenanten waarvan zelfs deze minister moet toegeven dat zij zeer magere resultaten opleveren. Ik krijg graag een reactie op deze suggesties.

Waarom moeten wij, als de Duitsers en waarschijnlijk ook de Belgen en de Fransen stoppen met kernenergie ...

Minister **Verhagen**: De Fransen?

De heer **Paulus Jansen** (SP): Ja, dat gerucht doet de ronde, minister.

Minister **Verhagen**: Dat zou heel nieuw zijn.

De heer **Paulus Jansen** (SP): Het geldt nog niet voor alle partijen.

De **voorzitter**: Ik verzoek de minister om met het leveren van commentaar nog even op zijn termijn te wachten.

Minister **Verhagen**: Het was een verhelderende vraag.

De heer **Paulus Jansen** (SP): Ik constateer dat de minister al aardig opwarmt.

Ik kan mij de aarzeling van partijen als RWE en EDF heel goed voorstellen, want als je een investering doet met een looptijd van 60 jaar, ben je zeer kwetsbaar voor de prijsontwikkeling bij de concurrentie. Eén ding is zeker: de concurrentie van duurzame energie wordt steeds groter. Gaan wij het vergunningencircus dat de belastingbetaler zeker 50 mln. gaat kosten, doorzetten zolang DELTA niet eens de financiering rondkrijgt? Ik kom op de netwerken. Waarom stelt Nederland niet voor om een gemeenschappelijke publieke netbeheerder te vormen voor hoogspannings- en gasnetwerken, in plaats van rugdekking te geven aan het geklungel van TenneT en GTS? Wat de Noordzee betreft zou het voor de hand liggen om ook andere Noordzeelanden bij zo'n initiatief te betrekken. Waarom koerst deze minister in plaats daarvan op gedeeltelijke privatisering van de netbeheerders? Hoe vaak kun je je aan dezelfde steen stoten? Het Planbureau voor de Leefomgeving en ECN concluderen dat green deals weinig meer opleveren dan «business as usual» en stellen in aanvulling daarop letterlijk: de bevindingen gelden op de voorwaarde dat de green deals daadwerkelijk worden uitgevoerd en dat zij bredere navolging zullen krijgen. Vanwege het prille stadium waarin veel green deals verkeren, zijn beide instanties niet in staat te beoordelen in hoeverre

uiteindelijk aan deze twee voorwaarden zal worden voldaan. Feit is dat er geen zekerheid is dat aan beide voorwaarden zal worden voldaan. Mijn vraag aan de minister is: hoe gaat hij wel zeker stellen dat aan beide voorwaarden wordt voldaan?

Green deals zijn volgens ons een prima instrument om de voorhoede te faciliteren. Om te voorkomen dat het peloton steeds verder achterop sukkelert en straks uit de koers wordt genomen, moeten wij minder vrijblijvende middelen inzetten: wetgeving die normen stelt en financiële prikkels die goed gedrag belonen en fout gedrag bestraffen. Een voorbeeld van een green deal is een duurzaam energiebedrijf in Houten, dat de waterkrachtcentrale in de stuw bij Hagestein, die al vijf jaar stilligt, voor eigen rekening wil renoveren en exploiteren. Rijkswaterstaat houdt dit bedrijf al meer dan een jaar aan het lijntje. Toen ik daarover onlangs schriftelijke vragen stelde, mede namens vrijwel alle collega-energiewoordvoerders, praatte de minister van EL&I, samen met zijn collega van I&M, deze droevige bureaucratie goed. Ik hoop dat de minister inmiddels, net als wij, heeft geconcludeerd dat die antwoorden een beetje dom waren en dat hij vandaag toezegt deze green deal, die nota benen geld oplevert voor de staatskas, tot een succes te maken.

Omwille van de tijd sluit ik mij wat betreft de leveranciersverplichting aan bij de analyse die de heer Samsom gemaakt heeft. Ook zijn pleidooi om het bijmengen van biomassa in een aparte producentenverplichting onder te brengen onderschrijft de SP-fractie. Wij vinden het erg jammer dat de huidige green deal wind op zee feitelijk «kaltstelt». Dat is qua Megawatts de grootste potentie voor de komende decennia. Wij pleiten er sterk voor om samen met onze buurlanden rond de Noordzee op dit punt gemeenschappelijk beleid te formuleren. Overigens vragen wij ons af hoe de leveranciersverplichting zich verhoudt met de ontwikkelingen in onze buurlanden, in het bijzonder Duitsland. Aansluiting bij het Duitse feed-in-tarief zou nog steeds onze eerste voorkeur hebben.

Dan kom ik nu op het salderen van de meter. Steeds meer huishoudens en mkb-bedrijven snappen beter dan deze regering dat het straks afgelopen is met de goedkope stroom. Omdat zij ook een gezond wantrouwen hebben tegen de grote energiebedrijven, neemt de belangstelling voor duurzame energie toe. Wat die mensen niet snappen en wat ook niet te snappen valt, is dat je energiebelasting moet betalen voor duurzame stroom als je stroom gezamenlijk vóór de meter opwekt. Ik citeer uit de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel tot invoering van de energiebelasting in 1995: de regulerende energiebelasting speelt een belangrijke rol in de strategie voor de benadering van doelgroepen, met het oog op het verminderen van de CO₂-uitstoot en het bevorderen van energiebesparing. In de tweede plaats speelt de regulerende energiebelasting een belangrijke rol in de stimulering van duurzame energiebronnen. Erkent de minister dat de huidige praktijk van de energiebelasting haaks staat op het fiscale beleid van zijn collega van Financiën? Natuurlijk kost vrijstelling van duurzame energie van de energiebelasting belastinginkomsten. Om die reden bied ik de minister zo meteen een voorstel aan om de vrijstelling van energiebelasting door saldering voor de meter budgettair neutraal te regelen, door te schuiven in de vrijstellingen voor grootverbruikers en in het tarief voor de grootverbruikers.¹ Zoals gezegd, het tarief voor elektriciteit is voor grootverbruikers 200 keer zo laag als voor huishoudens op dit moment.

Inmiddels hebben wij een klein stapje vooruit gezet, dacht ik, via de motie die ik samen met de leden Van Tongeren en Samsom heb ingediend over het salderen voor verenigingen van eigenaren. De minister voert de motie echter zo uit, dat er alleen gesaldeerd mag worden voor het gemeenschappelijk elektriciteitsverbruik van de vve. Dat was echter niet het dictum van de motie. Daarin ging het om het salderen van het verbruik door de leden van de vve. Graag krijg ik een toezegging op dit punt, want

---

¹ Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer.

anders kom ik samen met mevrouw Van Tongeren en de heer Samsom met een aanvullende motie.

Naast mij zit de coördinerende minister van energie; de primus inter pares in het kabinet, die zijn collega's zou moeten helpen en waar nodig aanmanen om de energiedoelstellingen in de volle breedte te realiseren; ook in de transportsector. Waarom heb ik de minister van energie niet zijn stem horen verheffen toen zijn collega van Infrastructuur en Milieu in haar structuurvisie het autowegennet standaard wilde verbreden naar twee maal vier rijstroken in de Randstad en twee maal drie daarbuiten? Dat is een garantie voor het niet halen van de nationale CO₂-reductiedoelstelling voor de sector mobiliteit. Waarom heb ik de minister zijn collega van Binnenlandse Zaken niet horen aanmanen om nu eindelijk eens iets concreets te doen om de energiebesparing in de gebouwde omgeving te versnellen? Om deze reden zal ik de minister straks een voorstel overhandigen om dit wel te regelen, zonder dat dit de minister van financiën een cent kost. Het voorstel is: differentieer de onroerendezaakbelasting op basis van het energielabel. Eigenaren met een gebouw dat beter is dan het gemiddelde krijgen een korting. Zit je boven het gemiddelde, dan betaal je een toeslag. De totale inkomsten voor de overheid blijven gelijk. De overheid hoeft er geen geld op toe te leggen, maar het moet ook geen melkkoe worden. Jaarlijks wordt het gemiddelde aangepast aan de ontwikkeling van de voorraad, waardoor de prikkel gelijk blijft en het budgettair neutrale karakter intact blijft. Voor gebouwen zonder energielabel gaan wij voorlopig uit van een standaardwaarde die gebaseerd is op de ouderdom. Ik verwijs naar het verstandige voorstel van de Vereniging Eigen Huis op dit vlak. Als je geld hebt gestoken in het verbeteren van isolatie of installaties, wordt het echt interessant om een energielabel aan te schaffen, want daarmee kun je voortaan belasting besparen. Hoe goed dat werkt, laat de ervaring met de differentiatie van de motorrijtuigenbelasting en de bpm zien. Ik heb dit voorstel al eens geopperd bij de minister van BZK, maar die is te druk bezig met solliciteren om zich sappel te maken over iets banaals als energiebesparing. Hopelijk denkt de minister van Energie daar anders over. Zo nodig kom ik op dat punt met een motie.

Overigens wijs ik de minister van Energie op een groot aantal mogelijkheden om ook voor nieuwe gebouwen iets te doen aan verduurzaming: het eisen van voldoende geschikt dak- of gevelvlak voor de toekomstige plaatsing van zonthermische en PV-panelen; het standaard aanbrengen van lagetemperatuurverwarming, waarbij optimaal gebruik wordt gemaakt van zonne- en restwarmte; het standaard aanbrengen van bij voorkeur automatisch geregelde zonwering, waarmee de koellast van gebouwen in de zomer aanzienlijk kan worden beperkt. Veel van die voorstellen hebben wij al eerder gedaan, bij het debat over de nota Schoon en Zuinig in november 2007. Het geeft eigenlijk al aan hoe weinig er sinds die tijd is gebeurd.

Vandaag zijn ook de antwoorden op de feitelijke vragenronde over de ministeriële regeling gassamenstelling geagendeerd. Dat is een complex onderwerp. Omwille van de tijd vraag ik de minister, in te gaan op de schriftelijke reacties van onder meer VEMW, Energie-Nederland en Electrabel, waaruit blijkt dat er nog geen sprake is van consensus bij de eindgebruikers over de aanpak die de minister voorstaat. Snelle variaties in de gassamenstelling kunnen voor grote veiligheidsrisico's zorgen. De SP-fractie vindt dat de genoemde ministeriële regeling pas van kracht kan worden als de resterende knelpunten overtuigend zijn opgelost. Volgens de minister worden alle aangesloten gebruikers van G-gas beschermd. Dat standpunt is niet terug te vinden in de ministeriële regeling en dat moet wat ons betreft alsnog gebeuren.

Per 8 juli is de subsidieregeling duurzame warmte met terugwerkende kracht tot 1 januari 2011 afgeschaft. Wij vragen ons af hoe dat is te rijmen met zorgvuldig bestuur, want tot 1 juli stond de regeling nog gewoon op

de website van Agentschap.NL. Het budget was ook niet uitgeput. Waarom laat de minister de 2000 aanvragers tussen januari en juli in de kou staan?

Brandstofcellen zijn een innovatieve techniek met een grote potentie. Wkk-installaties met een elektrisch rendement van minstens 30% en een vermogen van meer dan 60 kW zijn vrijgesteld van energiebelasting. Ik wist het niet, maar dat schijnt zo te zijn. Kleinere wkk-installaties zijn dat niet. Brandstofcellen zijn feitelijk kleine wkk-installaties, met een rendement van 60%, dus twee keer zo veel. Kan de minister ons uitleggen wat de ratio is achter het onderscheid in vrijstelling?

Het energiebeleid zou niet moeten zwalken, maar gericht moeten zijn op de lange termijn. Veel collega's hebben dat al gezegd. Daarvoor is draagvlak bijzonder belangrijk. De SP-fractie pleit ervoor dat Nederlandse huishoudens, evenals de Duitse, een handelingsperspectief wordt geboden, wat betekent dat het algemene abstracte probleem ook hun probleem wordt. Dit is mijn concluderende advies aan de minister: zorg ervoor dat uw abstracte langetermijnbeleid niet alleen voor een select gezelschap van bedrijven interessant is, maar ook voor de grote massa, onze 7 miljoen huishoudens.

De **voorzitter**: Dan geef ik het voorzitterschap nu weer terug aan de heer Paulus Jansen.

Voorzitter: Paulus Jansen

De **voorzitter**: Dan gaan wij nu, na de afronding van de eerste termijn van de kant van de Kamer, een halfuur schorsen.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Ik heb een punt van orde. Een halfuur is wel heel erg kort als er ook gegeten moet worden. Ik moet toch ook even terug naar de fractie. Ik zou daarom een schorsing van drie kwartier willen voorstellen.

De **voorzitter**: Ik wijs erop dat wij 17.00 uur hebben staan als eindtijd voor dit debat. Ik ga ervan uit dat een aantal mensen dan ook weg moeten. Er zit dus niet veel rek in. De minister zegt dat hij ook weg moet. Als wij langer schorsen, gaat dat af van onze debattijd.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Wellicht willen de grote partijen wat spreektijd inleveren. Voor de kleine partijen was er erg weinig ingeruimd.

De **voorzitter**: Ik constateer dat een meerderheid is voor een schorsing van een halfuur, met excuus.

De vergadering wordt van 13.10 uur tot 13.40 uur geschorst.

De **voorzitter**: De minister heeft gezegd dat hij zijn beantwoording in zes blokken doet: inleiding, SDE-plus en leveranciersverplichting, green deal en energiebesparing, decentrale opwekking, kernenergie en overig. Mijn voorstel is dat de leden hun interrupties bewaren tot het einde van ieder blok. Iedereen heeft drie interrupties bestaande uit één vraag en één vervolgvraag, vanwege de tijd. Mijn streven is om uiterlijk 15.55 uur de termijn van de minister af te ronden. Dan schors ik vijf minuten om om 16.00 uur te beginnen met de tweede termijn. Ik constateer dat de leden akkoord gaan.

Het woord is aan de minister.

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Het belang van betrouwbare, schone en hernieuwbare energie is groot. Een aantal leden wees op het feit dat we

vrij recent de publicatie van het World Energy Outlook van het Internationale Energie Agentschap hebben ontvangen. Het IEA, onder leiding van Maria van der Hoeven, heeft ons nog eens gewezen op de energiehonger van met name China en India, een honger die leidt tot hogere prijzen en meer CO₂-uitstoot. De vraag naar energie zal de komende decennia nog verder toenemen en kan volgens het IEA alleen gestild worden door een combinatie van verschillende energiebronnen. Gas zou in dat kader ook een nieuwe gouden eeuw tegemoet gaan. In de internationale ontwikkelingen die het IEA schetst zie ik overigens grote economische kansen voor Nederland. In het Energierapport 2011 dat ik de Kamer gepresenteerd heb, staat daarom ook te lezen dat het energiebeleid van het kabinet twee uitgangspunten heeft.

Ten eerste, energiebeleid is economisch beleid. Steeds meer wordt energiebeleid onderdeel van ons economisch beleid. Dat betekent kosten van energie laag houden en economische kansen van energie benutten. En er liggen kansen voor de energiesector in Nederland. Denk alleen maar aan het gas. Vandaar de gasronde en vandaar dat we ook in het innovatiebeleid de topsector Energie hebben gekozen.

Ten tweede, energiebeleid is internationaal beleid. Energiebeleid houdt niet op bij de grens. We moeten internationaal denken en internationaal samenwerken. Het is duidelijk dat onze energievoorziening niet betaalbaar, niet betrouwbaar en niet schoner wordt als we deze uitdaging alleen nationaal aanpakken. Denk aan een mix van energiebronnen, infrastructuurvoorziening en zekerheid. En, minstens zo belangrijk, in het buitenland kunnen we ook een goed belegde boterham verdienen. Dat is in een tijd waarin werkgelegenheid onder druk staat, iets wat we zeer goed in de gaten moeten houden.

Het wetgevingsoverleg van vandaag vindt plaats na een jaar energiebeleid van dit kabinet. Op veel terreinen heeft het kabinet echt nieuwe keuzes gemaakt in het energiebeleid. Dat wordt nu concreet zichtbaar. Het kabinet heeft van meet af aan de volgende keuzes gemaakt. Of, zoals de heer Samsom zei, wat deed u in 2011 toen u van de uitdagingen wist? We hebben duidelijk gekozen voor een betrouwbare energiemix die niet afhankelijk is van één energiebron of één leverancier. Dat zorgt voor lagere prijzen en maakt je minder afhankelijk van politiek gevoelige regio's. Dat betekent ook dat je je eigen gasvoorraden goed moet benutten en geen energiebronnen moet uitsluiten. Wanneer er dus een aanvraag komt voor een kerncentrale, dan zal het kabinet die in behandeling nemen. In het regeerakkoord wordt niet gesproken van stimuleren maar van het in behandeling nemen van een vergunningsaanvraag, zo zeg ik tegen mevrouw Van Tongeren. Wanneer een vergunning voor een nieuwe kolencentrale aan de wet- en regelgeving voldoet, dan zal die er komen, net zoals destijds een minister van PvdA-huize en een gedeputeerde van GroenLinks daar toestemming voor gaven, omdat een en ander voldeed aan de wet- en regelgeving die wij in Nederland met z'n allen hebben afgesproken. Wanneer uit het door mij toegezegde onafhankelijke onderzoek blijkt dat schalie- en steenkoolgas op een veilige manier voor mens en milieu gewonnen kan worden, kan dat in Nederland plaatsvinden. Wanneer het windmolenpark in Drenthe de businesscase rondkrijgt en de procedures worden doorlopen, dan zal het er komen, ook al is er niet altijd een optimaal lokaal draagvlak.

De uitdagingen op het terrein van klimaat en grondstoffen kunnen wij niet aan als wij al bij voorbaat een verbod leggen op bijvoorbeeld fossiele energiebronnen als gas en kolen, en kernenergie. Beter is het beprijsen van technieken die CO₂ uitstoten via het emissiehandelssysteem, normstelling en stimulering van duurzame energie. Ik kom daar allemaal nog op terug. Het is dus niet of-of maar en-en als wij die uitdagingen aan willen kunnen. Wij hebben dus de keuze gemaakt voor de brede energiemix in tegenstelling tot een verbod bij voorbaat op een bepaalde vorm van energie.

Daarnaast hebben wij een keuze gemaakt voor een zo laag mogelijke energierekening. Een keuze voor een brede energiemix betekent ook een keuze voor een zo laag mogelijke energierekening. Zeker in economisch moeilijke tijden is dat van groot belang voor burgers en bedrijven. Schaarste aan fossiele energiebronnen maakt dat prijzen voor grond- en brandstoffen stijgen. Dat maakt de energie voor bedrijven en burgers duurder. Een brede energiemix waarin ook duurzame energie een volwassen rol speelt, is dan ook noodzakelijk om voor de toekomst een betaalbare energievoorziening veilig te stellen.

Het tempo waarin en de manier waarop verduurzaming plaatsvindt, bepalen de kosten. De heer Samsom bijvoorbeeld kiest zeer nadrukkelijk voor een Rolls Royce met chauffeur om dat doel te bereiken. Hij kan zeggen dat wij slechts een volkswagentje kiezen, maar als het alternatief stilstaan is, dan heb ik liever een volkswagen. Wij kiezen een tempo voor een doelstelling die gelijk is aan de Europese doelstelling: 14% duurzame energie in 2020. Wij willen en zullen deze internationale afspraken nakomen. Idealen over meer dan 14% zijn mooi, maar nu kost ieder procent extra duurzame energie 200 mln. per jaar. Dat geld moet uiteindelijk opgebracht worden door burgers en bedrijven. Ook hiervoor geldt: linksom of rechtsom, die doelstelling willen wij bereiken, maar wij moeten ons ook realiseren dat daar geld mee gemoeid is.

Het kabinet wil deze doelstelling daarom bereiken via de goedkoopste route voor burgers en bedrijven. Een belangrijk instrument hiervoor is de SDE-plusregeling. Met de vorige stimulering van duurzame energie werd per duurzame energiebron een specifiek subsidiebedrag gegeven op basis van de kostprijs. Die daagde ondernemers niet uit om de kosten van duurzame energie te verlagen. Die beloofde de koplopers niet, omdat vervolgens werd geloot bij de toekenning van de subsidie. De SDE-plusregeling is het nieuwe systeem van stimulering van duurzame energie dat dit kabinet heeft opgezet. Daarbinnen zijn de ondernemers die duurzame energie tegen de laagste kosten kunnen exploiteren, zeker van subsidie. Dat zorgt ervoor dat voor elke euro belastinggeld voor duurzame energie zo veel mogelijk duurzame energie wordt geleverd.

Wij kijken nu zeer serieus naar een leveranciersverplichting, maar ook hiervoor geldt dat wij een systeem moeten hebben dat voor burgers en bedrijven minder kosten met zich brengt dan het systeem van de SDE-plusregeling, zo zeg ik mede tegen de heer Samsom. Anders schieten wij er niets mee op. Wij doen het om onze doelstelling te bereiken, maar tegelijkertijd houden wij de kosten die ermee gemoeid zijn, wel in de gaten. Als er een goedkoper systeem is waarmee die doelstelling bereikt kan worden, wil het kabinet daar de voorkeur aan geven.

In het regeerakkoord is de keuze gemaakt voor een sterke energiesector als een van de negen topsectoren van de Nederlandse economie. De Nederlandse energiesector zorgt nu al voor veel werkgelegenheid: 68 000 banen alleen al in de gasector. Niet voor niets heeft ook het vorige kabinet de ambitie uitgesproken om Nederland de gasronde van Europa te laten zijn. Dat hangt samen met de keuze die door de meerderheid van de Kamer gevolgd wordt, en werd, dat energie een belangrijke sector is in onze economie.

Ik denk tegelijkertijd dat er ook in dit geval door versterking van de samenwerking tussen overheid, ondernemers en kennisinstellingen – dat is de gouden driehoek – meer winst te boeken is. Verduurzaming van energie en van de maatschappij is niet alleen een uitdaging, maar duidelijk ook een groeimarkt voor de ondernemers van vandaag en morgen. Het is juist ook in het belang van deze ondernemers om in te spelen op de noodzaak om te komen tot verduurzaming. Dat is modern energiebeleid. Ik beschouw dat als veel relevanter dan het enkel verhogen van belastingen.

Als wij het gelijke speelveld met andere landen voor onze energiesector niet waarborgen en dus met alle maatregelen die wij voorstellen geen oog

hebben voor wat er om ons heen gebeurt, betekent dat een verlies aan banen en geen vernieuwing. Dat wil ik niet voor mijn rekening nemen. Verder kiezen wij voor een duurzamere economie. Anders dan tegenstanders graag willen doen geloven, zijn de keuzes die dit kabinet maakt, ook een keuze voor verduurzaming van de energievoorziening. Bij dit kabinet is het credo «geen woorden, maar daden». Dat blijkt ook uit de afspraken die wij gemaakt hebben over 10% verplicht bijstoken van biomassa. Hierover is jarenlang gesproken. Geen enkel kabinet heeft er iets aan gedaan. Ik ben de eerste die dit gerealiseerd heeft.

De 59 green deals zijn een voorbeeld van deals uit de samenleving zelf waarbij de overheid de helpende hand biedt, niet door met subsidies te strooien, maar door concrete belemmeringen weg te nemen. Het Planbureau voor de Leefomgeving geeft aan dat wij door deze deals dichterbij onze doelstellingen komen op het gebied van duurzame energie en klimaat. Dit kabinet is daarmee op koers wat de doelstelling van 14% duurzame energie betreft. Vorige kabinetten zijn niet verder gekomen dan 4%. Laat ik dit heel nadrukkelijk stellen. Ik zag in bepaalde kranten staan dat dit beleid leidt tot 4%. Nee, dit beleid leidt tot 12% duurzame energie. Het vorige kabinet kwam niet verder dan 4%. Mevrouw Cramer kreeg wel heel veel lof voor haar geweldige milieuverhalen, maar zij kwam niet verder dan 4% duurzame energie. Daar horen wij geen kritiek op. Met ons beleid komen wij tot 12% duurzame energie. Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft berekend dat wij met de plannen die wij gepresenteerd hebben uitkomen op 9% tot 12% en dat de green deals eraan bijdragen dat wij die 12% daadwerkelijk kunnen realiseren. Dat staat er. Dus laten wij, als wij iets citeren, het helemaal citeren. De opmerking van mevrouw Van Veldhoven dat het Planbureau voor de Leefomgeving niets ziet in onze aanpak, onderschrijf ik dan ook niet. Ik verzoek haar het hele rapport te lezen.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Voorzitter ...

De **voorzitter**: Ik kijk even hoe ver de minister is met zijn eerste blokje.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Dit was een specifieke reactie van de minister op een van mijn opmerkingen. Hij zegt: als je citeert, citeer dan volledig. Dan wil ik voor de volledigheid een deel van de samenvatting uit het PBL-rapport citeren.

De **voorzitter**: Ik stel voor dat de minister even aangeeft hoe ver hij is.

Minister **Verhagen**: In het eerste, algemene blokje heb ik nog drie tot vier vragen.

De **voorzitter**: Dan stel ik voor dat wij dit even afwachten.

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Met de plannen die we hebben gepresenteerd en met de green deals gaan we dus van 4% naar 12%. Tegelijkertijd werken we nog aan de import van duurzame energie, de leveranciersverplichting en verdere verbeteringen in de SDE-plusregeling. Ik ben dus optimistisch dat we op dit punt daadwerkelijk de 14% zullen bereiken die we willen en kunnen bereiken.

Mevrouw Wiegman vraagt of wat vandaag voorligt voldoende is om de doelstellingen te halen. Conform de doorrekening van het PBL halen we met de SDE-plusregeling een aandeel hernieuwbare energie oplopend tot 12% in 2020. Ik heb in het Energierapport een aantal maatregelen genoemd om dit aandeel verder uit te breiden: aanscherping van de SDE-plusregeling, import van hernieuwbare energie – ik zal de Kamer eind dit jaar informeren over de mogelijkheden daartoe – en invoering van de leveranciersverplichting. In antwoord op de heer Samsom zal ik de Kamer

in het voorjaar van 2012 informeren over de eerste contouren van deze leveranciersverplichting. Ik denk dus dat we wat dit punt betreft goed op koers liggen.

Mevrouw Van der Werf wijst terecht op de noodzaak om krachtiger te werken aan het draagvlak, gelet op de weerstand tegen lokale projecten. De uitvoering van lokale projecten vindt altijd ergens fysiek plaats en is natuurlijk noodzakelijk wil je je doelstellingen bereiken. Ik vind dit dus een zeer belangrijk punt. Het is helder dat de energiebehoefte groeit en we tegelijkertijd willen verduurzamen. Politiek leiderschap is dus van belang, ook als het draagvlak van bepaalde projecten beperkt is. Dat geldt voor allerlei energievormen, zoals energie uit fossiele brandstoffen en schaliegas maar uiteraard ook voor duurzame energievormen zoals wind op land. Ik wil niet bij voorbaat een verbod op een bepaalde energievorm; de wetten en regels in dit land zijn voor mij leidend. Juist in het belang van verduurzaming en een lagere energierekening kunnen we ons geen willekeur veroorloven op basis van een bepaalde politieke ideologie. Het vraagt dus ook politiek leiderschap van de Kamer, niet alleen van de minister. Dit betekent dat als we in de Kamer discussiëren over bijvoorbeeld een bepaald wind-op-landproject, we uiteraard de kantlijnen die we met z'n allen hebben afgesproken, ook met betrekking tot veiligheid, zeer nauwlettend in het oog houden en dat we zo veel mogelijk moeten werken aan draagvlak, samen met de initiatiefnemers. Uiteindelijk echter moeten we ook in dit geval keuzes maken.

Ik deel dus de zorg over de toenemende maatschappelijke weerstand tegen bepaalde energieprojecten. De rijksoverheid heeft de taak om te zorgen voor een betrouwbare energievoorziening. Het is daarom belangrijk dat energie-infrastructuurprojecten die van nationaal belang zijn, snel van de grond komen, ook als een bepaalde partij er niet direct voorstander van is. Dat is ook de reden dat we met z'n allen hebben afgesproken dat we hiervoor de rijkscoördinatieregeling gebruiken, zodat we naast snelheid ook zorgvuldigheid betrachten en zo veel mogelijk met alle betrokkenen kijken naar de beste oplossing. We zijn transparant, stellen de betrokkenheid van de omgeving in een vroeg stadium zeker en laten heldere communicatie essentieel zijn. We zullen wel kijken hoe we aanvullende instrumenten kunnen inzetten om publieksparticipatie te optimaliseren. Ik heb dat ook in het Energierapport geschreven. Conform het verzoek van mevrouw Van der Werf ga ik er graag de discussie over aan met de Kamer.

Mevrouw Van der Werf vraagt in dit kader nog waarom in vergunningen niet wordt vastgelegd welke en hoeveel Nederlandse banen dat moet opleveren. Ik onderschrijf de bedoeling van mevrouw Van der Werf dat we banengroei zo veel mogelijk moeten stimuleren, maar ik vind vergunningen niet het aangewezen middel om dat te realiseren. Het kabinet werkt juist hard aan het versimpelen van de vergunningsprocedures en hert verminderen van de nalevingskosten en administratieve lasten. Het opleggen van extra belemmeringen bij economische activiteiten in relatie tot het aantal banen past daarbij mijns inziens niet. Dit waren mijn inleidende opmerkingen.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Voorzitter. Ik wil nog geen gebruik maken van mijn interruptie, maar de minister informeren. Hij sprak over een quote en vroeg mij om volledig te citeren. Dat doe ik graag. In het onderzoeksrapport van het Planbureau voor de Leefomgeving staat: «Een van de redenen voor het beperkte additionele effect is dat de huidige green deals in veel gevallen nog beperkt zijn tot een concretisering en bestending van reeds bestaande voornemens van (decentrale) overheden en bedrijfsleven; de green deals leveren voorlopig nog weinig echt nieuwe plannen op. In de Verkenning is vaak al rekening gehouden met deze voornemens.» Daaraan refereerde ik in mijn tekst. Dat is ook wat ik eerder heb gezegd tijdens een diner waar de minister en ik gezamenlijk

aanwezig waren en waaraan hij gelukkig ook refereerde. Dat is wat ik daarmee bedoelde. Dat wilde ik even rechtzetten.

De **voorzitter**: Ik begrijp dat dit puur een toelichting is.

Minister **Verhagen**: Daarop reageer ik op basis van de conclusies. Dat bedoelde ik met het gehele systeem. Ik citeer: «Op basis van een analyse van de 59 green deals die nu bekend zijn, concluderen PBL en ECN dat deze overeenkomsten eraan kunnen bijdragen dat belemmeringen voor de uitvoering van projecten worden weggenomen. Hierdoor komt het aandeel hernieuwbare energie waarschijnlijk hoger in de bandbreedte van 9% tot 12% te liggen.» Over het vorige beleid constateerde men dat er een bandbreedte was van 9% tot 12%. Op basis van die green deals komt het hoger in die bandbreedte te liggen. Dat stel ik in wezen. Als wij gezamenlijk kunnen bijdragen aan het nog verder verhogen van de hoge marge, dan ben ik daartoe uiteraard bereid.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik werk graag met de minister samen om tot die 14% te komen.

De heer **Samsom** (PvdA): In de inleiding uitte de minister zijn zorg over het gebrekkige draagvlak in de samenleving voor nieuwe projecten. Ik nodig hem uit tot enige zelfreflectie, overigens niet alleen door dit kabinet, maar door de overheid als geheel, ook in de recente geschiedenis. Barendrecht mislukte omdat de bewoners van Barendrecht een overheid zagen aankomen die faalde op het gebied van duurzame energie en bij hen kwam met een goedkope «end of pipe»-oplossing. Hetzelfde geldt in Haren, waar de overheid komt vragen om naar gas te mogen boren, terwijl ze opzichtig nog steeds niet levert voor de echte oplossing, duurzame energie. Hetzelfde geldt in Drenthe, waar de overheid komt vragen om 400 MW aan windmolens, omdat ze opzichtig weigert om de windmolens, iets duurder, op zee te zetten. Kan dit de minister aanleiding geven om het gebrekkige draagvlak niet alleen bij de bewoners te zoeken, maar ook bij onszelf; niet alleen bij hemzelf, maar bij de overheid als geheel, die kennelijk niet in staat is om met een coherente visie bewoners van Nederland te overtuigen van de noodzaak van bepaalde projecten?

Minister **Verhagen**: Ik ben het met de heer Samsom eens dat gebrekkig of tekortschietend draagvlak niet eenzijdig aan de een of de ander is te wijten en dat de overheid hierin wel degelijk een rol speelt. Ik heb overigens de indruk dat dit bij Barendrecht absoluut niets, maar dan ook niets, te maken had met doelstellingen voor duurzame energie, maar dat men dit niet in de eigen achtertuin wilde. Verder is mijn indruk dat er daar buitengewoon slecht is gecommuniceerd over nut, noodzaak, veiligheid et cetera. De heer Samsom en mevrouw Van Tongeren verwezen naar het IEA-rapport en de opmerkingen van mevrouw Van der Hoeven in dat kader. Het IEA constateert dat het halen van de doelstellingen, vooral gelet op de toenemende vraag naar energie en het gebruik van kolen in China, ondenkbaar is zonder CCS. Daarvan was mevrouw Van Tongeren overigens geen voorstander. Dit is wel de reden geweest waarom ik heb gekozen voor het ondersteunen van CCS op zee, omdat ik CCS van essentieel belang vind om onze CO₂-doelstellingen wereldwijd te halen. Wij zullen wat betreft innovatie en nieuwe technieken die stap moeten zetten. Ik heb dus geen tijd willen verspillen om te trekken aan een dood paard, om het vrij kort door de bocht te formuleren, maar gekozen voor een oplossing waarbij die weerstand er niet was. Ik ben het eens met de heer Samsom dat wij vanuit de overheid veel meer kunnen en moeten doen om dat lokale draagvlak te creëren, maar het is niet zo een-op-een als hij schetst.

De **voorzitter**: De vragen en antwoorden mogen wel iets compacter.

De heer **Samsom** (PvdA): Ik heb dezelfde nederlaag geleden in Barendrecht, maar mijn perceptie is anders. De bewoners van Barendrecht zagen ons voorstel als een alternatief voor falend energiebeleid en niet als een sluitstuk van coherent energiebeleid. Als wij in staat zijn om het op de laatste manier aan de mensen voor te leggen, dan kunnen wij naar mijn overtuiging wel draagvlak vinden in Nederland, ook voor omstreden projecten. Is de minister dat met mij eens?

Minister **Verhagen**: Ik ben het met de heer Samsom eens dat wij iets zouden kunnen verbeteren aan het lokale draagvlak door te doen wat hij stelt, maar als er stappen gezet moeten worden in het kader van het algemeen belang, dan laten wij dat de doorslag geven in plaats van het deelbelang. Dit is in wezen de «not in my backyard»-discussie waarop mevrouw Van der Werf doelde. Wij kunnen niet verwachten dat iemand het prettig vindt als zijn uitzicht wordt belemmerd door een windmolen of apparatuur voor het winnen van gas. Als wij echter die lijn hadden gehanteerd, was hier nooit steenkool gewonnen en was er in Groningen nooit gas gewonnen. Dan krijg je bijna niets meer van de grond. Ik ben het wel met de heer Samsom eens dat wij iedere stap die wij kunnen zetten om het lokale draagvlak te verbeteren, ook moet zetten.

De heer **Dijkgraaf** (SGP): Ik neem aan dat de minister ook het onderwerp «consistentie van beleid» in zijn inleiding meeneemt. Veel private investeerders hebben geen flauw idee wat het beleid zal zijn over drie, vier of vijf jaar. Zij moeten maar afwachten welk kabinet er op dat moment zit en wat deze Kamer dan doet. De minister zegt terecht dat ook Kamerleden politiek leiderschap tonen. Daar ben ik het mee eens, alleen is de ervaring dat dit niet altijd lukt. Is de minister bereid om te kijken naar institutionele oplossingen om meer zekerheid te bieden aan private investeerders? Ik denk bijvoorbeeld aan private contracten tussen de overheid en investeerders. Ik zie graag dat de minister een keer goed in kaart brengt welke opties wij hebben om van de variabiliteit van een deel van het beleid af te komen.

Minister **Verhagen**: Ik wil best toezeggen om dat nader in kaart te brengen. Wij hebben echter ook te maken met consistentie van beleid. Als wij een vergunning afgegeven hebben, dan mag de betrokken investeerder uitgaan van een betrouwbare overheid. Om die reden hebben wij voor de kolencentrales een green deal gesloten voor de bijstookverplichting. Die bijstookverplichting was namelijk geen eis bij de eerdere vergunningverlening. Ik heb dus niet gezegd dat ik mij niet houd aan de eerder gemaakte afspraken op dit punt. Voor bijvoorbeeld windenergie geldt hetzelfde. Het kabinet had in het begin gezegd dat het windenergie op zee niet verder zou subsidiëren, omdat de daaraan verbonden kosten te hoog zijn. Dat laat onverlet dat toen Bard zich terugtrok van een eerdere vergunning voor de bouw van een windmolenpark, wij de nummer twee op de lijst de subsidie gegeven hebben, omdat wij vinden dat wij een consistente overheid moeten zijn. Men kan wel zeggen dat wij er geen subsidie meer aan moeten geven, maar wij moeten consistent zijn in ons beleid. In lijn met eerdere afspraken probeer ik juist met nieuw beleid een betrouwbare overheid te zijn. Met andere woorden, een eerdere investeringsbeslissing mag niet opeens ter discussie worden gesteld omdat er sprake is van ander beleid. Ik ben echter bereid om nader te bezien hoe we meer consistentie in het overheidsbeleid kunnen integreren.

De heer **Dijkgraaf** (SGP): Dank voor deze toezegging. In het algemeen willen wij daarover graag van gedachten wisselen. Mijn vraag was ook geen verwijt aan wie dan ook, maar een constatering van wat wij de

afgelopen 20 jaar met elkaar hebben gedaan. Als wij daarover naar aanleiding van een stuk van de minister kunnen discussiëren, dank ik hem daarvoor.

De **voorzitter**: Dat is toegezegd!

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): De heer Samsom heeft terecht opgemerkt dat veel oplossingen in het energiebeleid weerstand oproepen. Is de minister het met mij eens dat juist kleinschalige, decentrale vormen van energieopwekking veel minder impact hebben en dat daaraan meer waarde kan worden toegekend – los van de investeringen daarin – omdat zij minder weerstand oproepen, zij gemakkelijker zijn te implementeren en zij zelfs als inkomenspolitiek kunnen worden gezien, omdat mensen niet afhankelijk worden van stijgende energierekeningen? Erkent de minister die blik op kleinschalige vormen van decentrale energieopwekking?

Minister **Verhagen**: Ik ben het niet in alles met mevrouw Ouwehand eens. Ik zou er verre van willen blijven om via energierekeningen inkomenspolitiek te voeren. Dat is tot nu toe ook de lijn die de meerderheid van de Kamer mijns inziens terecht heeft gevolgd. Ik zie overigens wel degelijk voordelen in decentrale opwekking, maar ik kom daar dadelijk in het betreffende blokje nog over te spreken, ook naar aanleiding van de uitspraken van mevrouw Van Veldhoven.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Ik weet dat er een blokje komt, maar het gaat mij om de visie. Met het voeren van inkomenspolitiek in dit verband bedoel ik dat we heel solide voorspellingen over een stijgende energierekening voor de kiezers hebben gekregen en dat de mensen geholpen kunnen worden om op die kosten te besparen. Ik was er benieuwd naar of de minister dat tenminste wilde erkennen, maar daar lijkt het niet op.

Minister **Verhagen**: Het was geen vraag!

De **voorzitter**: De minister gaat over zijn eigen antwoord!

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Schepink** (ChristenUnie): Ik geloof graag dat de getallen juist zijn, die de minister heeft genoemd in antwoord op de vraag naar de extra kosten als de doelstellingen voor 2020 worden verhoogd. Het valt mij echter nu weer op dat 2020 haast een einddoel lijkt te zijn, terwijl het vooral belangrijk is om verder te kijken. Natuurlijk moeten wij de doelstellingen in 2020 halen, gezien het Europese beleid. Ik ben er heel benieuwd naar hoe dan de financiële plaatjes eruit zien. Zouden we ons, gezien de keuzes voor 2020, met de investeringen op de langere termijn niet in de vingers snijden, zodat we in 2020 moeten constateren dat we alleen maar op de korte termijn bezig zijn geweest om het laagsthangende fruit te plukken en worden geconfronteerd met veel grotere investeringen? Als we daar meer op gericht zouden geweest bijvoorbeeld in 2011, waren we misschien een heel stuk verder geweest. Ik krijg daarop graag een reactie van de minister.

Minister **Verhagen**: Om te beginnen vind ik het vreemd dat mevrouw Wiegman het gek vindt dat ik mij beperk tot 2020 als ik word aangesproken op de doelstellingen voor 2020. Dan moet zij mij de vraag niet stellen over 2020 maar over 2050. De hele discussie is gericht op de doelstelling van 14% in relatie tot 2020. Dit keer – in tegenstelling tot voorgaande keren – heb ik niets over de 80% in 2050 gehoord, maar ik wil die best wel inbrengen. Mevrouw Wiegman weet ook dat wij in een ander kader de discussie voeren over afrekenbare doelstellingen om ook in de tussenliggende jaren nog nadere doelstellingen vast te leggen. De enige afrekenbare doelstelling is die van 2020 en daarvan gaan wij ook uit in het

Energierapport. Dat laat onverlet dat wij moeten blijven werken aan een energievoorziening die op den duur volledig duurzaam is, al is het alleen maar omdat de fossiele brandstoffen op termijn opraken.

Er is gevraagd waarmee je dat het beste kunt realiseren. Met de SDE, de energiemix en innovatie en energie als topsector in onze economie zetten wij stappen om daartoe te komen. Als wij nu de 14% zouden halen, zie ik niet in waarom dit een verdere verduurzaming in de weg zou staan.

Integendeel: juist als groen en groei samengaan, zal duurzame energie op termijn alleen maar goedkoper worden.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik moet de minister corrigeren. Ik heb in mijn eerste termijn wel degelijk gesproken over 2020 en verder. Ik heb in mijn betoog voortdurend het belang van langetermijninvesteringen benadrukt. Het antwoord van de minister blijft bijzonder beperkt. Als wij te veel focussen op 2020, is er het risico dat wij te veel gericht zijn op de korte termijn en het laaghangend fruit. Ik zie nu de focus op de wijze waarop wij die doelstellingen gaan halen, bijvoorbeeld met grootschalige bijstook van biomassa en uitstel van keuzes voor wind op zee. Ik ben bang dat wij in 2020 spijt krijgen en terugredeneren dat wij direct in 2011 actie hadden moeten ondernemen op het gebied van wind op zee en dat wij de Zon-PV industrie niet hadden moeten laten weglopen naar het buitenland; maar in ons land hadden moeten behouden.

Minister **Verhagen**: Nu begrijp ik er helemaal niets meer van. Als wij het bedrag van 3 mld. voor wind op zee niet op windmolens op zee hadden ingezet maar op innovatie om wind op zee goedkoper te maken, hadden wij een grotere stap gezet. Dat heb ik gezegd. Als je nu het geld uitgeeft aan vormen die op dit moment nog heel duur zijn in plaats van de innovatie te stimuleren, krijgen wij precies het doemscenario dat mevrouw Wiegman schetst. Wij zorgen nu voor een lagere energierekening door ruim baan te geven aan alle vormen van energie. Wij subsidiëren de goedkoopste vormen die er nu zijn. Daarnaast willen wij in het kader van het topsectorenbeleid innovatie stimuleren. Afgelopen vrijdag heb ik samen met collega Atsma de Nationale Routekaart Klimaat 2050 naar de Kamer gestuurd. Daarin staat dat wij tot 40% CO₂-reductie in 2030 willen komen, waarbij wij uiteraard ook inzetten op een level playing field binnen Europa. Die langetermijndoelstellingen staan er wel degelijk in verwoord. Wij spreken nu echter over het energierapport dat zich richt op het beleid van deze kabinetsperiode. Daarin worden nu eindelijk stappen gezet.

Ik herhaal dat wij van het vorige kabinet – ik zat er zelf in – allemaal mooie verhalen hoorden over 30% energiebesparing, maar wij realiseerden maar 4%. Hiermee realiseren wij 12% energiebesparing. Ik geef toe dat er nog 2% bij moet, maar als wij ergens een grote stap zetten, is het met dit beleid.

De **voorzitter**: Ik begin het gevoel te krijgen dat wij een aantal argumenten vaker horen. Gezien de tijd verzoek ik de minister om zich te beperken tot de essentie en de antwoorden kort te houden.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Voorzitter. Ik wil over dit zelfde thema nog even doorpraten met de minister. Ik heb hem vaker horen zeggen dat wij uiteindelijk 100% duurzaam moeten zijn. Op dit moment hebben wij vooral voor het langeafstandsvervoer geen alternatieven. Wij hebben wel alternatieven voor elektriciteitsopwekking. Als je bijstook van biomassa gaat stimuleren – dat is op dit moment inderdaad goedkoop – heb je, op het moment waarop de biomassa op is, niet meer duurzaam verkrijgbaar is of te duur is, een kolencentrale staan die zo weer over kan gaan op kolen. Voor elektriciteitsopwekking zijn er dus alternatieven. Voor

het langeafstandsvervoer zijn die er eigenlijk niet. De oplossing – en daarmee kan de Nederlandse industrie zijn voordeel doen – zit dan in het verfijnen van bepaalde technieken, het innoveren en daarmee een bepaalde massa bereiken om te komen tot alternatieve brandstoffen, zowel voor het luchtvervoer als het langeafstandsvervoer over zee en weg. Daarvoor zijn er immers geen alternatieven. Daarvoor hebben wij geen alternatieven, maar wel voor die energie. Je krijgt een lock-in die misschien wel op de korte termijn de doelstelling van 14% haalt, maar daarna zit je vast.:

De **voorzitter**: En uw vraag is?

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik roep de minister op, daarop te reageren. Het is wel degelijk nodig om een transitie te bedenken naar volledig duurzaam en dan terug te redeneren. Dat doet de minister echter niet. Hij haalt op de korte termijn hopelijk net zijn doelstelling, maar daarmee blokkeert hij de noodzakelijke veranderingen voor na 2020.

Minister **Verhagen**: Ik ben het absoluut niet eens met mevrouw Van Tongeren. Het wordt met de minuut fraaier. Op het moment dat ik eindelijk een stap voorwaarts doe op het gebied van duurzame energie in Nederland – ik ga van 4% naar 12% – zegt mevrouw Van Tongeren dat ik daarmee een verdere ontwikkeling blokkeer. Zij moet het niet gekker maken dan het al is. Wil zij dan dat ik weer terugga na 4% en roep dat wij de gloeilampen moeten verbieden?

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik heb aan de hand van een voorbeeld duidelijk willen illustreren hoe een oplossing die op de korte termijn inderdaad duurzame energie geeft, een langetermijnontwikkeling blokkeert. Er zijn alternatieven om schone energie op te wekken. Die worden te weinig gestimuleerd. Ik heb vandaag nog een plan rondgedeeld. De minister kiest voor de goedkoopste optie. Je krijgt daarmee een infrastructuur van kolencentrales en van vervoer van biomassa naar die kolencentrales. Het effect wordt met één beslissing ongedaan gemaakt, terwijl het probleem van het langeafstandsvervoer niet wordt opgelost. Daar zou je op termijn die biomassa moeten inzetten. Ik zeg op termijn, niet volgende week. Ik verwacht van deze minister een beleid dat zorgt voor aansluiting tussen de korte termijn, de middellange termijn en de lange termijn. Daarvoor moet je eerst bedenken waar je in 2050 wilt zitten en daarna moet je terugredeneren.

Minister **Verhagen**: Bij het langeafstandsvervoer spreken wij nu juist over innovatie. Dat is een van de redenen waarom wij in het kader van de green deals met de KLM praten over biokerosine. Mevrouw Van Tongeren doet alsof wij dat traject vergeten, maar dat is helemaal niet het geval, integendeel!

Als mevrouw Van Tongeren eist dat het nu 100% biokerosine moet zijn in plaats van fossiele kerosine, vergeet zij eigenlijk dat er op dit moment ook vervoer plaatsvindt en dat er sprake is van een transitie die gestimuleerd moet worden door het beleid dat wij voeren.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): De minister maakt er een karikatuur van.

De **voorzitter**: Ik denk dat u het op dit punt niet samen eens wordt. Wij moeten de klok in de gaten houden want wij lopen vreselijk uit.

Minister **Verhagen**: Voorzitter. In tegenstelling tot wat ik heb gezegd, spreek ik nu niet eerst over de green deals en de energiebesparing, maar over de SDE-plusregeling. Op 19 mei heb ik met de commissie gesproken

over de invulling van de nieuwe SDE-plusregeling. Die is van start gegaan op 1 juli 2011. Die regeling heeft eigenlijk vanaf de start alle verwachtingen overtroffen. In deze Kamer werd de vrees geuit dat in de eerste fase geen projecten zouden worden ingediend. Ik herinner mij dat de voorzitter in zijn hoedanigheid van vertegenwoordiger van de fractie van de SP dit naar voren bracht. Die vrees is gelukkig absoluut niet uitgekomen. Er is SDE-plus aangevraagd voor maar liefst dertien verschillende categorieën van kleine tot grote projecten. Zelfs voor relatief dure technologieën als zonne-energie heb ik aanvragen ontvangen. Nagenoeg alle projecten komen uit voor maximaal 9 cent subsidie per kWh. De SDE-plusregeling daagt ondernemers uit om met minder subsidie toe te kunnen dan gemiddeld nodig is voor de betreffende techniek. Hierdoor kan met hetzelfde budget veel meer duurzame energie ondersteund worden.

In 2020 leverden de in 2011 gehonoreerde projecten voldoende energie voor het elektriciteitsverbruik van 650 000 huishoudens. Dat zijn alle huishoudens in de provincies Zeeland en Limburg samen; die krijgen dus duurzame energie op basis van de regeling die wij nu hebben geaccepteerd. Onder de oude SDE-regeling zouden we voor dezelfde hoeveelheid energie ruim 1 mld. hebben moeten uitgeven. We zorgen er met deze regeling dus voor dat duurzame energie kan worden gerealiseerd voor burgers en bedrijven op een manier die aanmerkelijk minder kost. In 2012 stellen we een budget beschikbaar van 1,7 mld. De projecten die ik kan ondersteunen met dit budget, zullen in 2020 voldoende energie opleveren voor het elektriciteitsverbruik van 650 000 huishoudens, wat overeenkomt met het aantal huishoudens in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe samen. De fundamenten van SDE-plus blijven ongewijzigd. Dat betekent één integraal budgetplafond en een maximum basisbedrag van 15 cent per kilowattuur, één vrije categorie en een gefaseerde openstelling. Daarmee voldoe ik tegelijk aan mijn toezeggingen om duurzame warmte toe te voegen en eigen verbruik te ondersteunen, en bied ik de mogelijkheid om biomassa-projecten met een eindige MEP voor SDE-plus in te dienen. Uiteraard geldt de randvoorwaarde dat de Europese Commissie deze wijziging nog moet goedkeuren. Met de ervaringen van deze zomer en de nieuwe warmte-categorieën ga ik in 2012 wel met een lager bedrag beginnen van maximaal 7 cent. De vorige keer begonnen we dus met 9 cent, nu gaan we naar 7 cent. Men kan beginnen met intekenen en als men heeft ingetekend, krijgt men die 7 cent; behalve als het onvoldoende is, dan gaan we weer naar boven. De overige fasen blijven gelijk. Daarmee hebben we wederom een stap gemaakt op weg naar het Europees verplichte duurzame-energie-doel van 14% in 2020.

Ik vind het positief dat de Kamer bijna geen vragen stelde over de SDE-plusregeling. Bij de voorgangers van deze regeling, de MEP en de SDE, was dat toch aanmerkelijk anders; daarover hebben we maandenlang debatten gevoerd. Dit is toch een teken dat de regeling goed werkt. De criteria om mee te doen zijn glashelder en geven zekerheid aan ondernemers, die weten waar zij aan toe zijn.

Mevrouw Van der Werf vroeg of ik van mening ben dat de markt voor zonnecellen voldoende is en of deze efficiënter kan. Juist nadat ik vorig jaar de subsidieverlening op kleinschalige systemen stopte, zagen we een enorme impuls voor de markt voor zonnepanelen. Het resultaat is dat men niet meer afwacht totdat er subsidie wordt gegeven. Integendeel, mensen gaan nu zelf op zoek naar slimme constructies om zonnepanelen op een betaalbare manier te plaatsen. Ik faciliteer de markt voor kleinschalige systemen door saldering mogelijk te maken. In veel gevallen is het plaatsen van zonnepanelen zonder subsidie, maar met saldering al rendabel; de kosten zijn immers snel gedaald in de afgelopen jaren. Op zich is het gunstig voor de sector dat men daar niet meer afhankelijk is van de subsidiepot. Grootschalige systemen geef ik wel nog subsidie in

de SDE-plus, omdat die niet kunnen profiteren van de saldering. Het is dus een heel goed functionerende markt met een goed potentieel. Mevrouw Van der Werf vroeg ook wanneer ik kom met extra steun voor innovatie op zonnepanelen. Ik doe dat niet via de subsidie binnen de SDE, maar met innovatiebeleid in het kader van de topsector energie. Momenteel zijn innovatietafels bezig met het uitwerken van concreet beleid en een van die innovatietafels heeft zonne-energie als thema. Daarin zitten vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, de onderzoekswereld, de kennisinstellingen en de overheid samen. Ik wacht even af tot zij met voorstellen komen. Begin volgend jaar hoor ik daar meer over. Het belang van onderzoek naar zonne-energie en het efficiënter daarvan maken, onderschrijf ik volledig. Ik ben ook van mening dat hier enorm veel potentieel in zit, zowel in het kader van verdienkwaliteit als de slag die moet worden gemaakt op het gebied van duurzame energie. De heer Van Vliet vraagt hoe ik binnen de SDE-plus ruimte denk te creëren voor wkk om, in lijn met de opmerkingen die ik daarover zelf gemaakt zou hebben, van 12% naar 14% te gaan. Het is belangrijk om bij wkk onderscheid te maken tussen verschillende soorten brandstof. Wkk op aardgas zit niet in de SDE-plus, want aardgas is geen duurzame energie, ook al is het de schoonste van de fossiele brandstoffen. Het telt dan ook niet mee voor de duurzame-energiedoelstelling. Wkk op biomassa of biogas telt wel mee voor de doelstelling en ik steun dat dan ook in het kader van de SDE-plus. Ik creëer meer ruimte voor het halen van de doelstelling, doordat ik vanaf 2012 bij wkk op biomassa ook de warmte stimuleer. Verder neem ik opties mee voor alleen warmteproductie. De heer Jansen vraagt waarom ik de subsidieregeling Duurzame Warmte niet heb doorgezet. Hij weet dat het kabinet terughoudend is met subsidies. In wezen nemen wij alleen kosteneffectieve maatregelen om meters te maken en resultaten te boeken. Het instrument dat daarvoor wordt ingezet, is de SDE-plus. Mijn beleid op het gebied van innovatie en energie als topsector kan hij op hoofdlijnen terugvinden in de Kamerbrief over het bedrijfslevenbeleid. Ik heb verder op 3 oktober jongstleden een green deal getekend met Holland Solar, de Nederlandse belangenorganisatie voor zonne-energie, over het stimuleren van de marktontwikkeling van zonne-energie, bijvoorbeeld door de vereenvoudiging van procedures en het verspreiden van objectieve informatie. De afwijzing door een meerderheid van de Kamer van de motie-Wiegman, is een steun in de rug van dit onderdeel van het beleid. Subsidies hebben de verwachtingen niet in voldoende mate kunnen waarmaken. Kostenreducties door leereffecten en schaalvoordelen zijn vrijwel uitgebleven. Ik heb er daardoor onvoldoende vertrouwen in dat het voortzetten van de subsidiëring van duurzame warmte-installaties voor bestaande woningen voldoende kosteneffectief is. Mevrouw Wiegman vraagt of ik bij de SDE-plus overschrijding van het budget mogelijk kan maken. Waar mevrouw Wiegman om vraagt, doe ik op het moment dat een overschrijding vrijwel zeker is. Bij de SDE-plus is dat overigens eerder het geval dan bij de oude SDE. Niet uitgegeven geld kan ik opnieuw via de SDE-plus inzetten en dat is dus kosteneffectiever. Mevrouw Van Veldhoven ziet een beperkte innovatie-impuls bij de SDE-plus, omdat die is gericht op het subsidiëren van bestaande techniek. Zij wijst er terecht op dat de SDE-plus een doel heeft en wel om op een kosteneffectieve manier stappen te zetten richting de duurzame-energiedoelstelling. Het staat dus niet op zichzelf. Voor het bevorderen van meer innovatieve vormen van duurzame energie, vormen die ook op langere termijn kunnen bijdragen aan een duurzame energievoorziening, zetten wij immers ander beleid in, namelijk het topsectorenbeleid. In dit verband heb ik overigens al verwezen naar de innovatietafel die op dit moment plaatsvindt. De heren Samsom en Leegte stellen de hoeveelheid duurzame energie in 2020 aan de orde. Meer in het bijzonder willen zij weten hoe de

doelstelling kan worden gehaald zonder een verplichting voor elektriciteit. Verder spreken zij over de wenselijkheid van een bandbreedte tussen de 30% en 40%. Terecht stelt de heer Samsom dat een leveranciersverplichting voor hernieuwbare elektriciteit, zonder doel voor hernieuwbare elektriciteit, op zichzelf geen zin heeft. Daarin heeft hij natuurlijk volkomen gelijk. Dat is een feit.

Ik vraag de heer Samsom wel om iets breder te denken. Want waarom alleen een leveranciersverplichting voor hernieuwbare elektriciteit? Waarom niet een leveranciersverplichting voor hernieuwbare energie? Wij praten immers allemaal over duurzame energie. Het maakt mij daarbij niet uit of het duurzame elektriciteit, hernieuwbare warmte of groen gas is. Dat kan namelijk op dezelfde wijze concurreren als wind op land en andere vormen van hernieuwbare elektriciteitsopwekking. Iedere leverancier levert immers niet alleen elektriciteit, maar ook gas. Die opties laten wij meedoen aan de SDE-plus. Ik wil het dan ook niet zomaar overboord gooien.

Als wij het eens zouden kunnen worden over een leveranciersverplichting voor hernieuwbare energie, dan zouden wij het ook moeten hebben over een doelstelling voor hernieuwbare energie en niet alleen voor elektriciteit. Overigens is er een doelstelling van hernieuwbare energie; die bedraagt 14% in 2020. Ik wil dat een leveranciersverplichting daaraan een zo efficiënt mogelijke bijdrage gaat leveren. Die mag niet bij voorbaat alleen een bepaalde techniek behelzen.

De heer Samson vraagt of de Kamer al een uitgewerkt wetsvoorstel kan krijgen in 2012. Ik waardeer zijn voortvarendheid uiteraard. Ik deel die ook. Ik zal dan ook niet langer doen over de uitwerking van de leveranciersverplichting dan strikt noodzakelijk is. Als ik daarmee eerder klaar ben dan 2014, dan is dat prima; graag zelfs. 2014 is als indicatie gesteld in het rapport maar alles wat eerder kan, is prima. Het jaar 2014 is niet helemaal uit de lucht gegrepen. Het is gekoppeld aan de evaluatie van het hernieuwbare energiebeleid van het kabinet zoals dat in het regeerakkoord geformuleerd is, dat is voorzien voor 2014. Het leek mij zinvol om de keuze voor een nieuw systeem in samenhang te bezien met de resultaten van het bestaande beleid ofwel de SDE-plus. Mede gelet op de investeringen en op de helderheid, waarvoor de heer Samson een jaar geleden terecht gepleit heeft, merk ik het volgende op. Wij hebben net een nieuwe regeling geïntroduceerd. Laten wij die niet al meteen overboord gooien zonder dat die goed geëvalueerd is en bekeken is wat de effecten ervan zijn. Wij moeten niets overhaast doen. Wij hebben met de MEP gezien waartoe dat kan leiden. Daarbij zijn fouten gemaakt die de burger uiteindelijk miljarden hebben gekost. Ook de stichting Natuur en Milieu en Greenpeace, organisaties die de heer Samson hoog heeft zitten, hebben terecht gewezen op de risico's van een leveranciersverplichting. Ik begrijp wel dat sommigen snel daarover heen willen stappen, maar dat moeten wij toch maar niet doen. Ondanks de positieve grondhouding kies ik voor een zorgvuldige benadering. Ik ga ervan uit dat de Kamer mij daarin steunt.

De heer Leegte vraagt hoe wij voorkomen dat de leveranciersverplichting leidt tot hogere kosten voor consumenten. Hij stelt terecht een groot aantal vragen over de vormgeving van de leveranciersverplichting. Die vragen sluiten eigenlijk aan op de voorwaarden die ik zelf in het energierapport gesteld heb, waaronder geen winfull profits, de consument mag er niet op achteruitgaan, het moet in principe efficiënter zijn dan die SDE-plus. Die thema's gaan wij meenemen in de uitwerking van de leveranciersverplichting. De criteria uit het energierapport zijn daarvoor bij mij leidend. Ik zal de Kamer in het voorjaar 2012 een brief sturen met de eerste contouren van een leveranciersverplichting. Wij kunnen dan op deze punten ingaan maar ook bekijken in hoeverre dit tegemoetkomt aan de ideeën die de heer Samson geventileerd heeft.

De heer Leegte zegt dat in elk geval zeker gesteld moet worden dat de markt voldoende liquide is. Ik ga graag nu alvast expliciet in op dat punt, met name op zijn opmerkingen over de groencertificaten. De heer Leegte stelt voor om de Europese handel in groencertificaten te laten meetellen in een leveranciersverplichting. Die gedachte past op zich bij de Europese benadering van het energiebeleid zoals dat ook in het energierapport is geformuleerd. Op grond van de Europese richtlijn hernieuwbare energie tellen garanties van oorsprong niet mee voor de realisatie van de doelstelling. Dat was weliswaar tot ongenoegen van Nederland, maar dat is wel een feit. Op dat punt kan ik weinig met die uitgangspunten want ik hanteer de Europese uitgangspunten die zijn afgesproken. Een andere maatregel om de liquiditeit te vergroten, is aansluiting bij het systeem van andere landen, zoals Zweden en Noorwegen. Die mogelijkheid neem ik mee in de uitwerking van het systeem.

Ik zal bezien in hoeverre zonnepanelen van Nederlandse huishoudens in aanmerking kunnen komen voor certificaten onder een leveranciersverplichting. Ik zie daar wel mogelijkheden voor. Daarop zal ik nader ingaan in de brief die ik de Kamer in het voorjaar stuur.

De heer Samsom vraagt mij om de windfall profits aan te pakken door een aparte producentenverplichting. Het invoeren van zo'n aparte verplichting is inderdaad één van de opties om windfall profits te voorkomen. Ook die optie zal ik meenemen in de uitwerking van de leveranciersverplichting. Er zijn echter nog andere opties denkbaar, zoals een bonus-malussysteem waarin winsten op goedkope opties worden afgeroomd ten gunste van duurere opties. De verschillende mogelijkheden wil ik tegenover elkaar zetten in de brief van komend voorjaar en zo als pakket bij de Kamer neerleggen.

Mevrouw Van Veldhoven vraagt om in de leveranciersverplichting mee te nemen hoe innovatie kan worden gestimuleerd. Het is belangrijk om bij hernieuwbare energie een duidelijk onderscheid te maken tussen enerzijds opties die dicht bij de markt staan en zich lenen voor uitrol en anderzijds opties die nog duur zijn en innovatie nodig hebben om goedkoper te worden. Met de oude SDE probeerde het vorige kabinet beide zaken, uitrol en innovatie, met één systeem te stimuleren. Dat heeft gewoon niet goed uitgedaan. Dat is de reden dat we die twee zaken nu echt gescheiden hebben. De SDE-plusregeling is er voor de uitrol, en het innovatiebeleid voor de duurere opties zit in de topsector energie. De leveranciersverplichting is een mogelijk alternatief voor de SDE-plusregeling en is dus bedoeld voor de uitrol van hernieuwbare energie. Ik zal natuurlijk wel bekijken hoe die leveranciersverplichting zich verhoudt tot het topsectorenbeleid. Die twee mogen niet haaks op elkaar staan of contraproductief op elkaar inwerken. Het ergst zou zijn als je door zo'n leveranciersverplichting iedere innovatie blokkeert, tegenhoudt en ontmoedigt. Dit heeft ook te maken met die windfall profits. Het gevaar bestaat dat we dan onze langetermijndoelstelling uit het oog verliezen; hiermee kom ik mevrouw Van Tongeren wat meer tegemoet. Wij moeten dus wel één doel per instrument hebben, maar de instrumenten mogen niet tegen elkaar inwerken of elkaar dwarsbomen.

Mevrouw Wiegman vraagt hoe de lokale energieopwekking een eerlijke kans krijgt in de leveranciersverplichting. Lokale hernieuwbare-energieopwekking zal ik er uiteraard in meenemen. Het wordt wel een uitdaging om lokale hernieuwbare-energieopwekking in een leveranciersverplichting dezelfde positie te geven als in de SDE-plusregeling. In die regeling is het makkelijk: je kunt gewoon stimuleren en men kan op subsidies intekenen. Het staat eenieder vrij om in te tekenen, dus ook een lokaal initiatief kan er gebruik van maken. Bij een leveranciersverplichting zal dat eerlijk gezegd een hell of a job worden. De keuze is: wil je een systeem met handel en concurrentie of wil je een subsidie? Ik zal er in ieder geval nader op ingaan, maar er zijn nog wel wat kanttekeningen te plaatsen.

Mevrouw Wiegman vraagt mij hoe ik kan bijsturen in een leveranciersverplichting. Ik ontwerp het systeem als zodanig. Op dat moment heb ik maximale invloed en kan ik bepalen hoe ik het vormgeef. Daarmee wil ik zorgvuldig omgaan. Het is beter om nu in het ontwerp negatieve aspecten te voorkomen dan om later van alles te moeten gaan repareren. Ik heb die invloed dus, en daarmee ook de Kamer. Hoe we het precies gaan vormgeven, is afhankelijk van de discussie die we erover zullen voeren. De leveranciersverplichting wordt bepleit vanuit de noodzaak van investeringszekerheid; dat is een van de elementen die meespelen. Hoe meer knoppen we echter creëren voor de politiek om aan te draaien, hoe minder investeringszekerheid er is. Dat is ook iets wat de Kamer in de gaten moet houden. De stelling van de heer Samsom ten aanzien van de leveranciersverplichting is dat investeringen uitblijven omdat men geen zekerheid heeft. Men heeft behoefte aan een consistent systeem en wil weten waar men aan toe is. «U hebt een leveranciersverplichting, u kunt linksom of rechtsom kijken, maar u moet zoveel procent duurzame energie leveren.» Hoe meer knoppen de Kamer heeft om tussentijds aan te draaien, al dan niet in samenspraak met de minister, des te minder investeringszekerheid men heeft. Dat is een consequentie van de keuze die je dan maakt.

De heer Van Vliet vraagt of de invoering van een leveranciersverplichting de beëindiging betekent van de SDE-plusregeling en of dit tot hogere kosten voor consumenten leidt. Invoering van een leveranciersverplichting betekent inderdaad de beëindiging van de SDE-plusregeling in haar huidige vorm. In een hybride variant van een leveranciersverplichting kan wel sprake zijn van aanvullende subsidieverstreking in de vorm van SDE-plus in gewijzigde vorm. Dat is ook de reden dat ik gesteld dat de leveranciersverplichting efficiënter moet zijn dan de SDE-plusregeling. Ik wil dan wel weten wat de voors en tegens ervan zijn. Verder mag de consument er niet op achteruit gaan. De huidige SDE-plusregeling lijkt aardig. Je betaalt voor de komende energierekening € 8 opslag. Dat loopt op naar € 25 tegen het einde van de kabinetsperiode. Op termijn tikt dit echter door naar € 200. Immers, naar mate de SDE-regeling afloopt, loopt de SDE-plusregeling op. Dat energie duurder wordt omdat je duurzame energie in plaats van fossiele energie hebt, klopt. Volgens de SDE-plusregeling betaal je een opslag. Als je een leveranciersverplichting hebt, wat een bepaalde kostprijs met zich brengt, ga je ook meer betalen. Wij moeten niet een situatie van en-en krijgen. Nogmaals, ik informeer de Kamer in het voorjaar over de eerste contouren van deze verplichting. Ik neem de eventuele overgang van de SDE-plusregeling naar een leveranciersverplichting in deze brief mee, opdat de Kamer hier een goed beeld van heeft. Dat is meteen het antwoord op de vraag van mevrouw Van Tongeren. Zij vraagt namelijk of er geen gat gaat ontstaan. Het budgettaire kader van de SDE-plusregeling geldt voor deze kabinetsperiode. Ik mag niet over mijn graf heen regeren, zoals de Kamer weet. Als wij in 2014 – ik ga even uit van de eerder geformuleerde uitgangspunten, maar het kan best zijn dat wij volgend jaar op basis van de brief bepalen dat het eerder moet, omdat wij het een geweldig systeem vinden – besluiten over de leveranciersverplichting met het oog op een eventuele invoering in 2015, sluit dat naadloos aan bij de periode ten aanzien van de SDE-plusregeling. Mevrouw Van Tongeren hoeft niet bang te zijn voor een gat van een jaar. Ook als er geen leveranciersverplichting komt omdat de Kamer deze in meerderheid afwijst, gaat de SDE-plusregeling gewoon door, tenzij een volgend kabinet besluit om ook die regeling weer om zeep te helpen. Als wij niet besluiten tot een leveranciersverplichting, komt dat met name, zo denk ik, omdat de Kamer zo onder de indruk is van de SDE-plusregeling, dat zij deze met alle plezier wil voortzetten.

Mevrouw Wiegman vraagt waarom wind op zee niet in de leveranciersverplichting zit. Blijkbaar is zij al veel verder dan ik. Er is immers helemaal

nog geen leveranciersverplichting. Bovendien heb ik nog helemaal geen keuze gemaakt voor een bepaalde technologie. Als ik eerlijk ben, zal het mij redelijk worst wezen, om het onparlementair uit te drukken, welke vorm van duurzame energie er gekozen wordt. Als men aan deze leveranciersverplichting wil voldoen met zonne-energie, be my guest. Laten we in het voorjaar bezien wat we van de voors en tegens van zo'n leveranciersverplichting vinden, ook in relatie tot de SDE-plusregeling zoals we die nu kennen.

Mevrouw Van der Werf vraagt of ik niet meer kan doen aan wind op zee. O tempora, o mores ... Ik heb in het Energierapport de reactie meegestuurd op het advies van de taskforce Windenergie op zee. Daarin schrijf ik dat windenergie op zee op dit moment te duur is om onder de SDE-plusregeling te kunnen concurreren met andere duurzame technieken. Er is een forse prijsdaling nodig voordat dit wel kan. Ik heb echter niets tegen windenergie op zee. Helemaal niet, als ze het van die € 0,09 willen doen, geldt ook hier: alsjeblieft, be my guest.

In het topteam Energie is ook opgemerkt dat het verdienpotentieel van windenergie op zee groot is en dat er dus ook reden is om innovatie te stimuleren zodat de concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven op de internationale markt versterkt kan worden. Aangezien er opmerkingen over gemaakt zijn en ik ook in de een of andere krant een volstrekt belachelijke weergave las van wat ik gezegd zou hebben op het Christelijk-Sociaal Congres het volgende: ik heb op dat congres de heer Van der Veer, boegbeeld van het topteam Energie, geciteerd. Hij zei dat als we de 3 mld. die we nu hebben uitgegeven aan het betalen van een windmolen op zee geïnvesteerd zouden hebben in innovatie om windenergie op zee goedkoper te maken, we veel meer duurzame energie hadden kunnen realiseren dan we nu hebben gerealiseerd met die paar molentjes die we daar voor heel veel geld hebben neergezet. Ik keer mij dus niet tegen windenergie op zee; ik keer mij tegen het verspillen van geld, want ook bij het creëren van duurzame energie om werkelijk onze doelstellingen te halen, moeten we goed kijken waar we ons geld aan uitgeven. Iedere euro kun je immers maar één keer uitgeven. Nogmaals, als we vier jaar geleden die 3 mld. in innovatie hadden gestopt, hadden we een veel grotere slag kunnen maken dan nu, nu wij ons gemoed hebben afgekocht door een paar molens te betalen.

De **voorzitter**: Ik vraag de minister hoe lang hij nog nodig heeft voor de afronding.

Minister **Verhagen**: Voor dit blokje resten mij nog een paar vragen.

De **voorzitter**: Dan wil ik een praktisch punt aan de orde stellen. Mijn inschatting is dat we in dit tempo vanmiddag alleen maar de eerste termijn kunnen afmaken en niet verder komen.

Minister **Verhagen**: Ik doe echt mijn best, voorzitter.

De **voorzitter**: Zeker, dat constateer ik. Aan de andere kant constateer ik ook dat we in dit tempo vanmiddag niet verder komen dan de eerste termijn. Misschien dat we daar dan maar rekening mee moeten houden. U kunt alleen maar een ordenvraag stellen, mevrouw Van der Werf. De minister vervolgt zijn betoog.

Minister **Verhagen**: De NWEA heeft in een green deal de handschoen overigens opgepakt en de ambitieuze doelstelling van 40% kostenreductie in 2020 voor wind op zee gepresenteerd. Hiervoor zullen diverse bedrijven met het instrumentarium van de R&D-aftrek en revolverende fondsen die deze innovaties vormgeven om de kostprijsreductie te kunnen realiseren worden ingezet. Wanneer deze ambitie wordt waargemaakt, is er een

kostprijzdaling van de € 0,17/kWh die we nu hebben in de tenderuitslag naar circa € 0,10/kWh. Dan kun je dus in principe gewoon meedoen met de SDE-plusregeling, want dan kun je concurreren met andere duurzame technieken. De bedoeling is om met name deze kostprijzreductie te realiseren.

Mevrouw Wiegman vraagt hoeveel megawatt wind op zee nodig is om de doelstellingen te halen. Dat is niet op voorhand te zeggen. Er is een scenario van ECN waarin wordt gesteld dat nieuw wind-op-zeevermogen überhaupt niet nodig is, aangezien er bij de SDE-plusregeling in 2011 bijvoorbeeld al veel meer groengaspotentieel was dan verwacht. Ik wil dus niet zozeer op een specifieke technologie sturen, maar de meest efficiënte technologie gebruiken en via innovatie zorgen dat nieuwe technieken goedkoper worden.

Mevrouw Van Tongeren en mevrouw Van der Werf vragen of wij toch een stopcontact op zee kunnen krijgen. Ik heb een green deal afgesloten met de NWEA en Energie Nederland. Daarin hebben wij afspraken gemaakt dat de wetgeving rond Net op zee en het uitgiftebeleid per 1 januari 2015 gereed zullen zijn. Dit betekent dat ik de Kamer eind 2013 dat wetsvoorstel moet aanbieden. In de periode daarna kunnen wij erover spreken.

De heer Leegte heropent de discussie over Urk. Ik heb meerder malen met de gemeente Urk en andere betrokken partijen gesproken over de vormgeving van dat windmolenpark. Wij hebben er ook meerdere malen met de Kamer over gesproken, ook op 21 februari jongstleden. Wij zijn nu bijna een jaar verder, maar het komt toch steeds terug. Op basis van de gesprekken die ik heb gevoerd, ook met de gemeente Urk en de betrokken partijen, heeft RWE/Essent nog gekeken en overlegd met de gemeente Urk. RWE/Essent heeft mij laten weten dat de uitkomst was dat de aanpassingen nabij de Zuidermeerdijk of het elders plaatsen van de windmolens binnen de gestelde kaders niet realiseerbaar is. De provincie Flevoland heeft mij per brief van 8 november 2011 geïnformeerd over de betreffende motie, waarnaar de heer Leegte ook verwees. De provincie heeft mij in de brief verzocht om in overleg te gaan over het benutten van de Houtribdijk. Ik heb de provincie op 17 november jongstleden laten weten dat het windpark Noordoostpolder zich in de laatste fase van de besluitvorming bevindt, dat de beroepsfase op dit moment loopt en dat ook appellanten en verweerders zijn gehoord. Het is dus aan de afdeling Bestuursrecht van de Raad van State om een oordeel te geven over de rechtmatigheid van het inpassingsplan en de diverse uitvoeringsbesluiten. Ik ben het eens met de opmerkingen van mevrouw Wiegman naar aanleiding van zijn hernieuwde discussie. Overleg is op dit moment niet opportuun omdat het onderwerp bij de Raad van State ligt. Mocht er na de uitspraak aanleiding zijn tot nader overleg, dan spreken wij elkaar weer. Ik zou dat vooralsnog niet doen. Als de Raad van State anders beslist, horen wij het wel.

Ik heb nog drie vragen over wind. Mevrouw Van Tongeren vraagt naar de voortgang bij het aanwijzen van concentratiegebieden voor wind op land. Het aanwijzen van concentratiegebieden voor wind op land vindt plaats onder leiding van mijn collega van IenM. De planning is dat voor de zomer van 2012 de Structuurvisie wind op land aan de Kamer zal worden aangeboden.

De heer Leegte vraagt naar de windmolens in Drenthe, in verband met LOFAR en de interferentie. Ik ben mij bewust van de voorgenomen locatie van de windmolens en het wetenschappelijke project LOFAR waarop de windmolens eventueel verstorend zouden kunnen werken. Dat is de reden waarom in het kader van de milieueffectrapportage door een onafhankelijk bureau onderzoek wordt gedaan naar de mogelijke verstoring van LOFAR door die windmolens. Dat onderzoek is net gestart. Ik zeg de Kamer toe dat er geen onomkeerbare stappen zullen worden gezet voordat het onderzoek is afgerond. De directie en de wetenschappers die werken aan LOFAR zijn betrokken bij het onderzoek. De resultaten van dit

onderzoek en alle andere onderzoeken die in het kader van de milieueffectrapportage plaatsvinden, worden ook betrokken bij de besluitvorming over het vaststellen van het rijksinpassingsplan. Ik wil dit dus even afwachten.

De heer **Leegte** vraagt hoe ik omga met de smart grids. Smart grids zijn belangrijk voor het behouden van een betaalbare en betrouwbare infrastructuur, voor de mogelijkheden voor afnemers om hun eigen energievoorziening te regelen en om duurzame energie op een efficiënte manier in te passen. Dat is de reden waarom ik 16 mln. beschikbaar heb gesteld voor proeftuinen voor smart grids op kleinere terreinen en voor het stimuleren van kennisontwikkeling, zodat netbeheerders er bij positieve ervaringen grootschalig mee aan de slag kunnen. Wij hebben nu voor 16 mln. een tiental proefprojecten opgezet om te kijken hoe dit grootschalig kan worden toegepast.

In Europees verband zet ik mij in voor een Europese standaardisatie van normen, ruimte voor stimulering via innovatiefondsen en een reguleringskader voor de ontwikkeling van smart grids. Duurzame energie kunnen wij op die manier prima inpassen in het net. Overigens kan de duurzame energie die momenteel wordt opgewekt, zonder problemen ingepast worden in het net. Studies van onder meer KEMA laten zien dat er ook in de komende jaren geen enkel probleem te verwachten is met de netinpassing. Op langere termijn blijft een flexibeler infrastructuur nodig, zeker bij een groot aandeel duurzame energie. Smart grids bieden juist in dat kader veel mogelijkheden. Mede om die reden steun ik die ontwikkeling.

De heer **Samsom** (PvdA): De minister sprak over de leveranciersverplichting. Tot mijn verrassing zei hij opeens dat wij de verplichting tot het leveren van 14% duurzame energie ook integraal kunnen maken. Dat zou betekenen dat wij de bijmengverplichting voor transportbrandstoffen, de bijmengverplichting voor groen gas in het elektriciteitsnet en een warmteleveringsverplichting in de Warmtewet erbij betrekken. Dat vind ik een aantrekkelijke gedachte, maar volgens mij wordt het dan alleen maar moeilijker, terwijl het al behoorlijk gecompliceerd is. Begrijp ik de minister goed dat hij echt opteert voor een alomvattende duurzame-energieverplichting?

Minister **Verhagen**: Als wij, met het oog op de duurzame-energie-doelstelling, naar een leveranciersverplichting gaan en wij beperken ons tot duurzame elektriciteit, dan gaan wij voorbij aan aardwarmte, groen gas en dergelijke. Wat de leveranciersverplichting betreft, wil ik op dit moment alle opties nog even open houden, zeker als wij de kosten voor de consument erbij betrekken. Als wij een dergelijke verplichting introduceren, zouden wij ook naar beneden moeten met de stimulering van duurzame energie. Ik wil daarom niet de andere vormen van duurzame energie bij voorbaat uitsluiten. Wij moeten dus iets breder kijken dan alleen naar duurzame elektriciteit. Ik zeg niet bij voorbaat dat een leveranciersverplichting gericht zou moeten zijn op 14% duurzame energie, maar ik wil eerst alle voors en tegens erbij betrekken voordat wij de stap zetten. Om die reden zeggen wij dat wij eerst alles even op een rij zetten. Wat hebben wij met de SDE-plus bereikt en wat is nodig? Het gaat mij er niet om dat er een leveranciersverplichting is, het gaat mij erom dat wij 14% duurzame energie in 2020 en een verdere verduurzaming daarna realiseren.

De heer **Samsom** (PvdA): Dat is duidelijk. De minister laat er wat onduidelijkheid over bestaan wanneer hij iets dergelijks rond wil hebben. Een contourenbrief in het voorjaar? De inzet van mijn fractie is de afronding van de vormgeving in 2012. De minister zei in een opmerking tegen een collega van mij dat er in 2013 een wetsvoorstel naar de Kamer

zal komen. Dat is te laat om zekerheid te bieden aan de markt, die immers al in 2015 moet weten waar zij aan toe is.

Minister **Verhagen**: Dat ben ik niet helemaal met de heer Samsom eens. In eerste instantie heb ik gesproken over 2014, omdat ik een koppeling wilde maken met de evaluatie van de SDE-plus. De SDE-plus werkt boven verwachting goed. Ook hier geldt dat wij niet het kind met het badwater moeten weggooien. Om die reden heb ik gezegd dat ik de evaluatie van de SDE-plus erbij wil betrekken. Die was eerder voorzien in 2014. De discussie over de leveranciersverplichting was daaraan gekoppeld, omdat wij dan ook de ervaringen daarmee kunnen meenemen. Ik heb dat de Kamer toegezegd, omdat zij die al heel snel ingevoerd wil zien. Ik wil in het voorjaar een contourenbrief schrijven met daarin de elementen die ik zojuist heb genoemd. Tegelijkertijd wil ik de invoering van een leveranciersverplichting zo vroeg mogelijk invoeren. Ik wil echter wel een goed oordeel hebben over de SDE-plus, omdat ik het kind niet met het badwater wil weggooien. We zullen daarom een evaluatie van dat instrumentarium moeten hebben, want misschien is de Kamer wel van mening dat SDE-plus, wellicht in een aangepaste vorm, veel efficiënter dan de leveranciersverplichting, tenzij zij natuurlijk van mening is dat dit instrument niet werkt. Zij moet echter ook in gedachten houden wat op dit moment wordt gerealiseerd.

De heer **Leegte** (VVD): Ik dank de minister voor zijn antwoord over de leveranciersverplichting, waar zich inderdaad het dilemma tussen zorgvuldigheid en snelheid voordoet. Naar mijn mening heeft de minister precies de juiste manier gevonden, want het gaat om het middel om het doel te behalen en niet zozeer om de keuze voor de techniek. Wij – ook mijn buurman van de PvdA – hebben daarvan geleerd. Ik dank de minister voor het feit dat de communicatie met Urk al heeft plaatsgevonden. Er was een vraag vanuit de provincie aan de minister en ik heb gevraagd of de minister contact wilde opnemen. Dat is gebeurd en veel dank daarvoor.

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Voorzitter. Ik dank de minister voor zijn antwoord over wind op zee. Juist omdat de kostprijs zo hoog is, zou gekeken moeten worden naar een goede berekening van de prijs van wind op land. Dat is sprake van differentiatie. Die heeft het voordeel dat het kan worden meegenomen in SDE, maar het maakt ook de onrendabele top weer lager en dus de bijdrage van de overheid. Hetzelfde geldt mijns inziens voor wind op zee. Ik wijs in dit verband op het onderzoek dat alle initiatiefnemers nu apart moeten uitvoeren en op de vraag of zij garant kunnen staan voor het afdekken van de risico's. Het gaat erom dat de overheid meer innovatieve constructies bedenkt, juist om de kostprijs van wind op zee naar beneden te brengen. Dat was mijn vraag.

Minister **Verhagen**: Alle garanties als garantstellingen en participaties worden meegenomen in de stappen die NWEA zal zetten om de doelstelling van 40% kostenreductie in 2020 te behalen, zodat de prijs van € 0,17/kWh naar € 0,10 kan gaan. Binnen de kaders van SDE-plus neemt NWEA het kader van de subsidie – het moeten bijdragen aan de kostprijsreductie in 2020 – mee om kostenreductie van € 0,40 te kunnen realiseren. Daarin zijn de elementen en de garantiestellingen betrokken.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik dank de minister dat hij het internationale perspectief zal betrekken bij het uitwerken van de leveranciersverplichting. Dat scheelt een motie. Ik ben het helemaal eens met de analyse van de minister dat het er bij innovatie om gaat dat instrumenten elkaar niet tegenwerken. Het hoeft niet allemaal in een instrument te zitten, als zij elkaar maar versterken. Ik maak mij wat dat betreft wat zorgen over de

«Valley of death», omdat wij enerzijds investeren in energie – we richten zelfs een energie-universiteit op – en anderzijds instrumenten inzetten op zo goedkoop mogelijk. Daartussen zit een gat. We moeten die curve ertussen benutten om ook in Nederland werkgelegenheid te creëren. Ik hoor graag iets meer van de minister hoe wij met het innovatiebeleid bijvoorbeeld ook grote proeftuinen vergemakkelijken. Voor wind op zee komt er een kleine proeftuin, maar hoe maken wij gebruik van het potentieel dat wij in Nederland ontwikkelen, wellicht ook in combinatie met Europees geld, om die technologie verder te ontwikkelen? Wij kunnen die vervolgens betrekken in SDE-plus of in een leveranciersverplichting.

Minister **Verhagen**: Dit element wordt met name meegenomen naar de Innovatietafel, waar wordt gesproken over innovatie die niet alleen tot vernieuwende producten en duurzame energie leidt maar ook tot betaalbare duurzame energie. Hoe kunnen we juist die kostprijs verlagen? Daarbij speelt overigens een Energy Academy een rol. Dit zal immers onderzoek ten behoeve van vernieuwende producten bij het bedrijfsleven moeten opleveren, juist om te kunnen concurreren.

Er is nog een element bij het verlagen van de kostprijs. In de eerste gesprekken die ik met energiebedrijven heb gevoerd, kwam de leveranciersverplichting ter sprake. Ik heb toen gezegd: die leveranciersverplichting is leuk en aardig, maar ik zit hier als minister van Economische Zaken voor het behoud van de werkgelegenheid in Nederland zelf. Als je nu, los van de windfall profits, een leveranciersverplichting invoert en wij de energie hier zelf niet produceren, haalt men die in het buitenland en dan help ik mijn eigen energiesector om zeep. Dat is een van de redenen waarom ik ben gekomen met de bijstookverplichting. Dan zitten wij immers ook in Nederland met eigen productie qua duurzame energie. Je probeert enerzijds te zorgen dat er hier voldoende ontwikkelingen plaatsvinden waardoor er, indien er een leveranciersverplichting wordt ingevoerd, voldoende duurzame energie in Nederland zelf wordt geproduceerd. Anderzijds probeer je door middel van de innovatietafel van de energiesector en de activiteiten van de Energy Academy te komen tot innovatie die leidt tot kostprijsverlaging.

De heer **Van Vliet** (PVV): Voorzitter. Volgens mij worden er boven ons zonnepanelen vast getimmerd. Ik hoop alleen niet dat wij die moeten betalen. Uiteindelijk doen wij dat toch.

De **voorzitter**: Het klinkt meer als dakbedekking.

De heer **Van Vliet** (PVV): 1 mld. Taschengeld is bij ons Chefsache. Ik heb geen antwoord gekregen op mijn vraag hoe de minister de 1 mld. gaat monitoren die van de ene naar de andere windmolenparkbouwer verschuift. Ik wil dat windmolenpark ook wel bouwen voor 1 mld., maar dan zet ik er natuurlijk wat minder molens neer.

Minister **Verhagen**: Ik heb een aantal voorwaarden gesteld. Wij hebben een convenant getekend. Ik weet niet of dat ergens in het setje zit. Ik doe het even uit mijn hoofd. In dat convenant is ten eerste zeker gesteld dat er geen dubbeltje wordt betaald als er niet wordt geleverd. Ik kan mij voorstellen dat de heer Van Vliet het Taschengeld van 1 mld. wil hebben. Wie zou dat niet willen? Er moet echter worden geleverd.

Ten tweede is er in het convenant vastgesteld dat er niet alleen een windmolenpark moet worden gerealiseerd, maar dat het een veel efficiënter windmolenpark moet zijn dan wat BARD ooit voor ogen had. Met andere woorden: er moet meer energie worden geleverd, er moet een hogere capaciteit komen en er moet dus modernere techniek worden toegepast dan eerder was voorzien.

Ten derde heb ik een ontbindende voorwaarde, namelijk Europa. Omdat het eerder is aanbesteed en dit de derde aanbieder in rij is, zou je niet opnieuw moeten aanbesteden. Je gunt immers aan de derde op de lijst, omdat de eerste twee zijn afgevallen. Het is niet zo dat men gewoon 1 mld. krijgt. Er moet een state of the art windmolenpark worden gerealiseerd. Anders komt er geen subsidie.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik ben blij dat de minister iets gaat doen met Holland Solar. Ik ben namelijk bang dat dit een van de laatste momenten is waar wij iets kunnen doen met Zon-PV. Ik begrijp dat de minister een scheiding heeft gemaakt tussen SDE voor uitrol en innovatie in de topsector. Ik heb de afgelopen maanden in gesprekken met het bedrijfsleven echter steeds gehoord dat het zonder thuismarkt heel lastig is om bewijs te leveren voor verkoop van die innovaties aan het buitenland. Als wij zinvol bezig willen zijn met het innovatiebeleid, moeten wij goed kijken hoe het zit met subsidies. Je kunt innovaties echter alleen maar succesvol verder brengen als er een thuismarkt is om ermee aan de slag te gaan. Daarom betreur ik dat bijvoorbeeld het bedrijf Helianthos de deur heeft moeten sluiten. Dat is nu net zo'n schakel. Er liggen innovaties klaar op de plank, maar als je die verder wilt brengen, heb je de thuismarkt nodig alsmede mogelijkheden om die in je eigen land verder te brengen. Hoe gaat de minister om met dat spanningsveld?

Minister **Verhagen**: Volgens mij speelde bij Helianthos mee dat de thuismarkt wel heel klein was. Zonnepanelen worden op dit moment goedkoop omdat die in China worden geproduceerd. China heeft immers een iets andere markt dan wij.

Bij de meeste technieken is de concurrentie Europees of mondiaal. Nederlandse bedrijven zijn overigens prima in staat om hun boterham te verdienen. Dat zien wij ook bij windenergie en bij Zon-PV. Als mevrouw Wiegman bedoelt dat ik met instrumenten als investeringsaftrek en kosteneffectieve opties zoals SDE-plus ook toepassingen in Nederland moet stimuleren, is mijn antwoord dat ik dat al doe. Voor opties die nog niet marktrijp zijn, moeten wij met name inzetten op kostprijsverlaging voordat wij grootschalige toepassing in eigen land kunnen ondersteunen. Met de grootschalige subsidie voor wind op zee hebben wij niet in eerste instantie innovatie in de techniek in Nederland ontwikkeld. Het zijn juist bedrijven uit andere landen die dat doen. Wij moeten ervoor zorgen dat ons bedrijfsleven een rol kan spelen op die mondiale markt.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Het is inderdaad de bedoeling dat ons bedrijfsleven een rol gaat spelen op de mondiale markt. Bedrijven zeggen dat zij innovaties op de plank hebben liggen, maar dat zij om op die markt te kunnen meespelen, moeten kunnen bewijzen dat hun producten goed werken. Zij hebben ook bewijzen uit eigen land nodig. Hoe gaat de minister om met dat spanningsveld?

Ik doe een suggestie. Op bepaalde gebieden zou gewerkt kunnen worden met een gerichte investeringssubsidie in plaats van met meer exploitatie-subsidies zoals SDE.

Minister **Verhagen**: Behalve exploitatiesubsidies zoals SDE, introduceren wij per 1 januari de RDA. Ik denk dat de Kamer daarmee min of meer heeft ingestemd in het kader van het Belastingplan. Verder wijs ik op het MKB-innovatiefonds dat nu wordt geïntroduceerd om met name durfkapitaal ter beschikking te stellen. In het beleid gericht voor het bedrijfsleven zitten verschillende instrumenten voor innovatie en voor het investeren in vernieuwende producten. Energie zit niet voor niets in een

van de topsectoren. Voor de exploitatie beschikken wij over de SDE-plusregeling.

De **voorzitter**: Namens mijn fractie wil ik nog twee vragen stellen over dit blok.

Ik heb de minister gevraagd of hij bij het uitwerken van de leveranciersverplichtingen nog wil proberen om aansluiting te vinden bij reguleringsregimes van onze buurlanden, in het bijzonder Duitsland.

Mijn tweede vraag ging over het afschaffen van de regeling voor duurzame warmte. Daarvoor hebben vanaf 1 januari 2000 mensen ingeschreven. De regeling is op 8 juli afgeschaft met terugwerkende kracht tot 1 januari. Dat lijkt mij bestuurlijk niet zo netjes. Als er nog budget is, waarom wordt die regeling dan niet op een normale manier afgebouwd?

Minister **Verhagen**: Een van de criteria van het Energierapport is dat een verplichting moet passen in de Europese context. Ook de heer Leegte heeft daarnaar verwezen. Het is overigens opvallend dat een aantal landen naar onze SDE-plusregeling kijkt. Dat is heel aardig. Zij vragen zich af of dat niet beter is dan wat zij in hun land doen. Duitsland en het Verenigd Koninkrijk vragen juist bij ons informatie over SDE-plus. Ik denk dat wij samen met de Europese landen om ons heen eigenlijk als regio meer zouden moeten samenwerken bij het stimuleringsbeleid voor hernieuwbare energie. Wij zouden eigenlijk een gezamenlijk instrumentarium moeten hebben. Ik zet daarop ook in bij mijn gesprekken met mijn collega's. Ik zal dat meenemen in de verdere uitwerking van de verplichting. Laat ik de tegenvraag stellen. Als alle andere landen overgaan op de SDE-plusregeling in plaats van de leveranciersverplichting, is dit ook een element om in de afwegingen te betrekken?

De **voorzitter**: Ik weet niet of het een retorische vraag was, maar voor mij, als woordvoerder van de SP, zou het antwoord zijn «prima». Dat geeft in elk geval aan dat Nederland in twee richtingen interesse heeft om met de buurlanden te integreren. Dat is de boodschap.

Minister **Verhagen**: Ik zou willen dat er meer en meer een regionale ontwikkeling is ...

De heer **Samsom** (PvdA): Als je erin slaagt om met SDE-plus zekerheid te bieden voor 2020, dus als de minister zijn eigen begrotingsregels en die van de democratie weet te doorbreken door nu al begrotingsgeld in 2020 te kunnen realiseren, uiteraard. Maar dan moet hij nog een truc verzinnen die nog slimmer is dan de leveranciersverplichting. Dat sluit ik niet uit. Als de minister die verzint, laat hij dan alsjeblieft snel daarmee komen. Dat zou de deus ex machina zijn waarop wij zitten te wachten. Zekerheid voor 2020 met begrotingsgeld, het is ons nog niet gelukt.

Minister **Verhagen**: Dit is inderdaad het punt. Ik zei al tegen mevrouw Van Tongeren dat er geen gat valt, omdat het voor deze regeerperiode vastligt en daarna niet. Daarna staat het ons vrij om weer een SDE-plusregeling of leveranciersverplichting te hebben. Het voordeel van de leveranciersverplichting is inderdaad dat je een langjariger kader schept. Dat klopt. Laten wij in elk geval ook hier kijken hoe de ontwikkelingen in Europa zijn. Ik voer ook overleg met collega's. Er zijn meer regionale trends op dit moment. Ik zie alleen dat wij met de SDE-plusregeling redelijk trendsetter zijn. Misschien worden wij dat ook met de leveranciersverplichting, zoals wij die vormgeven.

Er is opgemerkt dat de duurzaamewarmteregeling wordt gestopt. De motie-Wiegman-van Meppelen Scheppink, waarin werd gevraagd om voortzetting, is verworpen. Ik heb nog wel de overgang gemaakt met het

budget van 2,4 mln. Het resterende geld hebben wij overgeboekt naar het topgebied Energie om dit element bij de innovatie- en energieprojecten die in het kader van het topsectorenbeleid vormgegeven worden, mee te nemen. Ik heb de Kamer daarover recentelijk een brief gestuurd of schriftelijke vragen beantwoord. Ik weet het niet meer. O, ik hoor dat het een burgerbrief was. Ik had in mijn hoofd dat ik daar vorige week iets over getekend had.

De **voorzitter**: Mevrouw Wiegman heeft een poging gedaan om de regeling te continueren. Ik merk als woordvoerder van de SP op dat mijn vraag vooral ging over de 2000 mensen die tussen wal en schip vallen. Is het niet netter om voor hen een fatsoenlijke overgangsregeling te maken?

Minister **Verhagen**: De subsidieregeling is in 2008 gepubliceerd. In 2010 is door mij in de regeling openstelling en subsidieplafonds geen aanvraagperiode en subsidieplafond vastgesteld voor duurzame warmte voor bestaande woningen. Op de website van Agentschap NL is dit inderdaad niet juist gepubliceerd. Wij hebben vervolgens allen geconstateerd dat daardoor mensen het idee hadden kunnen hebben dat zij nog steeds in aanmerking konden komen voor een subsidie in dat kader. Degenen die toen op grond van de berichtgeving op de website van Agentschap NL financiële verplichtingen zijn aangegaan, ben ik allemaal tegemoetgekomen. Degenen die op basis van wat zij meenden te kunnen verwachten een financiële verplichting zijn aangegaan, hebben toen een subsidie gekregen. Ik heb op 8 juli een subsidiebudget van 2,4 mln. gepubliceerd om daaraan tegemoet te komen. Dat betrof degenen die tot 17 februari 2011 de idee hadden dat zij nog in aanmerking konden komen voor een subsidie. Op 17 februari 2011 is de tekst op de website aangepast, waardoor in ieder geval iedereen vanaf 17 februari ermee bekend kon zijn dat men geen subsidie op grond van de duurzaamewarmteregeling kon verwachten. Dus degenen die voor 17 februari financiële verplichtingen zijn aangegaan op basis van verkeerde communicatie, hebben gewoon het geld gekregen. Daarvoor is die 2,4 mln. gebruikt. Degenen die na 17 februari een duurzame installatie hebben aangeschaft, hebben geen recht op subsidie en wisten dat ook op grond van de mededelingen dat men daarvoor niet meer in aanmerking kwam.

De **voorzitter**: De minister vervolgt zijn betoog met het blok over decentrale opwekking.

Minister **Verhagen**: Ik kom bij de green deal en energiebesparing. Wij geven met de green deal een stimulans aan economische groei in combinatie met duurzaamheid, dus groen en groei. Het is belangrijk om kansen te benutten voor bedrijvigheid en voor duurzaamheid. Het leuke is dat een green deal uit de samenleving zelf komt. Het zijn initiatieven van onderop en er is een enorm enthousiasme losgekomen. Ik blijf openstaan voor nieuwe initiatieven. Het is hiermee niet afgelopen, maar het gaat gewoon door. Het is glashelder dat de partners een flinke toegevoegde waarde zien in de afspraken die wij hebben gemaakt. Anderen zeggen wel: het is allemaal niks nieuws, zeur, zeur, zeur en niks is goed. Laat ik het heel eenvoudig stellen. Zonder rol van de overheid was geen van deze deals tot stand gekomen. Allerlei partijen hebben juist kans gezien om eerdere initiatieven die vastgelopen waren, los te trekken en hebben nieuwe energie gekregen om nieuwe initiatieven op te starten. Ook het Planbureau voor de Leefomgeving concludeert dat deze deals bijdragen aan de doelstellingen van duurzame energie en van CO₂-reductie in de sectoren die niet onder de emissiehandel vallen en aan de ontwikkeling van innovatieve technieken. Ik zie het dan ook als steun voor de aanpak. Hoe zuur men ook is, dit is aanmerkelijk beter. Het is weer zo'n typische reactie om te zeggen dat er allemaal niks van de grond komt in plaats van

blij te zijn dat wij die stap zetten. De Green Deal Board zal niet alleen letten op de toepasbaarheid, maar zal er ook op letten dat men zich houdt aan datgene wat is afgesproken en zal voorts nieuwe initiatieven entameren.

De green deal is inderdaad een continu proces. Medio december zal het internetportaal weer worden opengesteld en krijgt iedereen weer de mogelijkheid om initiatieven aan te dragen voor nieuwe deals. Diverse partijen hebben zich al gemeld en er lopen tal van contacten, onder andere over energiebesparing in de gebouwde omgeving en over nieuwe deals met gemeenten en met grotere bedrijven. Ik wil in de eerste helft van 2012 een nieuwe groep green deals afsluiten. Ondernemers kunnen dagelijks aankloppen voor het afsluiten van green deals. De Green Deal Board heeft ook een rol in het aanjagen, monitoren en het opvolgen van die green deals. Het is duidelijk de bedoeling dat dit niet eenmalig is, maar een structureel karakter krijgt.

De heer Van Vliet vraagt hoe ik de effectiviteit meet. De Green Deal Board zal de voortgang monitoren en aanjagen. Het is de bedoeling dat wij ook de resultaten monitoren. Ik denk daarbij aan een jaarlijkse monitor. Het Planbureau voor de Leefomgeving kan daarbij een ondersteunende rol spelen. Ik kan u daarover jaarlijks informeren, als u daaraan behoefte hebt.

De heer Leegte vraagt hoe de deal over het meestoken financieel in elkaar steekt en hoeveel geld wij daar nu weer aan uitgeven. Het aardige is dat die deal mij geen nieuw geld kost, integendeel. Afgesproken is dat de kolenbedrijven het bij- en meestoken van biomassa in kolencentrales continueren. Dat betekent dat 10% van de energie die uit de kolencentrales komt in ieder geval tot 2015 hernieuwbaar is en blijft. De bedrijven krijgen daarvoor geen nieuwe subsidie. De MEP-subsidie liep af. Als ik niets had gedaan, ofwel een deal had gesloten ofwel een verplichting had ingevoerd, was het teruggelopen naar 0% vanwege het verdwijnen van de MEP-subsidie. De bedrijven committeren zich nu aan 10%, zonder dat de MEP-subsidie doorgaat of daarvoor iets anders in de plaats komt. Ik heb wel afgesproken dat partijen voor maximaal 2% van de 10% rechten mogen opsparen. Die kunnen zij bij een leveranciersverplichting inzetten en te gelde maken; op zo'n moment hebben zij namelijk al geleverd voor 2% van de leveranciersverplichting. Uiteraard staat het hun vrij om de bestaande rechten op subsidies uit de MEP nog op te maken, maar die regeling loopt dus af.

De heer Van Vliet vroeg of ik er met name op wil letten of oerbossen niet worden geschaad door deze deal. Voor vloeibare biomassa gelden duurzaamheidscriteria, verplicht op basis van de richtlijn voor hernieuwbare energie. Voor vaste biomassa gelden momenteel geen duurzaamheidscriteria, maar toch is de biomassa die nu in Nederland wordt gebruikt, wel duurzaam. Een groot deel bestaat namelijk uit zaagsel en afvalhout uit een bos in de Verenigde Staten, dat wordt gekweekt voor planken en meubels. Maar dit betreft dus afval, net zoals de appelschil die de heer Van Vliet noemde. We moeten ervoor zorgen dat we ook in Europa duurzaamheidscriteria krijgen voor vaste biomassa. Ik heb dit in Europa gemeld, onder andere in reactie op de consultatie die de Europese Commissie heeft uitgezet. Nederlandse energiebedrijven zijn ook voorstander van door Europa geharmoniseerde duurzaamheidscriteria voor vaste biomassa; uiteraard hebben zij er belang bij dat er in Nederland geen andere eisen bestaan dan in andere landen. Eind dit jaar zal de Europese Commissie laten weten of zij hiervoor nieuw voorstellen zal doen. Maar juist om die oerbossen te redden, hebben we nieuwe regelgeving uit Europa nodig. De heer Van Vliet zal mij vast niet euvel duiden dat ik dat zeg.

Mevrouw Van Veldhoven vroeg of ik een gelijke behandeling voor biobrandstoffen in transport en energiecentrales wil. Voor de productie van duurzame transportbrandstoffen geldt de bijmengverplichting.

Verschillende vormen van bio fuels – biodiesel, bio-ethanol, groen gas – concurreren op dit gebied met elkaar. Vloeibare biomassa waarvan bio fuels worden gemaakt, worden in het algemeen niet ingezet in groot-schalige energiecentrales, maar daar doelde zij niet op. Stimuleren gaat ook hierbij weer via de SDE-plus. Er zijn verschillende manieren.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Voorzitter. Voordat we tijd verliezen: mijn vraag was erop gericht dat we ervoor moeten zorgen dat er gelijke duurzaamheidseisen worden gesteld, waarvoor we biomassa ook gebruiken.

Minister **Verhagen**: In dat geval verwijs ik u naar mijn antwoord op de vorige vraag.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik begrijp dat het antwoord ja is?

Minister **Verhagen**: Ja, daar streef ik naar. Maar hiervoor moeten we wel wachten op de Commissie, die eind van het jaar met een reactie komt. Mevrouw Wiegman vroeg of de omvang realistisch is. Ik vind dit wel verantwoord, anders had ik het ook niet geëntameerd. Overigens vond de meerderheid van de Kamer dat ook verantwoord, anders had zij er niet zo op aangedrongen. Vooralsnog is voldoende biomassa beschikbaar; dat hebben berekeningen aangetoond. Het is natuurlijk goed denkbaar dat het blijft groeien. Wij zijn immers niet de enigen die hieraan behoefte hebben. Verder wordt het in de Energy Outlook van het IEA naast CCS nadrukkelijk als een van de elementen genoemd. Als de vraag toeneemt, zal dat in ieder geval effect op de prijs hebben. De eerste reactie zal hoe dan ook zijn dat biomassa duurder wordt. Als het te duur wordt om mee te stoken, dan zullen andere technieken efficiënter worden en dus interessanter om daadwerkelijk toe te passen.

Mevrouw Van der Werf vraagt hoe ik de transportkosten en de uitstoot van het transport dat nodig is om biomassa in te zetten, zal beperken. De inzet van biomassa voor energiedoeleinden moet uiteraard de uitstoot van CO₂ verminderen. Zo niet, dan spannen wij het paard achter de wagen. Ten opzichte van het fossiele alternatief moet er sprake zijn van CO₂-reductie. De CO₂-balans moet bij de inzet van biomassa positief zijn. Zo niet, dan kun je het maar beter niet doen. De kosten van het transport moeten dus worden meegenomen in de CO₂-balans. Voor vloeibare biomassa is dat geregeld in de duurzaamheidscriteria. Het is verder een van de elementen die in de duurzaamheidscriteria voor vaste biomassa zou moeten worden meegenomen. Ik pleit daar dan ook voor. Mevrouw Van Veldhoven vraagt naar de mogelijkheden van verplichte meestook van biogas in gasgestookte centrales. Dat is een aardig idee voor de vergroening van de gasrotonde. Het roept echter wel een paar praktische vragen op. Zo moet biogas voor gebruik in een centrale opgewerkt worden tot groen gas. Het is daardoor vaak economisch en energetisch beter om het zonder opwerking lokaal met een gasmotor om te zetten in elektriciteit. Het is al met al de vraag of deze suggestie wel iets toevoegt.

Als biogas tot groen gas is opgewerkt, dan maakt het niet zoveel meer uit wie het gebruikt. Iedere gebruiker zal het immers gebruiken als vervanging van gewoon aardgas. Bovendien kun je het ook maar een keer gebruiken. Er is ook een verschil met de bijstook van biomassa en wel dat de bijstook van biomassa echt fysiek meestoken is, terwijl gas via netwerken, waarin stromen mengen, wordt getransporteerd. Het zou dan ook gaan om een puur administratief systeem. Het is met andere woorden een aardig idee om te komen tot vergroening, maar tegelijkertijd is het de vraag of het oplevert wat mevrouw Van Veldhoven ermee wil bereiken. Mevrouw Van der Werf vraagt of ik regionale deals met gemeenten wil sluiten. Ja, dat wil ik zeker! Dat is prima. Ik wil namelijk een brede

maatschappelijke beweging op gang brengen. De inzet en de bijdrage van regionale samenwerkingsverbanden zijn net zo onmisbaar als de inzet en de bijdrage van provincies. Zonder dat zet het echt onvoldoende zoden aan de dijk. Betrokkenheid en regionale deals zijn dus prima.

De heer Samsom vraagt waarom ik mij blijf verzetten tegen een energiebesparingsdoel. Los van het feit dat dit een wens van een meerderheid van de Kamer is ...

De heer **Samsom** (PvdA): Maar u kunt toch ...

Minister **Verhagen**: U vraagt eigenlijk een beetje naar de bekende weg.

De **voorzitter**: Dat is uitlokking. Doet u dat maar niet.

Minister **Verhagen**: Natuurlijk heeft het kabinet ambities. Wij voeren niet voor niets een energiebesparingsbeleid, want wij willen constructief bijdragen aan de doelen voor CO₂-reductie en duurzame energie. De maatregelen die wij nemen, zijn: een energiebelasting, het convenant voor de bebouwde omgeving, de energie-investeringsaftrek, de wet Milieubeheer, normering in de nieuwbouw, normering van personenauto's, de green deals, de lokale klimaatagenda en de aanpak van energiebesparing in de bebouwde omgeving. Daarmee geven wij een impuls aan energiebesparing.

Ik vind het prima om in een nieuwe ronde van de green deals specifiek te kijken naar mogelijkheden voor verdere energiebesparing. Het is namelijk leuk, goed en noodzakelijk. Maar dat is wel iets anders, dan een energiebesparingsdoel vastleggen.

Mevrouw Van der Werf vraagt of ik de energiebelasting wil aanpassen. Dat vroeg ook mevrouw Van Tongeren.

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Ik hoor u zeggen: mevrouw Van der Werf vraagt of ik de energiebelasting wil aanpassen voor mevrouw Van Tongeren.

Minister **Verhagen**: Dat lijkt mij heel goed, maar dat zei ik niet. U vroeg beiden om aanpassingen van de energiebelasting voor de grootverbruikers. Dat vroeg u toch? U vroeg om aanpassingen van de energiebelasting voor de grootverbruikers.

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Aanpassing van de prikkel.

Minister **Verhagen**: Dat betekent dus aanpassing van de energiebelasting, toch? Heb ik het goed begrepen? Ja. Er wordt door allerlei partijen, ook in het rapport van CE Delft en Ecofys, de suggestie gewekt dat dit kabinet grijze energie via allerlei fiscale maatregelen meer stimuleert dan groene energie. Ik wil duidelijk afstand nemen van die suggestie. De door de onderzoekers genoemde overheidsinterventies op subsidies hebben niet tot doel om fossiele energie te bevoordelen ten opzichte van hernieuwbare energie. De genoemde stimulansen zijn of non-discriminatoir tussen fossiele en duurzame energieopties of vloeien voort uit de internationale verdragen. Een belangrijk voorbeeld betreft het degressieve karakter van de energiebelasting. Dat geldt ook voor het verbruik van groene energie. Het bevoordeelt dus helemaal niet grijs ten opzichte van groen. Als grootverbruikers van energie volledig duurzaam elektriciteit gebruiken, dan krijgen zij dit voordeel ook. Er zit geen enkele discriminatie tussen.

Andere in het rapport vermeende stimulansen hebben als achtergrond het streven naar een gelijk speelveld tussen bedrijven op basis van internationale verdragen. Het verminderen hiervan heeft direct gevolgen voor de concurrentiepositie van bedrijven en daarmee voor de werkgelegenheid.

Ik wil dat niet voor mijn rekening nemen. Wij zitten in een tijd waarin wij geconfronteerd worden met het feit dat wij een minder grote economische groei hebben, in het laatste kwartaal zelfs min 0,3. Alle maatregelen die hier genomen moeten worden, moeten daarom gericht zijn op behoud van banen en inkomsten voor de toekomst in plaats van op het afrekenen van banen en inkomsten. Ik vind het wel belangrijk om op Europees niveau een discussie te voeren over milieuschadelijke subsidies in het algemeen. Ook hiervoor geldt: volgens overzichten van de OESO kent Nederland op Denemarken na qua opbrengst niet de laagste maar juist de hoogste milieugerelateerde belastingen ten opzichte van het bbp. Wij hebben de hoogste milieugerelateerde belastingen vergeleken met andere OESO-landen op Denemarken na. Als Nederland er al voor zou kiezen om belastingen verder te verhogen of qua bereik uit te breiden, dan is een verdere stap in Europa noodzakelijk, juist om te voorkomen dat Nederlandse bedrijven minder goed kunnen concurreren met bedrijven uit andere Europese landen.

Ik merk hierbij op dat het kabinet via directe exploitatiesubsidies hernieuwbare energieopties stimuleert en bevoordeelt ten opzichte van grijze energie met de MEP, de SDE en de nieuwe SDE-plusregeling, waarmee jaarlijks 1,4 mln. gemoeid is. Het is overigens logisch dat wij duurzame energie stimuleren want wij willen 14% duurzame energie bereiken. Die hebben wij op dit moment nog niet. Het is echter absoluut niet waar dat wij grijs boven groen bevorderen. Op het punt van het aanpassen van belastingen moet mij één vraag van het hart. Als dit zo belangrijk en wenselijk wordt geacht, waarom is dat dan vorige week niet bij de behandeling van het Belastingplan ingebracht. Toen hebben fracties bepaalde standpunten ingenomen en op basis daarvan is de meerderheid van de Kamer al dan niet daartoe overgegaan. Ik kan moeilijk de ene week tegen de Kamer zeggen dat ik het Belastingplan volg en de andere week niet. Ik heb bijvoorbeeld op het punt van de elektrische auto's, omdat ik een discussie daarover meemaakte, gelet op de effecten daarvan. Ik heb wel deelgenomen aan die discussie, hoewel ik niet de woordvoerder van het Belastingplan ben.

De voorzitter: Ik denk dat de minister de vraag meer moet opvatten als iets voor de lange termijn, dus na dit jaar. Dat laat onverlet dat er bij het Belastingplan nuttige discussies zijn gevoerd.

Minister Verhagen: Dan blijft het zo dat wij, op Denemarken na, de hoogste milieugerelateerde belastingen hebben van alle OESO-landen. Met andere woorden, ik zie niet in dat wij daarin nog verder moeten gaan. Tenzij wij dat om allerlei andere redenen in Europees verband doen, maar dan doen we het samen met andere landen.

Mevrouw Van Tongeren vraagt in het licht van de langere termijn om het bevoordelen van groene stroom via de energiebelasting. Een vrijstelling of een verlaagd tarief dat alleen geldt voor in Nederland opgewekte en afgezette groene elektriciteit, mag niet. We hebben in Nederland korte tijd een nihil tarief gekend voor groene elektriciteit die in Nederland werd afgezet. Dit zorgde voor enorme weglekeffecten en fraude. Het heeft geleid tot naheffingen bij energieleveranciers van honderden miljoenen euro's, maar niet tot een hogere productie van groene elektriciteit in Nederland. Om die reden is dan ook besloten om het nihil tarief niet langer toe te passen en over te gaan tot subsidiëring van duurzame energie.

Zowel mevrouw Van der Werf als mevrouw Van Veldhoven heeft opmerkingen gemaakt over energiebesparing. Hoe kunnen we die stimuleren? Welke andere elementen naast het ETS-systeem kunnen we stimuleren? ETS zorgt voor het stimuleren van energiebesparing bij bedrijven, zolang er sprake is van kosteneffectieve maatregelen om CO₂ te reduceren. Van de maatregelen die genomen kunnen worden om CO₂ te

reduceren, is energiebesparing het meest aantrekkelijk. Energiebesparingsmaatregelen leiden tot lagere kosten en daarmee tot een betere concurrentiepositie van bedrijven. Met de meerjarenafspraken over energie-efficiency en de green deal werken overheid en bedrijfsleven samen om dit te realiseren. De eerste resultaten zijn deels positief en deels matig. De heer Samsom verwees ernaar in zijn bijdrage. Bedrijven hebben ambitie en zien mogelijkheden om in de periode 2010–2012 in totaal 8,2% energie-efficiencyverbetering te realiseren. Dat is op zich positief; daar moeten we naartoe. Er is nog wel behoorlijk wat werk aan de winkel. De eerste jaarresultaten vielen tegen. Op basis van hetgeen ik heb gewisseld met de bedrijven, zie ik hun ambitie en heb ik de verwachting dat in de komende jaren betere stappen worden gezet. Ik zal wel bezien hoe we de energie-investeringsaftrek slimmer kunnen inzetten, juist om energie-intensieve bedrijven te stimuleren energiebesparende maatregelen te nemen. Die route kies ik nu in plaats van de energiebelasting, omdat ik de discussie daarover op Europees niveau wil voeren. Overigens valt dit onderwerp onder het beleidsterrein van de staatssecretaris van Financiën. De Kamer moet dus vooral met hem daarover de discussie voeren. Ik push ook wat van mijn kant, maar ook hierbij geldt dat consistentie in de verschillende debatten in de Kamer het voor mij makkelijker maakt om in het kabinet iets te realiseren. Zo werken die dingen gewoon.

Mij is gevraagd of ik een vrijstelling van de nettarieven wil instellen voor het transport van groene energie. Ten eerste maken transporttarieven slecht een fractie uit van de prijs van energie. We moeten er dus niet al te hoge verwachtingen van hebben. Ten tweede brengt ook het transport van groene energie kosten met zich mee. Op zich ben ik er voorstander van dat gemaakte kosten in rekening worden gebracht bij de gebruiker. Of het om groene of grijze energie gaat, maakt op zich niks uit; uiteindelijk zal ervoor betaald moeten worden. Ook bij een 100% groene energievoorziening zullen er netkosten betaald moeten worden. Zegt men dat dit niet meer hoeft, dan moet men wel aangeven hoe wij het dan wel betalen. Ik hoor graag waar men dit uit wil financieren en dan kan ik kijken of dit op brede instemming kan rekenen of niet.

De heer Jansen vraagt of ik geen bonus-malus wil invoeren op de onroerendezaakbelasting. Ik vind dat op zich wel een aardig idee. Ik zal er met de minister van Binnenlandse Zaken over praten, ook al is hij volgens de heer Jansen vooral bezig met solliciteren. Ik denk dat de heer Jansen verwacht dat ik dit niet alleen met hem bespreek, maar ook nog resultaten boek. In samenwerking met Binnenlandse Zaken en Financiën onderzoek ik welke niet-fiscale prijsprikkels ingezet kunnen worden om consumenten te stimuleren hun gedrag aan te passen en zuiniger om te gaan met energie. Energiebesparende maatregelen in bestaande woningen maken ook deel uit van de green deals met de provincie Overijssel en de provincie Groningen. Ik vind het wel een aardig idee om gemeenten de mogelijkheid te geven om hiermee in de ozb te differentiëren, alhoewel ik niet kan treden in de lokale autonomie over het lokale belastinggebied, zoals de Kamer weet. Bespreken kun je het echter altijd.

Mevrouw Van der Werf stelt ten aanzien van de richtlijn energie-efficiency dat zij positief is over de vastgelegde bestemming voor restwarmte. Een meerderheid van de Kamer is geen voorstander van verplichtingen en subdoelen zoals voorgesteld in de ontwerp-richtlijn energie-efficiency. Dat heeft er onder andere toe geleid dat de Kamer in eerste instantie überhaupt niet wenste dat ik deelnam aan de discussies hierover. Althans, er was een parlementair voorbehoud gemaakt. Vervolgens hebben wij duidelijke afspraken gemaakt over wat ik wel en wat ik niet zou moeten inbrengen. Dat heeft ook consequenties. Geen subdoelstellingen, dus ook niet selectief een element. Op grond van de aangenomen motie van de heer Leegte lever ik juist forse inspanningen om de richtlijn op de genoemde punten aan te passen. Deze voortgang staat ook op de agenda

van het algemeen overleg Energieraad. Ik ben tegen een Europese verplichting op het gebied van het benutten van restwarmte. Je kunt immers niet een elementje eruit pikken. Ik pleit wel voor aandacht voor warmte op nationaal of decentraal niveau. Het is prima om het gebruik van restwarmte te bevorderen. Dat doen wij ook in het kader van de green deals. Bij vijftien green deals gaat het juist hierover, of het nu gaat om de Jaap Eden IJsbanen, Rotterdam Climate Initiative, de provincie Limburg. Dit komt bottom-up tot stand. Wij moeten dus per situatie bekijken wat de meest voor de hand liggende investering is. Daarbij helpt de green deal duidelijk.

De **voorzitter**: Ik inventariseer even de vragen over dit blok en ik begin bij mevrouw Wiegman.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Ik wil even teruggaan naar die appelschil in het antwoord op de vraag van de heer Van Vliet. Laten wij die appelschil maar eens even als voorbeeld nemen. Het beste is om die appel niet te schillen, maar met schil en al op te eten.

Minister **Verhagen**: Dat doe ik. Ik eet zelfs het klokhuis op!

De heer **Van Vliet** (PVV): Ik ook!

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Dat is helemaal mooi, dat is de meest hoogwaardige toepassing van een appel, om het zo maar te zeggen. Ik ben blij dat het onderwerp van het bijstoken van biomassa nog zeker terugkomt en dat er aandacht is voor criteria hiervoor, maar ik wil de minister vragen of hij bekend is met wat het afvalverwerkingsbedrijf ROVA al heeft opgesteld. Het bedrijf heeft een mooie voorkeursroute uitgewerkt voor de verwerking van afval, waarbij een hoogwaardige toepassing van het materiaal op nummer één staat. Ook de CO₂-footprint wordt meegenomen. Is de minister bereid om bij de uitwerking deze manier van denken van afvalverwerkingsbedrijf ROVA mee te nemen?

Minister **Verhagen**: Ik kan ernaar kijken. Ik ken het niet.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Ik zal ervoor zorgen dat de minister hiervan op de hoogte wordt gesteld, voorzitter. Ik krijg vervolgens graag een nadere reactie en een verdere uitwerking van hem.

Minister **Verhagen**: Uitstekend. Ik wil nog wel zeggen dat zelfs op de wijze van appel verorberen die ik zojuist beschreef het steeltje overblijft ...

De **voorzitter**: Zelfs daar moet je heel zuinig mee omgaan.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Er is een fractie die ooit het begrip «huilie huilie» introduceerde, maar deze minister heeft het begrip «zeurie zeurie» geïntroduceerd als samenvatting van de beargumenteerde positie van sommige oppositiepartijen. In reactie op de green deal had hij het over: allemaal niet tevreden. Zo heb ik in ieder geval niet gereageerd in de media. Ik heb gezegd dat er niets mis is met deze projecten, maar dat ik me wel afvraag hoe we de Europese richtlijnen ermee halen. De getallen zijn immers doorgerekend en dan blijkt duidelijk dat dit beleid wel een beetje helpt, maar niet voldoende om er echt te komen. Dat wil ik de minister duidelijk voorhouden: de Europese Unie heeft Nederland op de vingers getikt voor zijn weigering om de richtlijn energiebesparing in gebouwen correct uit te voeren. Ik wil graag weten hoe de minister hiernaar kijkt. Dit

is nou precies een van de punten waarvan ik zeg: de projecten zijn op zich allemaal niet mis, maar bij elkaar kom je er niet. Nederland is gewoon in gebreke gesteld. Op een aantal vlakken zit daar een discrepantie.

Minister **Verhagen**: Ik zal collega Donner erop aanspreken.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Voorzitter ...

Minister **Verhagen**: Ik ben serieus. De toepassing van de richtlijn over de bebouwde omgeving waar mevrouw Van Tongeren naar verwijst, valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van BZK. Het past geheel in haar en mijn lijn om collega Donner erop aan te spreken.

De **voorzitter**: Dat lijkt mij een helder antwoord.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik zal dan deze minister weer aanspreken op de vraag of hij de resultaten behaalt. De vraag staat nog open of de minister tussentijds monitort en rapporteert. Twee collega's hebben dat gevraagd. In hoeverre schiet het op met het behalen van de doelen?

Ik heb nog twee andere vragen. Ten eerste. De minister heeft het over de Green Deal Board. Ik heb begrepen dat die nog niet is opgericht. Klopt dat? Ten tweede. Mag de Kamer de afgewezen projecten zien?

Minister **Verhagen**: Afgewezen projecten kan ik de Kamer niet toezeggen. Ik zal heel eerlijk zijn over de Green Deal Board. Ik hechtte eraan om voor deze board een voorzitter te vinden die kan rekenen op draagvlak bij natuur- en milieuorganisaties en het bedrijfsleven om zo zijn positie te markeren. Ook waren er nogal wat potentiële kandidaten uit het midden- en kleinbedrijf die echter op dit moment hun handen meer dan vol hebben aan hun eigen bedrijf. Om deze twee redenen heeft het enige tijd geduurd voordat ik een goede voorzitter bereid vond om deze klus te klaren. Ondertussen heb ik die gelukkig gevonden. De Green Deal Board zal nu dus ook heel snel van start gaan. Mevrouw Milz zal deze board voorzitten. Zij is pas recent bereid gevonden om dit te gaan doen, vandaar dat er enige vertraging is opgetreden.

Mevrouw Van Tongeren suggereert dat de green deals zouden moeten leiden tot het realiseren van onze doelstellingen. Het is daar echter maar een onderdeel van. Het energiebeleid, het beleid stimuleren duurzame energie etc. leiden onder andere volgens het Planbureau voor de Leefomgeving tot de realisatie van 9% tot 12%. Door de green deals zitten we nu aan de bovenkant van deze marge, zo schrijft het PBL nu in zijn beoordeling. Het valt dus te verwachten dat we op de 12% zitten. Nu is het dus 12%, niet alleen op basis van de green deal, maar ook op basis van de SDE, het energiebeleid en het algehele beleid. Daarna komt er een aantal andere elementen om tot die 14% te komen. Dan spreek je over import van duurzame energie en leveranciersverplichting, niet noodzakelijkerwijze in die volgorde. Ook spreek je over verdere verbetering van de werking van de SDE-plusregeling. Die elementen komen erbij om die 14% te realiseren. Ik ben er mijn inleiding mee begonnen dat wij in het regeerakkoord hebben vastgelegd dat wij hoe dan ook in 2020 14% duurzame energie willen realiseren en dat wij een beleid in gang moeten zetten om dat daadwerkelijk te bereiken. Wij hebben dus een forse wijziging in het beleid doorgevoerd, want nogmaals, als wij het beleid van het vorige kabinet hadden voortgezet, dan waren wij op 4% blijven steken. Met die 12% zijn wij er echter nog niet. Er moet nog een schepje bovenop. Ik heb er alle vertrouwen in, ook op basis van de schets die ik heb gegeven, dat wij gezamenlijk die 14% kunnen bereiken.

De **voorzitter**: Heeft de heer Van Vliet een vraag bij dit blok?

De heer **Van Vliet** (PVV): Ik bewaar een appeltje voor de dorst.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik wil mijn allerlaatste interruptie er in dit blokje ingooien. Het gaat over de subsidies voor fossiele brandstoffen. De minister vroeg waarom de GroenLinks-fractie die hier inbracht. De fractie heeft dit voor het eerst gedaan bij de algemene beschouwingen toen Femke Halsema nog fractievoorzitter was, dus dit gebeurt zeker niet alleen in deze Kamer. Ja, wij hebben hiervoor herhaaldelijk in verschillende commissies voorstellen gedaan. De minister heeft mijn vraag over de quote van het IEA niet beantwoord. Er wordt hier gezegd: om uit het fossiele systeem te breken. De minister antwoordde: het IEA zegt ook wel eens iets waarmee u het niet eens bent, mevrouw Van Tongeren. Dat vind ik geen antwoord op mijn vraag. Ook het IEA adviseert om de financiële ondersteuning van fossiele energie, wereldwijd 500 mld. – daarvan gaat het de heer Van Vliet helemaal duizelen – stap voor stap af te bouwen. De minister antwoordt dat het niet de bedoeling was daarmee de markt te verstoren, maar het effect van deze geldstromen naar fossiel is wel degelijk ...

Daarom zeggen de OESO, de Verenigde Naties en het IEA dat je dit langzamerhand moet afbouwen. Het volgende argument van de minister luidt dat het nu slecht gaat en wij niets moeten veranderen, maar in de tijden dat het goed ging, kregen wij het argument: het gaat nu toch allemaal goed, nu moeten wij ook wat veranderen. Mijn fractie verwacht niet dat dit van vandaag op morgen gebeurt, maar wel voorspelbaar over een langere periode in kleine stapjes. Daartoe hebben wij meerdere voorstellen gedaan. Minister Verhagen is de minister van Energie, dus hij zou samen met de ministers die ook delen van de energieportefeuille beheren, moeten coördineren dat dit gebeurt. Dat is mijn oproep. Hij mag wel stellen dat bepaalde zaken onder andere ministers vallen, maar ik spreek hem aan als coördinerend minister.

Minister **Verhagen**: Ook voor de World Energy Outlook geldt dat ik graag het hele rapport neem. Daarom verwees ik naar CCS. In het kader van de World Energy Outlook pakt het volgens het IEA desastreus uit voor het realiseren van de doelstellingen om de temperatuurstijging tot 2 graden terug te dringen als lidstaten zouden stoppen met kernenergie. Dat staat er ook in. Dat bedoelde ik. Je kunt niet één element uit het hele pakket nemen en zeggen: zij waarschuwen tegen het wereldwijd subsidiëren van fossiele brandstoffen. Daarbij wordt niet verondersteld dat dit in Nederland het geval is. Ik spreek over wereldwijd, over subsidies waarbij ik nog een aantal landen kan noemen. Daarnaast verwees ik. Ik was nog vriendelijk door alleen te verwijzen naar CCS. Ik had ook kunnen zeggen dat het desastreus is voor de klimaatdoelstellingen indien op basis van de huidige situatie zou worden gestopt met kernenergie. Dat staat erin. Als wij het rapport pakken, pakken wij het ook helemaal. Ik vind het prima om te shoppen, maar dan doen wij het met het hele pakket.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): De minister draait weer om mijn vraag heen. Er staat niet: pas het fossiele systeem zo snel mogelijk aan, zodat het wat schoner wordt. Er staat letterlijk: als de politiek niet snel en krachtig ingrijpt om uit het fossiele systeem te breken. Je kunt de theorie hanteren dat daarvoor tijd nodig is, maar ergens uitbreken betekent geen CCS. Nogmaals: waarom is het in de Nederlandse context niet mogelijk om te kijken naar een heel geleidelijke langzame afbouw van sommige overheidsinterventies ten bate van fossiele energie?

Minister **Verhagen**: Ik herhaal dat wij geen specifieke subsidies op fossiele energie hebben. Ik heb gezegd dat er sprake is van een non-discriminatoire subsidie op bepaalde regelingen op het vlak van de energiebelasting. Dat geldt zowel voor groene als grijze energie. Op het

moment dat er 100% groene energie gebruikt wordt, krijgt de verbruiker dezelfde korting op de energiebelasting. Als wij aanpassing van de fiscale behandeling van de energiesector willen, moeten wij dit in Europees verband doen, omdat wij ons anders uit de markt prijzen. Bij energie gaat het niet alleen om het zorgen voor voldoende energie. Wij hebben ook te maken met een economische sector waarin talloze mensen hun brood verdienen. Juist op het punt van energie behoren wij tot de topsectoren in de wereld, maar wij moeten wel met de Noordwest-Europese markt concurreren. Dat is wat ik zeg. Ik wil het niet voor mijn rekening nemen om een hele sector af te sluiten en 100 000 banen op de tocht te zetten. Dat doe ik niet. Als ik op dit punt iets wil doen, dan doe ik dat in Europees verband, om een level playing field te houden.

De **voorzitter**: Korte vragen en korte antwoorden, alstublieft.

Minister **Verhagen**: De stelling dat hier op fossiele en niet op duurzame energie gesubsidieerd wordt, werp ik verre van mij. Bij de energiebelasting zijn er geen specifieke subsidies gericht op grijze energie. Als er ergens sprake is van specifieke subsidies, dan is het wel op het vlak van groene energie.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Is de rode diesel dan misschien een weeffout? Ik begrijp dat de minister zegt dat het zijn intentie is dat er geen specifieke subsidies op fossiele energie zijn. Dan valt mij de rode diesel dus op als een weeffout.

De **voorzitter**: En uw vraag is?

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Hier is sprake van een bevoordeling die op dit moment zeker van belang is voor de concurrentiekracht van bepaalde sectoren. Terecht wil de minister daar voorzichtig mee omgaan. Maar waarom willen wij die nog koppelen aan één specifieke brandstof? Daarop heb ik van de minister geen reactie gehoord.

Minister **Verhagen**: Het is een beetje vragen naar de bekende weg. Er is meermalen over gesproken. Door de meerderheid van de Kamer is gesteld, niet alleen in het regeer- en gedoogakkoord, maar ook nadien, dat de rode diesel in een bepaalde belastingcategorie blijft, om daarmee de positie van de agrarische sector niet bovenmatig te benadelen. Men kan dan hoog of laag springen, maar dat is wat de Kamer in meerderheid een en andermaal heeft uitgesproken.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik hoop dat de minister mij niet verkeerd begrijpt. Ik zeg niet dat ik het concurrentievoordeel wil aanpakken. Alleen vraag ik mij af of het in deze tijd nog zinvol is om dat te koppelen aan één specifieke fossiele brandstof. Zou het niet interessant zijn om na te gaan of wij met het behoud van het concurrentievoordeel voor de sector niet een rem plaatsen op het vergroenen van de sector? Als men groen gas wil gebruiken, krijgt men immers het voordeel niet. Het is dus extra nadelig om over te gaan op iets anders. Ik heb het nu niet over de concurrentiepositie van de sector; die blijft gewaarborgd.

Minister **Verhagen**: Ik zeg dit niet om flauw te doen, maar vorige week is het debat over het Belastingplan gevoerd. Daarbij is ook gesproken over de accijnzen op groen gas. Ik had mij kunnen voorstellen, ook in het kader van de discussie die gevoerd is over het elektrisch rijden, dat toen gevraagd zou worden om de accijnzen op groen gas te verlagen. Dat had heel goed gekund. Op een gegeven moment is ook voorgesteld, juist om elektrisch rijden te bevorderen vanwege de enorme positieve effecten die dat heeft op het tegengaan van fijnstof en andere vervuiling die in de stad

plaatsvindt, om het elektrisch rijden voorlopig in een lagere belastingcategorie te plaatsen, om daarmee een stimuleringsimpuls te geven. Op basis van deze discussie is een meerderheid in de Kamer ontstaan voor het kijken naar groen gas in relatie tot de accijnzen. Dat is de uitkomst van het debat. Mevrouw Van Veldhoven kan mij nu toch niet verwijten dat ik iets verdedig wat net een week geleden door de Kamer zelf is vastgesteld.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik verwijt de minister niets. Ik heb dit met mijn collega besproken. Omdat het gaat om het ombouwen van een bestaande regeling, heeft het geen effect voor het Belastingplan en hoeft het ook niet per se in dat kader te worden besproken. Wij willen het eerst met de vakminister bespreken om te zien hoe hij ertegenover staat. De Kamer dicteert de minister niet wat hij moet doen. Ik vraag hem of hij bereid is om hierover na te denken, zodat wij er bij de volgende behandeling van het Belastingplan nog actie op kunnen ondernemen.

De **voorzitter**: Mevrouw Van Veldhoven, ik stel voor dat u dit opspaart voor de tweede termijn. Dit was de derde keer dat u erop terugkwam en dat kunnen we ons wat tijd betreft niet permitteren.

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Voorzitter. De vrijstelling van groene stroom voor het transporttarief was een suggestie naar aanleiding van het feit dat dit in de landen om ons heen gebeurt. In België en Duitsland is er een vrijstelling van de transporttarieven. We hebben het nu steeds over een level playing field en daarom vraag ik de minister of hij in het Brussel gaat aankaarten als wij er in Nederland niet iets aan doen. Dat is ook een doorkruising van het level playing field.

Minister **Verhagen**: Indien het staatssteun is, kaart ik het aan. Ook in het kader van bijvoorbeeld de aluminiumsmelterijen en dergelijke is die discussie al eens gevoerd en ik neem aan dat deze vraag ook daaruit voortkomt. Zodra er op dat moment sprake is van schending van een level playing field en van de afspraken die wij met name over staatssteun hebben gemaakt, treed ik daartegen op. Als mevrouw Van der Werf mij vraagt om hoe dan ook deze vrijstelling van de transporttarieven in Nederland toe te passen ...

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Nee!

Minister **Verhagen**: Prima!

De **voorzitter**: Ik kijk even rond of er nog andere vragen zijn. Die zijn er niet.

Minister **Verhagen**: Dan gaan wij naar de decentrale opwekking en de zelflevering.

Mevrouw Van der Werf heeft gevraagd naar de randvoorwaarden. Ik zie net als mevrouw Van der Werf die ontwikkeling naar een meer decentrale opwekking. In de wetgevingsagenda Stroom pakken wij die op. Allereerst zullen wij de Elektriciteitswet van 1998 zodanig aanpassen dat de verenigingen van eigenaren onbeperkt mogen salderen over de gemeenschappelijke elektriciteitsaansluiting. Voor verenigingen van eigenaren schrap ik het maximum van 5000 kWh. Dat geldt voor particuliere huiseigenaren. Daarmee voeren wij de motie-Jansen uit. Ik verwacht die wijziging in de eerste helft van 2012 te realiseren.

Aan het einde van 2012 is het de bedoeling, een wetsvoorstel af te ronden ter algehele herziening van de Gaswet en de Elektriciteitswet 1998.

Daarmee beogen wij de wetgeving duidelijker en eenvoudiger te maken door minder regeldruk voor bedrijven en minder lasten voor de overheid.

Daarbij zal een verbetering van de positie van decentraal opgewekte energie een van de belangrijkste aandachtsgebieden zijn. De heer Jansen heeft gesteld dat ik zijn motie niet helemaal goed zou hebben uitgevoerd. De uitvoering van de motie van de leden Jansen, Van Tongeren en Samsom – die met algemene stemmen was aangenomen – was minder eenvoudig dan het lijkt. De belangrijkste uitdaging is namelijk het feit dat de leverancier verantwoordelijk is voor de meetgegevens. Nu staat het iedereen in Nederland vrij om zijn of haar eigen leverancier te kiezen, maar de verbruikersgegevens van de verschillende leden van de vereniging van eigenaar zijn niet centraal beschikbaar. De virtuele saldering over alle leden van een vve ontardt dan in een administratief moeras. Ik vraag daar wel de aandacht van de Kamer voor. Om die reden hebben wij voor de volgende oplossing gekozen. Het kWh-tarief bestaat uit twee delen, te weten het energiedeel en de energiebelasting. Voor het energiedeel schrap ik de grens van 5000 kWh in de eerstvolgende wijziging van de Elektriciteitswet – zoals gezegd, verwachting voorjaar 2012 – en voor de energiebelasting is saldering toegestaan, zolang de vve meer afneemt dan teruglevert aan het net. Hierdoor wordt zelflevering een aantrekkelijker optie voor vve's van 20 wooneenheden of meer. Dergelijke verenigingen hebben veelal ook een lift of een andere voorziening die elektriciteit bereikt. Daarmee bereiken wij 95% van de vve's zonder in dat eerder genoemde moeras te verzanden. Voor de kleinere vve's is zelflevering natuurlijk ook mogelijk, weliswaar niet via de centrale vve-meter, maar wel via de meter van de individuele leden. Alle fracties vragen of ik niet meer moet doen om zelflevering fiscaal te stimuleren. Ik ben er geen voorstander van. Wij maken onderscheid tussen kleinschalig en grootschalig opwekken. Voor de kleinschalige opwekking staan wij saldering toe. Voor de grootschalige opwekking is er thans de SDE-plus. Het uitbreiden van saldering naar grootschalige opwekking leidt tot dubbeling van instrumenten, hetgeen volgens mij ondoelmatig is. Saldering is daarnaast een openeindregeling. Die is altijd riskant, maar zeker onverantwoord in een periode waarin wij budgettair financieel nogal onder druk staan, omdat wij dan uiteindelijk elders moeten bezuinigen. Zo'n regeling biedt ook geen zekerheid aan de investeerders. Wij hebben dat gezien bij de MEP, ook zo'n openeindregeling. Die bleek financieel onhoudbaar en werd op enig moment afgeschaft. Het is dus de vraag of je daarmee uiteindelijk veel wint. Bij technologieën die dicht bij de markt liggen en waarbij je meer energiebelasting terugkrijgt dan de onrendabele top hoog is, zal de Europese Commissie snel zeggen dat het ongeoorloofde staatssteun is. De Europese Commissie zal dan eisen dat het te veel betaalde wordt teruggevorderd. Bij de discussie over de wetswijziging die ik voorbereid in relatie tot de vereniging van eigenaren moeten wij er nog maar eens verder over debatteren.

De heer Samsom vraagt of ik het op basis van de artikelen 47 en 63 van de Wet belastingen op milieugrondslag via blokverwarming mogelijk wil maken om zonne-installaties vrij te stellen van energiebelasting en dat te dekken uit de extra btw-inkomsten uit de verkoop van zonne-installaties of de ophoging van de tweede schijf van de energiebelasting. Volgens mij probeert hij met een overvaltechniek een heel ingewikkelde zaak heel snel te regelen. Dat vind ik slim geprobeerd. Waarom heeft hij dit echter vorige week niet ingebracht bij de bespreking van het belastingplan?

De heer **Samsom** (PvdA): Omdat het ook wijzigingen in de Elektriciteitswet vereist en dat is ingewikkeld bij de belastingwetgeving.

Minister **Verhagen**: Dat lijkt mij een steekhoudend argument. Ik zal er nog eens goed naar kijken. Ik vraag mij af of het een oplossing is voor het probleem. De heer Samsom hoort van mij.

De **voorzitter**: Ik kan de minister in zoverre behulpzaam zijn met de constatering dat wij vandaag niet meer toekomen aan de tweede termijn. Hij heeft dus nog twee weken de tijd om na te denken.

Minister **Verhagen**: Gelukkig! De D66-fractie vraagt of ik in relatie tot de decentrale opwekking wil kijken naar de instelling van een apart fonds voor duurzame energie. De fracties van CDA en VVD hebben naar aanleiding daarvan ook vragen gesteld. Het is mij niet ontgaan dat diverse partijen zich vorige week in de media hebben gemanifesteerd met een oproep voor een duurzaam investeringsfonds. Naar aanleiding van dat krantenbericht heeft zich onmiddellijk een internationale consultant gemeld om zijn diensten aan te bieden. Ik weet niet of dat het beste bewijs is dat het een goed idee is. De vraag is of wij hier het ei van Columbus hebben. Het leek zo aardig. Mevrouw Van Veldhoven heeft het idee op een heel aardige manier gepresenteerd. In het kader van de green deal met het Holland Financial Centre onderzoek ik of dit een mogelijkheid is. Het Holland Financial Centre voert op dit moment een haalbaarheidsonderzoek uit naar de oprichting van een groene investeringsmaatschappij. Het Holland Financial Centre heeft een haalbaarheidsstudie uitgevoerd naar de oprichting een groene investeringsmaatschappij. Op basis daarvan wordt nu een businesscase uitgevoerd. Een van de elementen is inderdaad de oprichting van een groene investeringsmaatschappij die veelal kleinschalige projecten kan bundelen en beoordelen. De gedachte is dat banken dan eerder bereid zouden zijn tot financiering, omdat dure behandelingskosten van al die afzonderlijke plannetjes vermeden kunnen worden. Ik wacht de resultaten even af. Ik heb uiteraard geen enkel bezwaar als marktpartijen zo'n fonds opzetten. Ik neem het idee van mevrouw Van Veldhoven graag mee in de gedachtewisseling met het Holland Financial Centre. Ik maak wel bezwaar tegen de gedachte dat de overheid moet participeren. De redenering zou zijn dat de overheid goedkoper kan lenen dan marktpartijen en dat het daarom interessant is om te participeren. De overheid kan inderdaad tegen een relatief lage rente lenen omdat zij niet in marktactiviteiten participeert. Gemakshalve zeg ik daarbij: juist om Italiaanse toestanden te voorkomen. Banken moeten beoordelen of zij willen deelnemen aan energieprojecten. Als zij dat niet willen, zijn het schijnbaar geen haalbare of rendabele projecten. Dan moet de overheid al helemaal niet daarin gaan participeren. In de discussies in het kader van de green deals wil ik ook met het Holland Financial Centre kijken welke mogelijkheden er zijn en of bepaalde regels de oprichting van zo'n centre belemmeren. Ik zal graag meewerken, maar dat is iets anders dan participeren. Voorzitter. Ik ben klaar met dit blokje.

De **voorzitter**: Ik kijk even of er vragen zijn.

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Het is ontzettend mooi dat de minister zegt dat bij de aanpassing van de Elektriciteitswet het zelf energie opwekken door vve's goed geregeld wordt. Eind 2012 wordt een en ander afgerond en verbeterd. De minister heeft vandaag ook het pleidooi aan deze kant van de tafel gehoord. Ik vind zijn opmerking niet helemaal recht doen aan wat wij hier vandaag gewisseld hebben.

Kan het sneller? Kan het steviger? Kan de minister toezeggen dat eind 2012 geregeld is dat decentrale opwekking door een collectief van kleinverbruikers mogelijk en bij voorkeur financieel aantrekkelijk is? Ik vind het echter geen recht doen aan de energie in de samenleving en aan alles wat er vandaag gezegd is over decentrale systemen, als hij nu zegt dat over een jaar de positie zal verbeteren.

Minister **Verhagen**: Nogmaals, ik was wat aarzelend over het plan van de heer Samsom, maar dat is de enige mogelijkheid om het te versnellen. Ik

zal daarnaar kijken. Ik wil niet flauw doen, maar mevrouw Van der Werf wil het niet regelen bij het Belastingplan, het moet via de Elektriciteitswet. Een wetswijziging kost meer dan een jaar. En dan moeten wij nog blij zijn als het hier niet van de agenda wordt gehaald vanwege spoeddebatten.

Mevrouw **Van der Werf** (CDA): Als de minister toezegt dat er eind 2012 een wetswijziging ligt die decentrale energieopwekking structureel verankert in de wet, is dat iets anders dan wanneer de minister zegt dat hij dan de positie van decentrale systemen verbeterd heeft. Voor de zomer is misschien te kort, maar misschien kunnen wij tot een compromis komen en afspreken dat de wetgevingsagenda stroom nauwlettend en voortvarend met de Kamer ter hand wordt genomen?

In het kader van de energieagenda wijs ik op de groencertificaten, de blokaanpak, salderen, etc. Je kunt dit op verschillende manieren regelen. Je kunt de energiecentrales erbij betrekken. Ik vraag de minister om een wettelijk regeling voor decentrale systemen. Kan het steviger dan alleen een positieverbetering?

Minister **Verhagen**: Niet om het een of ander, een wetswijziging kost minimaal een jaar. In het kader van eerder gedane toezeggingen zijn wij bezig met een wetsvoorstel. Vandaar dat ik een tijdpad heb kunnen schetsen. Het gaat naar de Raad van State. Dan zijn wij drie maanden verder. Daarna gaat het naar de Kamer. Er vindt eerst een schriftelijke behandeling plaats, enz. enz. Dan gaat het naar de Eerste Kamer. Wij zijn hier vier of vijf jaar met wetten bezig. Dat is één. Als men iets snel via een fiscaal instrument wil regelen, geldt het Belastingplan. Ik heb gewoon geen andere middelen. Ik heb gezegd dat, als het snel moet, ik wil kijken naar het voorstel van de heer Samsom, nog los van de vraag of dat het meest geëigende instrument is. Ik doe zoiets niet bij motie. Ik regeer, dus ik moet een wet voorstellen. Uiteindelijk moet de Kamer daarmee instemmen of niet. Ik heb geen andere mogelijkheden op basis van de huidige wetgeving.

De heer **Dijkgraaf** (SGP): Voorzitter, een punt van orde. Ik neem aan dat wij geen tweede termijn houden en dat de minister hierop schriftelijk terugkomt, inclusief het punt van de heer Samsom, om ons nog even heel duidelijk te maken op welke termijn wat mogelijk is en wat hij voorstelt om zelf te doen.

De **voorzitter**: Dat is toegezegd. Ik kom straks nog terug op de vormgeving.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Het zou ook heel goed zijn als de minister schriftelijk ingaat op alle voorstellen die de ChristenUnie doet op het gebied van opwekking en gebruik van eigen energie. Op dit gebied liggen er nog wat onbeantwoorde vragen, ook over het ophogen van de grens voor teruglevering aan het net.

De **voorzitter**: Ik had hier zelf ook over nagedacht, want de tijd tikt voort. Het is mijn streven om de eerste termijn af te maken. Als de minister echt om 17.00 uur weg moet, blijven er misschien nog een paar vragen liggen. Ik stel voor dat die schriftelijk worden beantwoord, inclusief de haalbaarheid van het voorstel van de heer Samsom, en dat dit ruimschoots voor de tweede termijn bij de Kamer bekend is. Dat kan veel tijd in de tweede termijn schelen.

Minister **Verhagen**: Voorzitter, dan ook van mijn kant een punt van orde. Het staat de Kamer vrij om alles te vragen wat zij wil. Daarop wordt altijd antwoord gegeven. Als een fractie, door een verdeling die u zelf maakt, vijf minuten spreektijd heeft en hier een boekwerk met 100 vragen

neerlegt met het verzoek om meteen te antwoorden, ja, sorry, dan gaan wij daar ook rustig de tijd voor nemen. Als ik binnen twee weken moet antwoorden op de vraag of het voorstel van de heer Samsom een mogelijkheid biedt om tegemoet te komen aan de wensen van de Tweede Kamer in relatie tot decentrale opwekking en de positie van de vereniging van eigenaren, moet ik zeggen dat ik dat niet kan. Ik vind dat onverantwoord met de weinige ambtenaren die ik heb. Ik heb geen idee hoeveel vragen erin staan. Ik kan wel alles neerleggen. Al zijn het er 100 of 200, maar dan gaan wij daar rustig de tijd voor nemen. Dan gaat u mij niet zeggen dat dit binnen twee weken moet.

De **voorzitter**: Ik heb niet gezegd dat op de stukken binnen twee weken gereageerd wordt. Wat mij betreft, worden de vragen die hier vandaag gesteld zijn en die niet mondeling zijn beantwoord, schriftelijk beantwoord, met inbegrip van het verhaal van de heer Samsom

Minister **Verhagen**: Prima. Dat is een heel ander verhaal. Dat is een deal.

De **voorzitter**: Mevrouw Van Veldhoven heeft nog een interruptie.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Als het weer wat meer aan Italiaanse toestanden zou doen, zou z'n nog eerder renderen in Nederland. Ik wil daar eigenlijk voor pleiten.

Bij de green deal gaat het de minister erom, dingen slimmer te doen. Hij wil in de green deal zaken mogelijk maken waarbij de overheid een rol moet spelen omdat zij anders niet van de grond komen. Bij de groene investeringsmaatschappij wordt inderdaad nagedacht over een publiek-private samenwerking, met 50% bijdrage van de overheid. Ik snap niet waarom de minister daarover zegt dat hij dat wel zou willen doen, maar op een andere manier niet. Ik pleit ervoor dat de minister bekijkt hoe in de context van de groene investeringsmaatschappij een financieringsvorm voor decentrale energie kan worden opgezet. Het hoeft geen apart fonds ernaast te zijn, het mag ook in het kader van. Hoe minder verschillende potjes, hoe beter. Het gaat mij om de ambitie. Het moet een volwaardige poot worden en het moet effectief toegankelijk zijn. Je maakt het effectief toegankelijk als je ook energiemaatschappijen erbij betreft.

Minister **Verhagen**: Over het private deel geef ik mevrouw Van Veldhoven gelijk. Voor het publieke deel heb ik gewoon het geld niet. Ook dan geldt dat het geld ergens vandaan moet komen en dat er iets anders geschrappt moet worden.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Het mooie van een revolverend fonds waarbij de overheid alleen maar een deeltje lening inzet, is dat de kosten voor die lening gewoon worden doorberekend. Het kost de overheid dus niets. Zij maakt alleen gebruik van haar mogelijkheid om goedkoop te lenen om tegen lage kosten met zo'n soort fonds te beginnen. Ik wil de minister niet dwingen tot een techniek. Ik wil hem aanspreken op een ambitie. Als hij akkoord is met die ambitie, laat ik hem graag ruimte om die uit te werken. Maar ik wil een ambitie.

Minister **Verhagen**: In het kader van de green deal ligt er een opdracht bij het Holland Financial Centre om op basis van de haalbaarheidsstudie te bezien of er een businesscase is. Als dat voorstel van Holland Financial Centre er ligt, hoort u mijn reactie daarop.

De **voorzitter**: De minister gaat door met het blok over kernenergie.

Minister **Verhagen**: Dit kabinet ziet kernenergie als een kansrijke energievorm, omdat die betaalbaar is, ons minder afhankelijk maakt en

een forse bijdrage aan de CO₂-reductie kan leveren. Ik vertrouw erop dat, indien er belangstelling voor is, voor het eind van deze kabinetsperiode een vergunning kan worden verleend voor de bouw van een nieuwe kerncentrale, waarbij zeer expliciete voorwaarden en uitgangspunten gelden.

Veiligheid gaat boven snelheid. Dat heb ik meerdere malen met uw Kamer gewisseld. Die toezegging staat.

Investeren in een kerncentrale is een zaak van de markt en niet van de overheid. Dat is van het begin af aan heel duidelijk geweest. Het moet dus gaan om een initiatief van het bedrijfsleven. Als het bedrijfsleven er niet mee komt en geen vergunning aanvraagt, kan er ook geen vergunning worden verstrekt.

Marktpartijen moeten zelf de businesscase rond krijgen. Financiële participatie vanuit het Rijk is niet aan de orde. Wij stellen randvoorwaarden ten aanzien van de veiligheid en het milieu. Als zij zelf tot de conclusie komen dat zij op basis van de huidige situatie geen aanvraag willen indienen omdat zij de businesscase niet rond krijgen, is dat hun zaak. Ik zal hen niet door middel van subsidies over de streep trekken. Ik wil investeerders in kernenergie in Nederland zekerheid geven door een vergunning af te geven voor de oprichting van een nieuwe centrale, mits zij voldoen aan de veiligheids- en milieueisen en mits zij de aanvraag tijdig indienen. Op basis van hetgeen eerder is gewisseld, verwacht ik zo'n vergunning te kunnen verlenen in deze kabinetsperiode. Daarvoor zijn wel forse inspanningen van de initiatiefnemers noodzakelijk.

Ik heb naar aanleiding van de vraag van mevrouw Van Tongeren met belangstelling kennisgenomen van het rapport van CE over de kosten van kernenergie. Het is inderdaad een van de vele rapporten over dit onderwerpen. Ik noem de rapporten van de SER, het ECN en het Nuclear Energy Agency, die laten zien dat de integrale kosten van kernenergie lager zijn dan die van de meeste andere vormen van elektriciteitsopwekking. In het CE-rapport wordt benadrukt dat je bij de kosten van kernenergie niet alleen moet kijken naar investeringskosten, maar ook naar andere onderdelen van de brandstofcyclus, zoals de kosten voor veiligheid en voor de berging van afval. Ik ben het daar volledig mee eens. Dat is ook precies wat potentiële investeerders doen en moeten doen, want ik investeer niet in kernenergie. Marktpartijen zullen die afweging moeten maken. Wat mij betreft, moeten zij ook opdraaien voor de kosten van veiligheid en afvalberging. Nogmaals, het is dan aan de marktpartijen om te bezien of er een businesscase is.

Ik treed niet in het dispuut tussen mevrouw Van Tongeren en de heer Leegte over de vraag wat de kosten nu werkelijk zijn. Ik sta er een beetje afwachtend tegenover. Als mevrouw Van Tongeren gelijk heeft, is er geen businesscase en zullen de marktpartijen nooit een aanvraag indienen; die zouden dan wel gek zijn. Als de heer Leegte gelijk heeft, zien zij wel een businesscase en doen zij het wel. Tenzij mevrouw Van Tongeren investeerders gaat helpen door het introduceren van een minimumprijs voor CO₂, want daar pleit zij voor en dat zou bijvoorbeeld DELTA ook graag willen. Ik houd mij wel aan mijn woord. Ik zal een nieuwe kerncentrale niet subsidiëren.

De heer Van Vliet vroeg ook naar wat wij doen als DELTA de vergunningaanvraag niet kan dragen. In dat geval kan het niet investeren in een nieuwe kerncentrale. Als er geen aanvraag is, gaan wij geen vergunning verlenen; wij doen dat namelijk op basis van een aanvraag. Wij zullen dus geen financiële steun geven, dat heb ik meermalen aangegeven.

Mevrouw Wiegman vroeg hoe het staat met de invulling van de randvoorwaarden voor verantwoorde fabricatie van uranium. In mijn randvoorwaardenbrief van 11 februari 2011 staat dat ik het van belang vind dat splijtstof op een verantwoorde manier wordt gefabriceerd. De conceptnotitie is klaar. Het nucleaire bedrijfsleven heeft vorige week gevraagd om een check op de feiten in de notitie, bijvoorbeeld door NRG, en om een

overleg van het nucleaire bedrijfsleven met het ministerie. Beide zaken worden gepland. Zodra de belanghebbenden hun zegje hebben kunnen doen, zal ik de Kamer daarover een notitie toesturen. Ik wacht liever even tot ik een goede notitie kan schrijven, dan dat ik nu een onvoldragen notitie zou sturen, voordat het overleg met de betreffende partijen is gevoerd.

De heer Van Vliet vroeg hoe het Convenant inzake Publieke Belangen Kerncentrale Borssele werkt als DELTA zelf wordt gekort. Ik heb juist een aanvullend convenant met DELTA gesloten om ervoor te zorgen dat niet iedere willekeurige partij eigenaar van de kerncentrale kan worden, bijvoorbeeld omdat DELTA verkocht zou worden. Concreet: dankzij het convenant kan ik mij verzetten tegen de verkoop van aandelen die DELTA in de kerncentrale heeft, als duurzame exploitatie van de centrale daardoor in gevaar zou komen. Dankzij het convenant kunnen onbetrouwbare partijen, die bijvoorbeeld onvoldoende middelen, of onvoldoende kennis hebben of banden hebben met boevenstaten, geen aandeelhouder worden van de kerncentrale in Borssele.

Mevrouw Van der Werf vroeg naar de stand van zaken rond Pallas. Ook hier is het aan de initiatiefnemers om een goede businesscase te maken. Momenteel ben ik met hen en diverse andere partijen in gesprek om te bezien of en in hoeverre dat kan lukken. Als dit tot een conclusie leidt, zal ik de Kamer hierover informeren.

De heer **Samsom** (PvdA): Voorzitter. De nonchalante houding van de minister met betrekking tot kerncentrales valt mij op en bevalt mij. Ik koppel die aan de wat strenge vragen van de heer Van Vliet over DELTA. De combinatie doet mij vragen: zijn hier mensen die dingen weten over vergunningsaanvragen die niet worden gedaan omdat er allerlei financiële zaken nog niet rond zijn, die ik nog niet weet? Het is een wat open vraag, maar ik combineer stukjes informatie. En de heer Van Vliet is natuurlijk goed bekend met de situatie van DELTA en stelt indringende vragen over de financiële positie. De minister reageert nonchalant: o, als ze niet komen, vind ik dat helemaal niet erg. Ik snap dat allemaal wel, maar daarom mijn vraag: zijn hier dingen bekend bij anderen, die in ieder geval bij mij niet bekend zijn?

Minister **Verhagen**: Bij mij in ieder geval niet! Maar het is in ieder geval helder. Wij hebben van begin af aan gezegd dat het een marktpartij is. Dit is geen kwestie van een nonchalante houding. Ik heb gezegd dat wij een vergunning willen verlenen als er een aanvraag komt. Wij zijn van plan een vergunning te verlenen als aan de eisen en randvoorwaarden wordt voldaan. Er is niets nieuws onder de zon. Ik begrijp wel dat de heer Samsom er belang bij heeft – want ik weet niet of hij iets weet wat ik niet weet – om een bepaald of ander beeld te scheppen, maar voor ons hebben altijd vooropgestaan: de veiligheid, de businesscase, geen overheidsgeld voor de financiering van de kerncentrale. Volgens mij is er echt niets nieuws onder de zon.

De heer **Leegte** (VVD): Je zult nooit weten wat de ander weet of juist niet weet; maar die filosofie is wellicht straks voor Nieuwspoor. De minister antwoordde vrolijk relativerend dat er geen verschil zit tussen wat mevrouw Van Tongeren en de heer Leegte zeiden. Dat is in zekere zin natuurlijk waar, maar bij mevrouw Van Tongeren gaat het om 116 mld. aan subsidies, bij de heer Leegte gaat het om 5 mld. aan private investeringen. Ik neem aan dat de minister niet zegt dat hij voor die 116 mld. is voor windenergie uit het plan van Van Tongeren.

Minister **Verhagen**: Ik kan de heer Leegte geruststellen: daarvoor heb ik helemaal geen geld. Verder ben ik iets dergelijks ook helemaal niet van plan. Als de heer Leegte gelijk heeft met zijn veronderstelling, dan is er

een businesscase die het voor de potentiële aanvragers van een bouwvergunning voor een kerncentrale aantrekkelijk maakt. Er zal dan waarschijnlijk een vergunningsaanvraag worden ingediend. Als mevrouw Van Tongeren gelijk heeft, dan krijgt men de businesscase helemaal niet rond en zal men dus ook geen aanvraag indienen. Dat is wat ik zei.

De heer **Leegte** (VVD): Ik ben geheel gerustgesteld.

De heer **Van Vliet** (PVV): Die vergunningsaanvraag kost blijkbaar 110 mln. Als DELTA dat bedrag kan ophoesten en uiteindelijk de vergunning binnenhaalt, wat gebeurt er dan als DELTA drie dagen later wordt verkocht? Die vergunning heeft een bepaalde waarde en staat daarom op de balans van dit bedrijf. Wat doet de minister met die vergunning?

Minister **Verhagen**: Om te beginnen moet DELTA zich eerst splitsen. Vervolgens kan ik gebruikmaken van de mogelijkheid die het convenant biedt om te toetsen of de verkoop van de aandelen in de kerncentrale van DELTA de duurzame exploitatie van de centrale in gevaar brengt. Verder worden de kosten verwerkt in de prijs die men moet betalen. Als DELTA de kosten voor een vergunning niet kan opbrengen, dan kan dit bedrijf natuurlijk ook geen centrale exploiteren.

De heer **Van Vliet** (PVV): Dat was mijn vraag niet. Ik stelde een vraag over de mogelijkheid dat DELTA die 110 mln. wel ophoest en een vergunning voor Borssele 2 krijgt. Wat is dan de status van de vergunning als DELTA wordt verkocht? Die vergunning staat dan immers op de balans van DELTA.

Minister **Verhagen**: De vergunning is overdraagbaar. Wat ik kan doen, is toetsen of de koper betrouwbaar is. Dat is immers een mogelijkheid die het convenant mij biedt. Dat is de reden dat ik zei dat ik mij kan verzetten tegen de verkoop van de aandelen als de duurzame exploitatie van de kerncentrale daardoor in gevaar komt. Ik kan de verkoop van die aandelen verder ook tegenhouden als ik van mening zou zijn dat een potentiële koper onvoldoende financiële mogelijkheden heeft, onvoldoende kennis in huis heeft of banden heeft met boevenstaten. Dat zijn allemaal redenen waarom zij geen aandeelhouder mogen worden van de kerncentrale. De vergunning als zodanig is dus overdraagbaar. Maar als ik tegen een potentiële koper ben, dan kan ik het blokkeren.

De heer **Van Vliet** (PVV): Met «de kerncentrale» bedoelt de minister toch zeker Borssele 2?

Minister **Verhagen**: Wat voor Borssele 1 geldt, geldt ook voor Borssele 2.

De **voorzitter**: Ik heb zelf ook nog een vraag. De minister zei: men kan pas een aanvraag indienen als de businesscase rond is.

Minister **Verhagen**: Voor zichzelf.

De **voorzitter**: De overheid is verantwoordelijk voor de afhandeling van de vergunningsaanvraag. Daarvoor moeten veel kosten worden gemaakt. Zijn al die kosten op voorhand gedekt, bijvoorbeeld in de vorm van een bankgarantie of door een betaling vooraf? Kortom: hebben wij de zekerheid dat de gemaakte kosten ook worden betaald als de businesscase niet rond komt?

Minister **Verhagen**: Op de begroting staat een reservering voor de ambtelijke capaciteit die nodig is om Borssele gedurende dertig jaar

overeind te houden en om Pallas te beoordelen. Dat zijn allemaal kosten die de overheid normaliter ook maakt. Daarnaast zijn er kosten verbonden aan een vergunningsaanvraag. In de voorwaarden voor de vergunningsaanvraag staat echter dat die kosten meegenomen moeten worden. Met andere woorden, als zij een aanvraag indienen voor een vergunning, maken zij zelf de beoordeling of zij daarvoor kunnen en willen betalen.

De **voorzitter**: Maar de volledige kosten van het vergunningstraject worden op voorhand afgerekend, zo begrijp ik. Dus op het moment dat men de vergunning aanvraagt, zal de aanvrager, op dit moment DELTA ...

Minister **Verhagen**: Ik zoek het uit en kom erop terug.

De **voorzitter**: Dat was namelijk de vraag.
Ik stel voor dat wij overgaan naar het laatste blok.

Minister **Verhagen**: De heer Leegte vraagt hoe het staat met de voortgang van de energie-universiteit. De plannen voor de Energy Academy Europe worden op 23 november tijdens de Energy Delta Convention in Groningen bekendgemaakt. Het is een doorlopende leerlijn van mbo en hbo naar wo, gericht op energiekennis en het opleiden van personeel in de energiesector. Het is de bedoeling dat men in september 2012 met een bachelorstudie en een masterstudie begint en zich richt op de volledige breedte van het speelveld energie.

De heer Van Vliet wil weten hoe het staat met de energievoorziening op de BES-eilanden. Ook de heer Leegte sprak over de BES-eilanden. Wat de elektriciteitsvoorziening betreft, is inderdaad sprake van een monopolie. Er bestaat een concessiestelsel waarbij één concessie is verleend. De schaal en het geïsoleerde karakter van de eilanden bieden verder geen perspectief op marktwerking wat de elektriciteitsvoorziening betreft. De monopoliepositie vraagt wel om een regulerend kader met onder meer toezicht op de tarieven. Dat moge duidelijk zijn. Ik laat momenteel onderzoeken op basis van de disputen die hebben plaatsgevonden welk regulerend kader het beste is toegerust voor de eilanden, omdat de energievoorziening daar als zodanig natuurlijk niet te vergelijken is met die in Nederland.

Een belangrijk aandachtspunt, ben ik met de heer Leegte eens, is dat er meer systematisch toezicht nodig is op de energieprijsvorming. Zoals ik al zei, is het vigerende reguleringsstelsel in Nederland niet zomaar toepasbaar vanwege de specifieke situatie. Ik laat op dit moment onderzoeken welke reguleringsvorm het beste is voor de eilanden. Daarbij betrek ik ook de vraag hoe de uitvoering van dat toezicht in de praktijk zal worden ingevuld.

De heer Leegte geeft aan hoe belangrijk de gasrotonde is en vraagt of er meer aandacht moet komen voor investeringen in bijvoorbeeld gasgestookte centrales. In de voortgangsrapportage gasrotonde heb ik bewust een overzicht opgenomen van de investeringen in Nederland in gasgestookte centrales. Ik constateer dat marktpartijen daarin substantiële investeringen hebben gedaan. Ik constateer voorts dat de trend naar meer inzet van gas in elektriciteitscentrales ook in andere Europese landen van toepassing is. Dat heeft te maken met de kwaliteit van aardgas als schoonste fossiele brandstof en met de mogelijkheid om gascentrales flexibel in te zetten om de wisselende beschikbaarheid van vernieuwbare brandstof op te vangen. De kern van mijn beleid is zeker dat wij meer interconnecties van de grond krijgen. Het is een van de prioriteiten van ons land en de ons omringende landen.

De heer Van Vliet vraagt hoe de participatie van de Gasunie in Nord Stream bijdraagt aan de voorzieningszekerheid voor ons land. In de voortgangsrapportage wordt de participatie in Nord Stream in relatie gebracht tot een van de belangrijkste doeleinden, te weten diversificatie.

Diversificatie in de energievoorziening en de gasaanvoer is van belang om de beschikbaarheid van gas op de langere termijn te waarborgen. Daarbij staat het streven centraal naar diversificatie van leveranciers alsook van bronnen om te voorkomen dat Nederland afhankelijk wordt van één type energie, één land of één bedrijf. Wij moeten beter bestand zijn tegen mogelijke problemen met de doorvoer van gas door transitlanden. Met Nord Stream zetten wij een belangrijke stap op dit terrein.

De heer Van Vliet vraagt of ik kan garanderen dat er geen nieuw kapitaal gaat naar TenneT. Vragen over eventuele bijstortingen moet hij echt aan de minister van Financiën stellen, die aandeelhouder en dus daarop aanspreekbaar is. Dat debat heeft hij eerder gevoerd met de minister van Financiën. Ik ga over de wettelijke kaders waarbinnen TenneT in Nederland zijn net op orde houdt.

De heer Jansen vraagt naar een Europese TSO waarvan TenneT onderdeel uitmaakt. De integratie van de Noordwest-Europese energiemarkt vergt zowel voor gas als voor elektriciteit intensieve samenwerking tussen de landelijke netbeheerders. Er ligt een grensoverschrijdende participatie tussen TSO's in het verschiet. In die zin draagt de minderheidsprivatisering van TenneT en de Gasunie juist bij aan de totstandkoming van zo'n Europese TSO. Dat zal wat mij betreft een natuurlijk proces moeten zijn. Zij werken steeds intensiever samen en capaciteitsplannen worden op elkaar afgestemd. Die samenwerking zal in de toekomst alleen maar toenemen.

De heer Van Vliet vraagt nog naar de inzet van de olievoorraden van COVA. Is de inzet voltooid, wat heeft het opgebracht, wat gebeurt er met het geld en hoe wordt de voorraad weer aangevuld? De actie van de IAEA is inmiddels formeel beëindigd en heeft als het ware een brug gevormd om het wegvallen van de productie uit Libië te overbruggen tot het moment dat de extra productie uit een aantal Golfstaten op de markt komt. Voor Nederland heeft dat geleid tot de inzet van een deel van de COVA-voorraden. Deels heeft het ook tot lagere exploitatiekosten geleid, doordat de kosten voor tickets lager werden. Deels waren er lagere rentekosten voor COVA, doordat een deel van de leningen kon worden afgelost. Er komt op zichzelf geen extra geld ter beschikking. In de loop van volgend jaar zal de stichting COVA haar voorraadniveau weer opbouwen naar het wettelijk verplichte niveau.

De **voorzitter**: Wij doen een laatste ronde en inventariseren of er nog vragen openstaan, die zo nodig schriftelijk kunnen worden beantwoord in dezelfde brief waarin het voorstel van de heer Samsom wordt besproken.

De heer **Leegte** (VVD): Voorzitter. Ik heb nog een vraag over de BES-eilanden. Ik had samen met mijn collega André Bosman gevraagd naar het regulerend kader voor de energiemarkt. Ik dank de minister voor zijn toezegging. Kan hij daarbij ook aangeven dat er voor medio 2012 een plan voor ligt en dat wij het niet te lang laten lopen?

Minister **Verhagen**: Ja.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Voorzitter. Er zijn twee vragen blijven liggen. Ik heb een vraag gesteld over consistentie in werken, het idee om naar een MIRT-E te gaan. Voorts heb ik gevraagd om een biomassastrategie voor de lange termijn.

De heer **Van Vliet** (PVV): Voorzitter. Ik wil nog even terug naar TenneT. Wat de minister daarover zegt, klopt alleen formeel. Financiën is de aandeelhouder in TenneT, maar de kapitaalstorting van 600 mln., waarover ik in een ander debat een motie heb ingediend, werd gedaan om TenneT in staat te stellen om te voldoen aan de Nederlandse verplichtingen betreffende broodnodige investeringen in het Nederlandse

hoogspanningsnet. Dat lijkt mij uiteraard de portefeuille van deze minister. Nu komt TenneT in financieel zwaar weer door een Duits avontuur, een Duits net. Dat kan natuurlijk een impact hebben op de investeringen in het Nederlandse hoogspanningsnet. Hoe gaat de minister ervoor zorgen dat TenneT eerst van dat Duitse avontuur afkomt voordat ze in Nederland weer met de open hand gaan staan?

De **voorzitter**: Kan de minister de vragen nu beantwoorden?

Minister **Verhagen**: Ik kan schriftelijk reageren op de laatste vraag van de heer Van Vliet. Investerings zijn echt een zaak van Financiën. Ik ga over de wettelijke kaders waaraan TenneT zich heeft te houden. De minister van Financiën is verantwoordelijk voor de financiële inspanningen van de overheid. Ik zal u, eventueel in samenwerking met de minister van Financiën, schriftelijk nog ten dienste zijn, want ik doe natuurlijk alles om de Kamer naar tevredenheid te antwoorden.

Mevrouw Van Veldhoven vraagt naar de biomassastrategie. Begin 2012 zal een strategische agenda biobased economy naar de Tweede Kamer gaan. Haar andere vraag neem ik schriftelijk mee.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Voorzitter. Zouden de MEE-bedrijven die hun besparingsdoelen niet halen dan ook hun beloning niet moeten krijgen?

Ik kom bij de motie-Sap over zonnepanelen op rijksgebouwen. Wij schijnen twee rijksgebouwen te hebben met zonnepanelen, inclusief de Tweede Kamer. Dat blijft nogal achter bij provincies en gemeenten. Kan die ambitie wat omhoog?

Ik hoor net dat mijn collega Van Vliet wordt bediend met een gezamenlijk antwoord. Wellicht kan de minister ook gezamenlijk met de minister van Binnenlandse Zaken een antwoord kunnen geven over energiebesparing in de gebouwde omgeving.

Minister **Verhagen**: Ik zal de minister van Binnenlandse Zaken vragen u daarover te informeren.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Daar ben ik ook heel tevreden over.

Minister **Verhagen**: De heer Donner heeft u op 17 oktober jongstleden geïnformeerd over de uitvoering van de motie-Sap. Daarbij bekijken wij niet alleen de mogelijkheden voor zonnepanelen, maar ook kosteneffectieve en duurzame systemen voor winning en beheer van energie. In samenwerking met de marktpartijen zoeken wij naar de beste opties, waarbij zonnepanelen uiteraard een rol kunnen spelen.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik zou graag nog antwoord krijgen op de vraag hoe wij meten en weten of wij de komende jaren op schema liggen met het behalen van de doelstellingen. Krijgen wij er jaarlijks een rapportage over? Is de minister bereid om een aansluitplicht voor de glastuinbouw te regelen? Die zit nu in een vacuüm tussen de 10 en de 100 megawatt. Ik heb gevraagd om de nodige belemmeringen weg te nemen als het gaat om wind op land, ook gezien de doelstelling om 3000 megawatt op land te realiseren.

De heer **Dijkgraaf** (SGP): Voorzitter. Ik haak aan bij de vraag hoe wij weten of wij op schema liggen. Ik heb gerefereerd aan de aangenomen motie-Dijkgraaf c.s. (32 512, nr. 48). Ik verneem graag hoe er wordt geëvalueerd en of dat met een goede methodiek zal gebeuren. Wat mij betreft, mag het allemaal schriftelijk.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Voorzitter. Ik heb de minister geen keuzes horen maken. Misschien wil hij nog reflecteren op de enorme kansen die er liggen, als wij onze landbouw anders inrichten.

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Ik weet dat mevrouw Ouwehand het liefst de landbouw wil afschaffen en het liefst ons allemaal wil verbieden vlees te eten. Dat zou inderdaad een effect hebben, maar wij maken een andere keuze; een keuze die mevrouw Ouwehand niet onderschrijft.

Op de vraag van de heer Dijkgraaf zal ik schriftelijk ingaan. Hoe geven wij aan hoe wij op schema zitten? Dat gebeurt jaarlijks bij de begroting.

Mevrouw Van Tongeren vroeg naar de beloning van MEE-bedrijven. MEE-bedrijven krijgen geen beloning. Maar als zij hun afspraken niet nakomen, zal ik ze wel uit het convenant zetten. De consequentie is dan een publiekelijke vingerwijzing. Wanneer publiekelijk bekend wordt dat het convenant met bedrijf X of bedrijf Y niet meer bestaat, wordt het voor het publiek ook duidelijk dat zij zich niet hebben gehouden aan de afspraken in het convenant.

De **voorzitter**: Namens de SP-fractie heb ik nog een paar vragen. Gaat de minister zich enthousiast inzetten om van de waterkrachtcentrale Hagestein een green deal te maken? Ik neem aan dat de heel technische vraag over de gassamenstelling schriftelijk kan worden beantwoord. Ook de vraag over de brandstofcellen ligt er nog.

Minister **Verhagen**: Ik zal er schriftelijk op ingaan.

De heer **Leegte** (VVD): Voorzitter. Ik wil nog opmerken dat er op het dak van de Tweede Kamer geen zonnepanelen liggen, maar zonnecollectoren. Het lijkt hetzelfde, maar het is niet hetzelfde. Voor de precisie van het debat is het altijd handig om te weten waarover je spreekt, als je vragen stelt.

De **voorzitter**: Wij nemen daar met belangstelling kennis van.

Minister **Verhagen**: Maar warmte heeft het niet opgeleverd!

De **voorzitter**: Het was ook niet echt zonnig vandaag. Ik constateer dat wij de eerste termijn van de Kamer en de minister in zeven uur hebben afgewerkt. Ik heb begrepen dat wij maandagochtend 5 december van 10.00 uur tot 12.00 uur de tweede termijn doen. De woordvoerders water kunnen daarna direct door met een notaoverleg van zes uur over water. Succes daarmee!

Sluiting 17.12 uur.

Volledige agenda

1. Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (XIII) voor het jaar 2012 (onderdeel Energie)

33 000-XIII – Brief regering d.d. 20-09-2011

minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen

2. Bijsluiters bij de begrotingen 2012 en informatie inzake de ontwikkeling rond de inrichting van de begrotingen

33 000-60 – Rapport/brief Algemene Rekenkamer d.d. 13-10-2011

president van de Algemene Rekenkamer, S.J. Stuiveling

3. Resultaten SDE-plus 2011 en de openstelling van de SDE-plus in 2012
31 239-125 – Brief regering d.d. 03-11-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M.
Verhagen
4. Derde subsidiebeschikking windenergie op zee
31 710-21 – Brief regering d.d. 07-11-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M.
Verhagen
5. Resultatenbrochure convenanten meerjarenafspraken met de sectoren
diensten, industrie en voeding (min ELI)
30 196-146 – Brief regering d.d. 26-10-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M.
Verhagen
6. Energierapport: wetgevingsagenda STROOM (min ELI)
31 510-47 – Brief regering d.d. 10-11-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M.
Verhagen
7. Afschrift onderzoek rol speculanten en hedge funds op de TTF
2011Z14798 – Brief regering d.d. 30-06-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M.
Verhagen
8. Subsidie duurzame warmte voor bestaande woningen
31 239-122 – Brief regering d.d. 04-07-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M.
Verhagen
9. Taskforce Intelligente Netten
31 510-46 – Brief regering d.d. 04-07-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M.
Verhagen
10. Voortgang van het traject ter aanpassing van de code Meetvoor-
waarden Gas – RNB (regionaal netbeheer)
31 374-39 – Brief regering d.d. 14-09-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M.
Verhagen
11. Perspectief voor Offshore Wind in Noord-Nederland
2011Z16284 – Brief regering d.d. 22-08-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M.
Verhagen
12. Inzet strategische olievoorraden
29 023-103 – Brief regering d.d. 23-06-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M.
Verhagen
13. Voortgangsrapportage Gasrotonde 2011
29 023-112 – Brief regering d.d. 07-11-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M.
Verhagen
14. Lijst van vragen en antwoorden over de recente stroomstoring in de
Bommelerwaard (min ELI)
2011Z23448 – Brief regering d.d. 18-11-2011

minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen

15. Lijst van vragen en antwoorden inzake ministeriële regeling gassenstelling

29 023-111 – Brief regering d.d. 03-11-2011

minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen

16. Energiebesparing: ambities en resultaten

33 016 – Rapport/brief Algemene Rekenkamer d.d. 27-09-2011

president van de Algemene Rekenkamer, S.J. Stuiveling

– Beantwoording vragen commissies voor de Rijksuitgaven en voor ELI over het rapport Energiebesparing: ambities en resultaten

33 016-4 – Rapport/brief Algemene Rekenkamer d.d. 02-11-2011

president van de Algemene Rekenkamer, S.J. Stuiveling

– Lijst van vragen en antwoorden inzake het Algemene Rekenkamer-rapport Energiebesparing: ambities en resultaten

33 016-5 – Brief regering d.d. 07-11-2011

minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen

17. Jaarverslag 2010, Delfstoffen en aardwarmte in Nederland en Jaarverslag 2010, Energie Beheer Nederland B.V.

33 000-XIII-53 – Brief regering d.d. 14-11-2011

minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen

18. Kabinetsreactie op het rapport van CE Delft en Ecofys: Overheidsingrepen in de energiemarkt (min ELI)

2011Z23449 – Brief regering d.d. 18-11-2011

minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen

19. (Nog te ontvangen) Reactie op het rapport van CE Delft over milieugevolgen en kosten van het ombouwen van de RWE/Essent kolencentrale naar een gascentrale of biomassacentrale De brief zal na het wetgevings-overleg Energie op 21 november 2011 volgen. De minister van EL&I heeft ambtelijk laten weten dat hij tijdens het overleg al wel een toelichting kan geven op dit onderwerp.

20. (Nog te ontvangen) reactie op het rapport van Greenpeace over biomassa uit Canadese oerbossen De brief zal na het wetgevingsoverleg Energie op 21 november 2011 volgen. De minister van EL&I heeft ambtelijk laten weten dat hij tijdens het overleg al wel een toelichting kan geven op dit onderwerp.

21. Zo duurzaam mogelijke winning uranium

32 645-26 – Brief regering d.d. 30-06-2011

minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen

22. Toezegging n.a.v. het VAO energie over de beveiliging van nucleaire transporten van de kerncentrale Borssele naar Frankrijk

21 501-33-333 – Brief regering d.d. 16-08-2011

minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen

23. Voortgangsrapportage stresstest Kerncentrale Borssele

32 645-27 – Brief regering d.d. 17-08-2011

minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen

*24. Verslagen van de 5e toetsingsconferentie van het Verdrag inzake Nucleaire Veiligheid (Wenen, 4-14 april 2011) en van de ingelaste ministeriële conferentie over nucleaire veiligheid (Wenen, 20-24 juni 2011)
25 422-88 – Brief regering d.d. 14-09-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen*

*25. Landelijke voortgangsrapportage stresstest
32 645-28 – Brief regering d.d. 26-09-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen*

*26. Voortgangsrapportage stresstest onderzoeksreactoren Delft en Petten (min ELI)
32 645-31 – Brief regering d.d. 16-11-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen*

*27. Transactie van aandelen tussen DELTA en RWE in EPZ, exploitant van onder meer de kerncentrale Borssele
28 982-125 – Brief regering d.d. 03-10-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen*

*28. Rapport Gezamenlijk Verdrag over de veiligheid van beheer van gebruikte splijtstof en radioactief afval
25 422-89 – Brief regering d.d. 10-10-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen*

*29. Planning vergunningverlening nieuwe kerncentrale
32 645-29 – Brief regering d.d. 07-10-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen*

*30. Aanbieding EPZ-eindrapport stresstest Kerncentrale Borssele
32 645-30 – Brief regering d.d. 02-11-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen*

*31. Rapportage van ongewone gebeurtenissen in Nederlandse nucleaire inrichtingen in 2010 (Storingsrapportage 2010)
25 422-90 – Brief regering d.d. 14-11-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen*

*32. Fiche: Verordening registratiesysteem voor vervoerder van radioactief materiaal
22 112-1241 – Brief regering d.d. 10-10-2011
staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, H.P.M. Knapen*

*33. Green Deal, projecten op het terrein van o.a. energiebesparing, duurzame energie, duurzame mobiliteit en duurzaam gebruik van grondstoffen en water
33 043-1 – Brief regering d.d. 03-10-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen*

34. *Lijst van vragen en antwoorden inzake Groene economische groei in Nederland (Green Deal) (min ELI)*
33 043-4 – Brief regering d.d. 15-11-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen
35. *Onderliggende overeenkomsten van de Green Deal (min ELI)*
33 043-7 – Brief regering d.d. 17-11-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen
36. *Lijst van vragen en antwoorden inzake de bijlage Overzicht op hoofdlijnen bij de Groene economische groei in Nederland (Green Deal)*
33 043-5 – Brief regering d.d. 15-11-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen
37. *Lijst van vragen en antwoorden inzake de bijlage Plan van Aanpak elektrisch vervoer bij de Groene economische groei in Nederland (Green Deal)*
33 043-6 – Brief regering d.d. 17-11-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen
38. *Aanbieding analyse van PBL van eerste initiatieven in verband met de Green Deal «Het effect van 59 Green Deals op het aandeel hernieuwbare energie en de uitstoot van niet-ETS-broeikasgassen: een quick scan» (min ELI)*
2011Z23417 – Brief regering d.d. 18-11-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen
39. *Termijn waarop de Nederlandse reguliere rapportage inzake de Richtlijn Hernieuwbare Energie wordt verstuurd.*
31 239-124 – Brief regering d.d. 17-10-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen
40. *Aanbieding van de reactie van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) op het verzoek van de vaste commissie voor Economische Zaken, Landbouw en Innovatie om een doorrekening te maken van de Green Deal*
33 043-3 – Brief regering d.d. 02-11-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen
41. *Reactie op verzoeken over dat Bedrijven lobbyen voor duurzaam financieringsfonds van 5 mld. en over een plan van aanpak voor de Green Deal*
29 575-25 – Brief regering d.d. 22-03-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen
42. *Kabinetsreactie op burgerinitiatief Nederland krijgt nieuwe energie*
31 239-105 – Brief regering d.d. 25-03-2011
minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, M.J.M. Verhagen